

Paris Komünü

ECEHAN BALTA

**Marx'ın dilinde Komün:
Devrim ve özyönetim**

DENİZ UZTOPAL

Paris işçi sınıfı ve Komün

VOLKAN YARAŞIR

Geçmişteki gelecek: 1871 Paris Komünü

FUAT YÜCEL FİLİZLER

Komün, jenerik bir işçi devrimidir

ERDEM BULDURUÇ

**19. yüzyılın komün tipi proleter devrimi olarak
Paris Komünü deneyimi**

ARİF ARSLAN-AYKUT ARSLAN

**Komün'e karşı "kutsal ittifak"
-Peter Watkins'in Paris Komünü filmi odağında-**

ZEYNEL ABİDİN ÇUHADAR

**Paris Komünü bağlamında
kültürel miras tartışmaları**

*Junaina Muhammed
Untitled (India / Student Federation of India (SFI) / Young Socialist Artists*

SAV Katkı

Sosyal Araştırmalar Vakfı'nın hakemli yayın organıdır.

Yayın türü: Yılda iki sayı çıkan hakemli e-dergi

ISSN 2587-1560

Özel Sayı, Mayıs 2021

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Serap Korkusuz

Yayın Kurulu

Adnan Avcı, Ahmet Önder, Ali Özkesen, Altan Alaybeyođlu, Arif Arslan, Arif Koşar, Aydın Ozan Ağcagöl, Ayře Evrim Donat, Azize Aslan, Can Deniz Eraldemir, Cansu Başak, Çağın Erbek, Deniz Ulusoy, Ekin Deđirmenci, Erdem Çevik, Güler Özdemir, Hale Çelebi, Hasan Ateş, Onur Çetintař, Özlem Erdal, Özlem Uluca, Seda Gönöl, Selen Ertař, Selin Pelek, Selma Deđirmenci, Serap Korkusuz, Sezen Çilengir, Sinan Araman, Suat Aksoy, Yelda Altunal Gürgen

Özel Sayı Danışma Kurulu

Adem Aar, Ahmet Hařim Köse, Armađan Öztürk, Asuman Türkün, Ateş Uslu, Atilla Göktürk, Ayře Cebeci, Benan Eres, Berna Güler, Besime şen, Beyza Üstün, Bülent Duru, Çađatay Edgücan şahin, Deniz Parlak, Derya Keskin, Doğan Barış Kılınç, Egemen Yilgür, Ester Ruben, Ferda Dönmez Atbaşı, Ferda Uzunayla, Fuat Ercan, Fulya Atacan, Gökhan Demir, Gülhan Türkay Hořtürk, Hakan Güneř, Hakan Koçak, Hatice Aztimur, Hatice Kurtuluş, İdris Akkuzu, İzzettin Önder, Kurtar Tanyılmaz, Kuvvet Lordođlu, Mehmet Penbeciođlu, Mehmet Türkay, Melda Yaman, Miris Meryem Kurtulmuř, Nejla Kurul, Nihan Ciđerici Ulukan, Nilay Etiler, Nuray Ergüneř, Nurcan Özkaplan, Olkan Senemođlu, Örgen Uđurlu, Özgün Akduran, Özgür Budak, Özgür Narin, Özgür Öztürk, Rana Gürbüz, Sinan Yıldırım, şebnem Ođuz, şerif Gürađ Tuna, şükrü Aslan, Taner Timur, Tolga Tören, Ulař Bayraktar, Umut Ulukan, Uygur Dursun Yıldırım, Ümit Akçay, Yasemin Özgün, Yücel Demirer

Özel Sayı Editör Kurulu

Adnan Avcı, Erdem Çevik, Güler Özdemir, Hasan Ateş, Sezen Çilengir

Kapak Uygulama ve Sayfa Düzeni

Ülkü Gündođdu

Yönetim Yeri

Osmanađa Mahallesi General Asım Gündüz Cad. Üner Tan İş Merkezi No: 35 Kat: 4 Daire: 14 Kadıköy/İstanbul

Tel: 0 216 345 69 39-0 216 418 95 48

E-mail: sav@katki.org

Web: www.katki.org

E-mail: merhaba@savportal.org

Web: www.savportal.org

İçindekiler

Çerçeve sunuş ... 4-5

Marx'ın dilinde Komün:
Devrim ve özyönetim ... 7-17

Ecehan Balta

Paris işçi sınıfı ve Komün ... 19-33

Deniz Uztopal

Geçmişteki gelecek:
1871 Paris Komünü ... 35-45

Volkan Yaraşır

Komün, jenerik bir işçi devrimidir ... 47-56

Fuat Yücel Filizler

19. yüzyılın komün tipi proleter devrimi olarak Paris Komünü deneyimi ... 58-69

Erdem Bulduruç

Komüne karşı "kutsal ittifak"
-Peter Watkins'ın Paris Komünü filmi odağında- ... 71-79

Arif Arslan-Aykut Arslan

Paris Komünü bağlamında kültürel miras tartışmaları ... 81-89

Zeynel Abidin Çuhadar

Merhaba

Ulus-devletleşme sürecinin ve kapitalist sermaye birikiminin yarattığı çelişkilerin, sınıflar arasındaki en yoğun çatışma dönemi olarak 19. yüzyılın bir devrimler ve karşı devrimler tarihi olarak okunması mümkündür. 1871 baharında eşitlik ve özgürlük mücadelesinin en kristalize hali olan **Paris Komünü**, Paris proletaryasının, Fransa burjuvazisine karşı kazandığı, kapitalist uygarlık tarihinin şafağında ilk işçi hükümetinin ilanıdır. 18 Mart 1871’de “*Komün*” ilan edilmiş ve 72 günlük işçi iktidarı, işçi sınıfının mücadele tarihinde ilk özyönetim deneyimi olarak yerini almıştır. Lenin’in ifadesiyle; “*İlk proleter devrim, ilk -kuşkusuz eksik ve dayanıksız- proletarya diktatörlük biçimi, ilk sosyalist hükümet*” kurulmuştu.

28 Mayıs 1871’de ise Paris komünü yenildi. Ama Paris Komünü ruhu, sınırsız, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya özlemi kuranların bilincinde her zaman yerini ve çekiciliğini korudu. Öyle ki, kendisinden sonraki bütün devrimci hareketleri etkiledi. 1917 Ekim Devrimi’nde, Doğu Avrupa, Uzakdoğu Asya, Latin Amerika devrimlerinde onun ruhunu ve mirasını görmek mümkündür. Bugün, Paris Komünü’nden yaklaşık 150 yıl sonra, Komün, hala günceldir ve tarihsel önemini korumaktadır. Sınıfsal eşitsizlikler temelinde kendini sürekli olarak yeniden üreten kapitalist uygarlık karşısında Komün, ezilen sınıfların ve halkların mücadele mirası ve gelecek özlemi olarak durmakta, yarattığı siyasal, toplumsal organizasyon ve pratikler hayati önemini korumaktadır.

Paris Komünü’nü yalnızca eşsiz bir toplum, halk isyanı olarak değil kapitalist işleyişin birikim mantığının bugün yarattığı toplumsal ve doğal yıkıma, tüm eşitsizliklere karşı başka bir dünyanın tarihsel belleği, eylemi ve düşüncesi olarak kısa sürmüş bir geçmiş değil uzun bir geleceğin kendisi olarak anlıyoruz. Bu yüzden de Komün’ün 150. yılında **Katkı** e-derginin bu sayısını özel bir sayı olarak Paris Komünü’ne ayırmayı bir borç biliyoruz. Komün’ün tarihsel, politik, sosyal ilişkiler içindeki gerçekliğini analizin odağına yerleştirerek bütünsel ve eleştirel bir kavrayışa yer vermeye çalışıyoruz. Gerçek bir demokrasi, toplumsal eşitlik, gerçekçi bir kamusalılık ve toplumsal katılım süreci olarak kısa süreli geçmiş ile uzun süren gelecekte ki yaşamsal yerini bu sayımızla selamlıyoruz.

Dosyamıza “**Marx’ın Dilinde Komün: Devrim ve Özyönetim**” makalesiyle katkı sunan **Ecehan Balta**, Marx’ın özellikle *Fransa’da İç Savaş* belgesinde komünü nasıl ele aldığı konusuna eğilerek, Marksizmin özellikle devletin sönmelenmesi ve özyönetim konusunda çıkardığı dersleri değerlendirmeye alır. Marksist açıdan devrimin ne anlama geldiğini tartışan Balta, Paris Komün’ün tarihsel gelişimi ve iktidarın radikal sosyalist hükümetin eline geçiş sürecini analiz eder. Komün’ün siyasal ve sosyal pratiğini ifade ederek, Komün’ün sunduğu imkânları tartışmasının merkezine koymakta, Komün’ü özyönetimci karakteriyle gerçek bir toplumsal demokrasi örneği olarak ifade etmektedir. Bu makalede Komün yerel bir özyönetim olarak devlet yerine toplumsal, sınıfsal bir yönetim ve yaşam biçiminin ifadesi olarak öne çıkarılır.

Deniz Uztopal, “**Paris İşçi Sınıfı ve Komün**” makalesinde, 1860 ve 1870’lerde Fransa’da kapitalizmin nesnel durumunu, Paris proletaryasının nicel bir dökümünü yaparak ortaya koyar. Paris Komünü’ne giden süreçte kapitalist ilişkilerin yerleşmesi ve Paris’in özneliği içerisinde sanayileşmesinin analizini sunan Uztopal, işçi sınıfının gelişmesinin ve bir sınıf olarak hareket etmesinin maddi zeminini ortaya serer. Paris Komünü’nde uygulanan kararların sadece yöneticilerin inisiyatifleri ile açıklanamayacağını söyleyen Uztopal, Paris emekçi kitlelerinin örgütlenmesi ve emekçilerin siyasal hayata müdahalesinde kulüplerin ve gazetelerin önemine değinir. Kulüpler devrimi savunma, halkın ekonomik ve sosyal sorunları, çözümler- talepler, Komüne dair eleştiri ve özeleştirileri içerir. Komün’de yer alan Ulusal Muhafızları ve Kulüpleri incelemesinin odağına yerleştirmekle birlikte yönetici unsurların, halkın taleplerini ve inisiyatifini yeterince kullanmadıklarını Komünün yenilgisinde bir açıklama verisi olarak tartışır.

Volkan Yaraşır, “çıplak bir kavga ve muhteşem bir doğrudan demokrasi pratiği” olarak selamladığı Paris Komünü’nü “**Geçmişteki Gelecek: 1871 Paris Komünü**” başlığı ile anlatır. Öncelikli olarak 1848 devrimleriyle açılan bir çağın genel çerçevesini çizen Yaraşır, proletarya ve burjuvazi arasındaki savaşımın bir görüntüsünü çizer. İşçi sınıfının büyümesi ve bir güç olarak sistemin karşısında dikilmesinin sürecini, örgütlenme gücünü ve

siyasal arayışlarını anlatır. Genel oyla seçilmiş bir meclis ve her an geri çağırılabilen seçilmişler, ordunun lağvedilmesi ile halk milislerinin kurulması, eşit ücret yasası, gündelik hayatın yeniden inşa edilmesi, ekonominin yeniden örgütlenmesi Komünün getirdiği bazı devrimler olarak anlatılır. Komün'ün tarihsel gelişim seyrini anlatan Yaraşır, Fransa proletaryası üzerinde etkili olan siyasal akımların yanı sıra yenilgiye neden olan sürecin çeşitli yönlerini de ortaya koyar.

Fuat Yücel Filizler, “**Komün, Jenerik Bir İşçi Devrimidir!**” makalesi ile Paris Komünü'nün öz örgütlenme ve karar alma süreçlerinde işçi ve kadınların komite ve meclisler aracılığıyla karar ve eylem organlarında kitleler halinde yer almasını odağına alır. Yaşamın aşağıdan yukarıya doğru yeniden örgütlenmesi ve yönetilmesinde öz karar ve eylem organları olarak komite, komisyon, meclis, forum, dernek, sendika, kooperatif gibi organların rolüne vurgu yapan Filizler, halkın yaşama katılımı, yaşamını ele alan doğrudan organların önemini ifade eder. Toplumsal devrim ile siyasal devrimin işçi sınıfı önderliği ve hegemonyasında işçi sınıfının tüm öz organları yoluyla gerçekleşebileceğini vurgular. Filizler, işçi sınıfının ve kitlelerin çalışma ve yaşam alanlarında, sokaklarda, barikatlardaki özdeneyimlerini Paris Komünü, Ekim Devrimi örneğinden hareketle tarihsel ve toplumsal bir çerçeve sunarak açıklar.

Erdem Bulduruç, “**19. Yüzyılın Komün Tipi Proleter Devrimi Olarak Paris Komünü Deneyimi**” adlı makalesinde Komün'ne dönük ilginin 20.yy Marksist devrim deneyimlerinin eleştirisi ve Marx sonrası Marksizmden kendilerini ayırmak isteyenler için referans verdikleri bir olgu olduğunu vurgulayarak başlar yazısına. Bulduruç, Marksizmin teorik çerçevesi içinden Komün meselesine yaklaşarak devlet ve merkezîyetçilik konusunu tartışır. Paris Komünü'nün Marksistlere yeni sorular sordurduğunu ifade ederek Marksist devrim fikri ve siyasal örgütlenme tartışmasına vurgu yapar. Paris Komünü'nün siyasal parametrelerimizi ve teorik yönergelerimizi tartışmaya açmasına imkân sunması ile bugünden bir Komün eleştirisi yaparak, Marksistlerin çıkarması gerektiğini düşündüğü bazı sonuçları sıralar.

Zeynel Abidin Çuhadar ise “**Paris Komünü Bağlamında Kültürel Miras Tartışmaları**” başlıklı makalesinde, günümüzde kültürel miras alanında tartışılan

kamusal alternatiflerin yetersiz kalması sebebiyle bu çalışmada Komün'ün kültür, sanat alanına dair bıraktığı mirasla güncel sorunları nasıl çözeceğimizi tartışmaya odaklanır. Öyle ki bu tartışma güncel politik hattın yeniden örülebilmesi açısından devrimci bir yaklaşımın nasıl geliştirilebileceğini de sorguya açar. Bu anlamda Çuhadar, Paris Komünü'nde sanatın ve sanatçının özgürlüğü meselesini Paris Sanatçılar Federasyonu ve bileşenleri ile analiz ederken sanatçıların bağımsız ve bürokrasi karşısındaki özerkliğini tartışır. Bu tartışma neoliberalizmin kültür varlıklarını ve sanatı metalaştırması karşısında kültürel özgürleşmesine ışık tutacak bir devrimci alternatifin geliştirilmesinin de Komün'ün izinden giderek sağlanacağını söyler.

Arif Arslan ve **Aykut Arslan**'ın birlikte ele aldıkları “**Komün'e Karşı 'Kutsal İttifak' -Peter Watkins'in Paris Komünü Filmi Odağında-**” adlı makalede yazarlar, yönetmenliğini Peter Watkins'in yaptığı *Paris Komünü* (2000) filmine odaklanarak egemen sınıfın ve işbirlikçilerinin politik ve kültürel söylemde ortak hareket ederek ağız birliği yaptığını belirler. Kaynak olarak kullanılan *Paris Komünü* filminin yapısını, akışını, yaklaşımını belirleyerek tarihin bir anında ezilenlerin kendilerini yönetme deneyimine, egemenlerin nasıl da düşmanca yaklaştığını göstermeyi amaçlar. Gerçeklik ile kurgu arasında ezilen Paris halkını, devletin ve burjuvazinin karşı devrimci tutumunu yansıtan film diğer yandan da Komün'ün eleştirel yanlarını sergiler. Nihayetinde yazarlar Komün'nün tarihsel anlatısını ortaya koyan bu filmin desteklenmemesi gerekliliğini de egemenlerin Paris Komünü'ne yönelik düşmanca tutumunun tarihsel sürekliliği ile gözler önüne sererler. Yönetmen Watkins'den aktardıkları gibi “Mallardan ve sermayeden ibaret bir dünya kurdular. Canımıza tak etti!”

İyi okumalar dileriz...

Özel Sayı Editörler Kurulu

*Gabriel Martínez and Sonia Díaz
Untitled (Spain / Un Mundo Feliz)*

Marx'ın dilinde Komün: Devrim ve özyönetim

Ecehan Balta*

Özet

1871 yılında 18 Mart'tan 28 Mayıs'a kadar Paris'te iktidarı ele geçirmeyi başaran proletaryanın inşa ettiği Paris Komünü, "olması olanaksız olan yeri" değil, "daha önce olmuş ve yine olabilecek bir yeri" işaret etmesi anlamında eşsiz bir deneyimdir ve bugün için olağanüstü dersler sunar. Bu derslere yakından bakmak çabasıdaki yazıda, Marx'ın özellikle Fransa'da İç Savaş belgesinde komünü nasıl ele aldığı konu edilmiş, Komünarlardan kalan efemeralar ayrıca incelenmiş ve bugünün devrimci programı açısından Komünün sunduğu dersler değerlendirilmiştir.

Summary

The Paris Commune, built by the proletariat who succeeded in seizing power in Paris from 18 March to 28 May in 1871, is a unique experience in the sense that it indicates "a place that has been and can happen again", not "the place that could not be", offers so many lessons for today. In the article that is trying to take a closer look at these lessons, how Marx handled the commune in the Civil War in France document was discussed, the ephemeras were examined and the lessons offered by the Commune in terms of today's revolutionary program were evaluated.

Anahtar kelimeler: Paris Komünü, devrim, devletin sönmülmesi, demokrasi, özyönetim.

Keywords: Paris Commune, revolution, withering away the state, democracy, self government.

* Dr. Bağımsız araştırmacı. E-posta: ecehanb@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9572-5896>

Paris proleterleri, egemen sınıfların ihanet ve beceriksizlikleri karşısında kamu işlerinin idaresini kendi ellerine almak suretiyle durumu kurtarma saatinin gelip çattığını anlamış bulunuyorlar.... Anladılar ki, devlet iktidarını ele geçirerek kendilerini kendi kaderlerinin efendisi kılmak, zorunlu görevleri ve mutlak haklarıdır.
Paris Ulusal Muhafız Merkez Komitesi Bildirisi
18 Mart 1871

Giriş

Marksizm, büyük çoğunlukla Marx, ama onun yanında da Engels tarafından, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren geliştirilmeye başlanmış, halen de geliştirilmeye devam eden bir doktrindir. Marksizmin felsefi antropoloji, tarih kuramı ve ekonomik ve politik bir program olmak üzere, üç ana ayağı olduğunu ileri sürebiliriz. Ancak Marx'ın yazılı metinleri, bunlardan hiçbirine indirgenemez, hepsinin birbiri ile iç içe anlaşılması gerekir.

Marx ve Engels, sadece birer düşünür değil, aynı zamanda birer eylemcidir; hatta bu ikisinin (düşünce ve eylem, bilinç ve somut koşullar) birbirinden ayrılmayacağını savunurlar. Nitekim, 1864'te I. Enternasyonal'in kuruluş çalışmalarında bizzat bulunmuşlardır. Marksizmi geliştirenler arasında sayabileceğimiz V. İ. Lenin ve Leon Troçki'yi Rus Devrimi, Rosa Lüksemburg'u Alman Devrimi, Antonio Gramsci'yi İtalyan devrimi ile birlikte anarız. Bu andığımız kişilerin çalışmalarının büyük bir çoğunluğu da aslında o dönem özellikle hareket halindeki işçi sınıfına yazılmış olan metinlerdir. Çünkü "dünyayı anlamakla yetinemeyiz, onu dönüştürmemiz de gerekir."¹ İşte devrim, bu dönüştürme eyleminin kendisidir. Bir açıdan, toplumsal değişimin teorisi, toplumsal dönüşümün kendisi ile ele gider. Aslında Marx'ın Paris Komünü üzerine yazdıkları da tam da Feuerbach Üzerine 11'inci Tezindeki gibidir: *Fransız Üçlemesi*² başlığı altında toplanan metinlerden özellikle Fransa'da İç Savaş, Komün henüz hayattayken, Uluslararası İşçi Birliği Genel Konseyi'nin bildirisi olarak Nisan-Mayıs 1871 arasında yazılmış ve 30 Mayıs 1871'de Paris'te son barikatın düşmesinden iki gün sonra Genel Konsey'de Marx tarafından yüksek

sesle okunmuş, oybirliği ile de kabul edilmiştir (Marx, 2016: 461). Marx'ın Paris Komünü üzerine yazdıkları, bir propaganda aracı olarak Komün'ün kendisini nasıl etkiledi, bununla ilgili tahmin yürütmek zor. Ancak, bir devrim modelinin, hatta devrimin bizzat kendisinin incelenmesi olarak *Fransa'da İç Savaş*, daha sonraki devrimler için çıkarılması gereken derslerle doludur.

Bu yazı, Marx'ın *Fransız Üçlemesi*'nde, özellikle de *Fransa'da İç Savaş*'ta Paris Komünü'nü nasıl ele aldığı ve Marksizmin özellikle devletin sönmelenmesi ve özyönetim konusunda çıkardığı derslerin değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Ancak elbette, Marx dışındaki pek çok Marksist de kaçınılmaz olarak devrimler tarihini ele almaya başladığı anda, Paris Komünü'ne o ya da bu şekilde değinmek durumundadır/değerlendirmiştir.

Örneğin *Komün Dersleri* başlığı altında toplanan, Komüne ilişkin inceleme, yazı ve mektuplarının yer aldığı çalışmada (1972) Lenin, başka pek çok değerlendirmesinin yanı sıra, Komün'ün "Avrupa proletaryasına toplumsal devrim sorunlarını somut biçimde ortaya koymayı öğrettiğini" (1972: 11) yazar. Bir bakıma Komün ile Marx, 11'inci tezde buluşmuştur.

Kaustky ile Lenin'in polemiklerinde de ana unsurlardan bir tanesi, hatırlanacağı üzere, Paris Komünü'dür. Lenin, *Proleter Devrim ve Dönek Kaustky* adıyla Türkçe basımı yapılan analizlerinde, Kaustky'nin Paris Komünü'nde "genel oya dayalı bir arı demokrasi"³ görmesini eklektisizm, safsatacılık, burjuvazinin uşaklığı... gibi terimlerle çok sert biçimde eleştirir (2006). Kaustky'nin proletarya diktatörlüğü ve demokrasiyi karşı karşıya koyan bu anlayışı, Lenin'in tüm sert itirazlarına rağmen, halen belirli bir karşılık bulmaktadır ne yazık ki.

Lenin için Komün, devletin sönmelenmeye başlaması, parlamentarizmin yerini gerçek demokrasi ile değiştirmesi ve ulus birliğinin sağlanması özellikleri ile başarılı ve kahramanca bir devrim sürecidir (1972). Ancak, ona göre, Paris Komünü Paris proletaryasının yaptığı iki yanlışlık yüzünden güçsüzleşmiştir: Mülksüzleş-

1 Feuerbach Üzerine Tezler, 11. Tez. Marx, K. [1845] (1975), Sol Yayınları: Ankara.

2 Tanımlama, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850, Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i ve Fransa'da İç Savaş broşürlerinin ortak adı olarak kullanılır.

3 Kaustky'e göre, proletarya diktatörlüğü Marx'ın bir iki yerde kullandığı önemsiz bir sözdür, oysa diktatörlük bir "tek adam" yönetimidir, proletaryanın yapması gereken ise, iktidarı burjuvaziden barışçıl biçimde almaktır (akt. Lenin, 2006: 99-111). Bu tartışmanın İkinci Enternasyonal ile Üçüncü Enternasyonalin kopuşu, Rus Devriminin hemen sonrası ve Alman Devriminin şafağında yoğunlaştığını okuyucuya hatırlatmakta büyük fayda var.

tiricilerin mülksüzleştirilmesi işinin tamamlanmaması ve düşmanlarına karşı gereğinden çok bağışlayıcılık göstermiş olması (1972: 12). Lenin'in Rus devrimini Paris Komünü ile kıyasladığı, *Nisan Tezleri* başta olmak üzere, Rus devrimine ilişkin yön veren çalışmalarında bu tarihsel olayı her zaman aklının bir köşesinde tuttuğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim, oldukça sembolik şu iki vaka, bu yazılanın altını çizer: Lenin, Bolşevik hükümetinin 73. gününde karda dans eder (Grams, 2021) ve tabutu da Paris Komünü'nden kalma bir kızıl bayrakla kaplanır (von Geldern, 1993: 178).

Lenin'e, Gramsci, Lüksemburg ve Troçki'nin komün hakkında sayısız yazı ve vurgularını da ekleyebiliriz. Örneğin Troçki, Paris Komünü'nün üretici güçlerin yetersiz gelişiminden dolayı çöktüğü tezini savunanlara karşı, Komünün çökmesinin gerekçesinin tamamen politik nedenler, yalıtılmışlık ve Komünün kendi hataları olduğunu ileri sürerek bu tartışmaya katılır (1921). Diğer yandan, yine Troçki, sosyalist bir devrimin proletaryanın üretici güçlerin gelişmesinin nihai aşamasına geldikten sonra olabileceği yönündeki teze karşı, çığır açıcı sürekli devrim tezini de Paris Komünü'nü örnek göstererek savunur (1921).

1871-1921 arasında geçen elli sarsıntılı devrim yılında, 1871'in dersleri 1905 ve 1917 Rus devrimleri, 1919-1921 Alman Devrimi başta olmak üzere, dünyadaki devrimci süreçlerde hem kazanımları, hem de hataları ile bu devrimci kuramcılar tarafından en ince ayrıntısına kadar tartışılmıştır. Ancak, özellikle Sovyetler Birliği'nde Stalinizmin egemen olması ile birlikte, bir yandan sosyal demokrat hareket devrimci köklerine yavaş yavaş sırtını dönerken, Komün anması da arka plana çekilmiştir. Devrimlerin, tarihsel bağlama dayalı olarak biçim değiştiren ve tarihsel bağlamın kendisini de değiştiren dinamik yapıları ile, gittikçe daha skolastik hale gelme tehdidi ile yüz yüze kalan yeni dönem kuramcılara bir hatırlatma görevi görebileceğine inanıyorum. Bu bakımdan, Komünü komünarların ve Marx'ın yazdığı gibi, ama günümüz lensinden okumanın kimi hatırlatıcı işlevler görebileceğini umud ediyorum. Nitekim, Marx'ın da vurguladığı gibi; "Devrimci ilerleme kendi yolunu dolaysız trajikomik başarılarıyla değil, tam tersine, bileşik, güçlü bir karşı devrim yaratarak, bir düşman yaratarak aç(ar); yıkıcı parti, ancak bu düşmanla mücadele içinde olgunlaşarak gerçek bir devrimci partiye dönüşebil(ir)." (2006: 39).

I. Devrim nedir?

Marx, Paris Komünü'nü bir devrim olarak tanımlar. Ancak bu kavram üzerinde uzlaşıya varılmış değildir, açıkçası Marksist kuramcıların dahi, Marx'ın tanımlamasında uzlaştığı ileri sürülemez.⁴ Bu nedenle, öncelikle devrim kavramsallaştırmasının ne anlama geldiği konusunda bir çerçeve çizelim:

Devrim etimolojik olarak, Latince *revolutio* (baş aşağı dönmek) kelimesinden köken alır. Devrimi, en genelde, siyasi iktidar ve siyasal örgütlenmede temel, köklü ve görel olarak hızlı bir değişiklik olarak tanımlayabiliriz. Bunun kendiliğinden olmadığını, nüfusun belirli bir kesiminin iktidarı devirmeye yönelmesi ve başarılı olması sonucu gerçekleştiğini de eklemeliyiz.

Devrimler insanlık tarihi boyunca meydana gelmiştir, ancak her biri yöntemleri, süre ve motive edici ideolojileri açısından büyük farklılıklar göstermektedir.

Devrim kavramı Marx'a ait olmadığı gibi, Marx'ın ilk devrimci olmadığını da ifade etmek gerekir. Örneğin Milattan önce 4'üncü yüzyılda yaşamış olan Aristoteles, politik devrim tanımı yapar: *Politika*'nın dördüncü kitabında devrim; "Bir kurucu yasadan diğerine tam bir geçiş, ya da kurucu yasada büyük değişiklikler"⁵ olarak tanımlanır. Devrimin ana nedenleri ise Aristoteles'e göre, ayaklananların içinde buldukları duygusal ve zihinsel durum, elde etmek istedikleri hedefe yönelik motivasyon ve halihazırdaki ateşleyici sebepler nedeniyle gerçekleşiyordu. Oysa yönetici, gereken şeyleri zekasıyla önceden görebilen bir kişidir, doğaca liderdir, oysa beden gücüyle çalışan kişinin doğasında yönetilmek vardır.⁶

Marx'ın Aristoteles'ten kuşkusuz çok büyük farkları vardır. Ama bu bağlamdaki en büyük farkı, Aristoteles, devrimle ilgili tespitlerini onu önlemeye yönelik alınacak önlemleri analiz etmek için yaparken, Marx'ın kapitalizmi devirmek için, devrimi istemesidir. Yani analizlerinin motivasyonları tamamen farklıdır.

Marx'a göre, 1848'e kadar olan devrimlerde, ve daha sonraki bazılarında da, tüm egemen sınıflar hük-

4 Örneğin Marx Paris Komünü'nü açıkça devrim olarak tanımlarken, Troçki onu, "henüz cılız olsa da, işçi sınıfının kendi üstünlüğünü dayatmaya dönük ilk tarihsel girişimi" (1921) olarak değerlendirir.

5 Aristoteles (1975), *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi: İstanbul. 4. Kitap. S. 109.

6 Agy. 1. Kitap: s. 8.

medilen halk yığını karşısında küçük birer azınlıktır. Hükmeden egemen azınlık bir şekilde devrilir ve başka bir azınlık onun yerine devlet iktidarını ele geçirir, devlet kurumlarını da kendi çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirir. İktisadi olayların seyri, bir azınlığa iktidara gelme yeteneği kazandırır, hükmedilen çoğunluk da ya bu kesimin çıkarları doğrultusunda değişime katılır ya da sessizce kabullenir. Ardından, zafer kazanan azınlık bölünür. Çünkü radikaller daha da ileri gitmek ister. Radikallerin talepleri kısa bir süreliğine yerine getirilir. İllımanlar radikalleri soğurarak ikinci kesin zaferlerini ilan etmiş olurlar. Engels, 17'nci yüzyıldaki büyük İngiliz devriminden itibaren, modern dönemin tüm devrimlerinin bu şekilde olduğunu ileri sürer. Örneğin 1830 Fransa Temmuz Devrimi, mali aristokrasinin bir devrimiydi, “şu andan itibaren bankacılar hüküm sürecek”... Bu dönem, *Temmuz Monarşisi* olarak da bilinir. Bu noktada, burjuvazinin (ya da en genel olarak egemen sınıfların) kendi içinde de birbirlerine karşı devrimsel hareketler de bulunabileceğini de not etmek gerekir. Devrim her koşulda bugün bizlerin yaygın olarak anladığının aksine, bir sınıfın iktidarı diğer bir sınıfın elinden alması olarak gerçekleşmek zorunda değildir.

Marx ve Engels'in çok sık değil ama yine de kullandığı aşağıdan devrim-yukarıdan devrim ayrımına da değinmek gerekirse: 1848-1850 ayaklanmalarından sonra 1851'de Bonaparte'ın ordusunun gerginliğe son vermesi ve “karşılığında onu yeni bir savaşlar çağıyla mutlu etmek üzere Avrupa'yı iç huzura kavuşturması”, 1866'da Bismarck'ın kendi hükümet darbesi, 1870'te bir Avrupa'ya iki Bonaparte fazla olduğu için çıkan Prusya-Fransa savaşı, bütün bunların sonucunda Polonya hariç bütün büyük ulusların iç birliğini ve bağımsızlığını kazanmış olması döneminde burjuvazi içindeki farklı kliklerin egemenlik savaşları ve bunlar arasında bazı azınlıkların iktidarı ele geçirmeleri süreci “yukarıdan devrimler” olarak tanımlanır.

Ama yirmi yıllık bu yukarıdan devrimler dönemi, 18 Mart 1871'e gelindiğinde, Paris Komünü'ne aşağıdan, proletaryanın devriminin tek koşul olduğunu da ispatlayacak niteliktedir. Çünkü burjuvazinin o ya da bu kesimiyle ittifakın artık hiçbir soruna çözüm bulmadığı, hangi kesimi gelirse gelsin, bir diğerinin desteğini kesmek için geniş halk yığınlarına baskı uyguladığı bir dönemdir bu. Bu nedenle de proleter devrimi, bir zorunluluk halini almıştır.

Proletarya devrimi, azınlığın çıkarı yerine, çoğunluğun en gerçek çıkarını gözeten bir toplumsal dönüşümdür. Aşağıdan devrimdir. Proletarya Devrimi, temel olarak bir iktisadi dönüşüm talebi üzerine kurulur: Bütün üretim araçlarına toplum tarafından el konulması. Ve bu araçların birleşmiş olan işçi sınıfının denetimine sokulması; ücretli emeğin, sermayenin ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin ortadan kaldırılması.

Tam bu noktada bir proleter devrimi olarak Paris Komünü'nü biraz daha yakından incelemeye başlayabiliriz:

II. Paris Komünü Deneyimi

Marx, Komün'ün proletarya diktatörlüğünün ilk örneği olduğunu söyler. Hatta Engels de şöyle ekler: “Pekala, proletarya diktatörlüğü sözü karşısında dehşete düşen dar kafalı sosyal demokratlar, onun neye benzediğini bilmek ister misiniz? Paris Komününe bakın. Paris Komünü proletarya diktatörlüğüydü.” (2016: 267). Komün'ün gerçek sırrı şuydu: “O, özünde, bir işçi sınıfı hükümeti, üretkenlerin mülk edinen sınıfa karşı mücadelesinin sonucu, emeğin iktisadi kurtuluşunun gerçekleşmesini sağlayabilecek bir siyasal biçimdi.” (Marx, 2016: 314).

Paris Komünü 18 Mart'tan 28 Mayıs 1871'e kadar Paris'i yöneten radikal bir sosyalist ve devrimci hükümetti.

Peki Paris Komünü'nü iktidara taşıyan olaylar nelerdi?

19 Temmuz 1870'de III. Napoleon Bonaparte'ın iktidarını sağlamlaştırmak için Bismarck Prusyasına karşı saldırısı ile başlayan Fransa-Prusya Savaşı, 2 Eylül'de Fransa'nın yenilgisi ve İmparatorluğun çöküşü ile sonuçlanmıştı. Çöküşten doğan boşluk, halkın Cumhuriyeti ilan etmesi ve Ulusal Savunma Hükümeti'ni kurması ile dolduruldu.⁷ Marx, bu gelişmeyi şöyle karşılar:

7 Cumhuriyet İlan Edildi! başlıklı İçişleri Bakanlığından gönderilen bildiri şöyle:
Paris, 4 Eylül 1870
İçişleri Bakanından valilere:
Yasama organı feshedildi.
Cumhuriyet, Hotel de Ville'de (Belediye binası) ilan edildi.
Hepsi Paris'ten milletvekilleri olan on bir üyeden oluşan bir Milli Savunma Hükümeti kuruldu ve halkın beğenisiyle onaylandı. İsimler şunlardır: Arago, Crémieux, Jules Favre, Feribot, Gambetta, Garnier-Pagè, Glais-Bizoin, Pelletan, Picard, Rochefort, Jules Simon.
General Trochu, hem Paris Valisi olarak yetkilerini korudu

“Fransa’da cumhuriyetin kurulmasını biz de selamlıyoruz. Ancak temelsiz olmasını dilediğimiz kaygılar da duymuyor değiliz. Bu cumhuriyet tahtı devirmedi, sadece onun Alman süngüleri sayesinde boşalan yerini aldı. Toplumsal bir kazanım olarak değil, ulusal bir savunma önlemi olarak ilan edildi.” (2016: 283).

Nitekim, altında Blanqui ve arkadaşlarının imzası bulunan “Anavatan Tehlike Altında.” başlıklı bildiri ile, kişisel çıkarların bir kenara bırakılarak Prusya’ya karşı vatanın savunulması için hükümetin desteklenmesi, bu ulusal savunma vurgusunu pekiştirmektedir.⁸ Ancak, hemen eklenmeli ki, Blanquistler olarak anılan ekip açısından bu tutum çok kısa sürmüş olmalıdır, zira Thiers hükümetine karşı saldırıları nedeniyle Blanqui, Paris Komünü ilan edilene kadar üç kez tutuklanır, Komünün ilanı sırasında da tutukludur.

Paris dört ay boyunca kuşatma altında olduğu için o sırada ilan edilen Üçüncü Cumhuriyet başkentini Tours’a taşıdı. Hükümetin ilk yaptıkları işlerin bir bölümü, imparatorluktan miras olarak yalnızca bir yığın enkaz değil, ama aynı zamanda işçi sınıfından duyduğu korkuyu da devraldıklarını hayli açık şekilde kanıtıyor(du) (Marx, 2016: 283).

Prusya ordusu Paris’e doğru ilerlerken Paris’in savunulmasının tek yolu işçi sınıfının silahlandırılması ve eğitilmesi idi. Ama silahlı Paris, silahlı devrim demektir. Paris’in Prusyalı saldırganına karşı kazanacağı bir zafer, Fransız işçisinin Fransız kapitalistine ve onun devlet asaletlerine karşı kazanacağı bir zafer olurdu. Ulusal Savunma Hükümeti, ulusal görevle sınıf çıkarı arasındaki bu çatışma sırasında bir an bile duraksamadı ve bir Ulusal ihanet Hükümetine dönüştü (Marx, 2016: 284).

Bu süre içinde Paris Komünü’nde halka ve Fransız hükümetine yönelik 14 tane bildiri ve açıklama yayımlandı.⁹ İlk bildirilerden biri,¹⁰ “Paris halkına yol açın,

Komüne yol açın!” başlığını taşır.¹¹ Bildiride Bonapartistleri koltuğunda bırakıp Cumhuriyetçileri tutuklayan hükümet eleştirilir. Bildiride yer alan talepler; “genel silahlanma, mülkiyetin sınırlandırılması ve kitlesel saldırı”dır (agy). Onlara göre, 4 Eylül hükümeti İmparatorluğun devamıdır.

Aynı zamanda, bu bildirilerin içeriğinde sosyalistlerin halka açık tartışmalar ve eğitim ile ne kadar ilgili olduğunu da görürüz. Sosyalizm ve sosyalistler, sosyalistler açısından emek, sosyalistlerin eğitim ve öğretime bakışı başlıklı üç halk toplantısı, sosyalist bir birlik oluşturmak amacıyla yine Eylül ayı içinde düzenlenir.¹²

20 Eylül’de Cumhuriyetçi (her bölgeyi temsil eden bir delegeden oluşan) Yirmi Bölge Merkez Komitesi, bu kez 5 maddelik kararlarını kamuoyuna açıklar.¹³ Buna göre;

- “1- Cumhuriyet kendi topraklarını işgal eden düşmanla pazarlık yapmaz.
- 2- Paris teslim olmaksızın kendini yıkıntılarının altına gömmeye kararlıdır.
- 3- Ülkenin savunması ve savunucularının geçimi için kullanılacak her şeyin genel talebi ile birlikte, Paris ve bağlı bölgelerde derhal seferberlik ilan edilecektir.
- 4- Hükümet polisi derhal Paris Komünü’nün eline bırakılacaktır.
- 5- On bin kişi başına bir Belediye Meclis Üyesi’nden oluşacak olan Paris Komünü üyeleri hızla seçilecektir.”

Bu dönemde, Uluslararası İşçi Birliği’nin (I. Enternasyonal) yayınladığı bildiri de, düşünsel ve taktiksel zenginlik ve tartışmanın gözler önüne serilmesi bakımından ayrıca bir önem taşır. Bildiride birinci görev, Paris’in Prusya ordusuna karşı savunulması olduğunun altı çizilirken, diğer taraftan burjuva ve Bonapartist gericiğe karşı Cumhuriyet Komiteleri’nin örgütlenmesi çağrısında bulunulur.¹⁴

hem de General Palikao’nun yerine Savaş Bakanı olarak atandı. Milli Savunma Hükümeti Adına:
İçişleri Bakanı
Léon Gambetta
<https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/republic-proclaimed.htm>

8 “The Fatherland is in Danger”: <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/fatherland-danger.htm>

9 Bu, Fransız devlet arşivindeki kayıtlarda yer alanların sayısıdır. Şuradan ulaşılabilir: <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/index.htm>

10 Yine Eylül ayı içinde olmakla birlikte, tarihsiz.

11 <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/make-way.htm>.

12 “To the democratic socialists” <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/democratic-socialists.htm>

13 The Republican Central Committee of the Twenty Arrondissements of Paris
<https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/mobilisation.htm>

14 Circular of the International Workingmens Association
<https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/circular-international.htm>

Paris Komünü ile sonuçlanacak olaylar ve tartışmalar zincirinde bir diğer halka, Alman halklarına ve sosyal demokratlarına seslenen şu cesur ve savaş döneminde dahi milliyetçiliğe prim vermeyen Uluslararası İşçi Birliği'nin (I. Enternasyonal) şu bildirisidir: "Nehrin her iki yakasındaki Almanlar ve Fransızlar, ellerimizi birbirimize sunalım. Despotların bize karşı işledikleri askeri suçları unutalım. Halkların özgürlüğünü, eşitliğini ve kardeşliğini ilan edelim. İttifakımız aracılığıyla, AVRUPA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'ni bulalım. Yaşasın Evrensel Cumhuriyet!"¹⁵

Diğer taraftan, Ulusal Savunma Hükümeti'nin görevlendirdiği Thiers'in Prusya'yla başlattığı görüşmelerle ilgili haberlerin alınması üzerine, Parisli işçiler ve Ulusal Muhafızın devrimci kesimleri 31 Ekim 1870'te ayaklandı. Ayaklanmacılar belediye binasını işgal etti ve Blanqui başkanlığındaki kendi devrimci iktidar organlarını, Kamu Esenliği Komitesi'ni kurdular. Hükümet, işçilerin baskısı altında, istifa etme ve 1 Kasım'da Komün seçimlerinin yapılması sözünü vermek zorunda kaldı. Ama sözünde durmadı; Paris'teki devrimci güçlerin yeterince örgütlü olmamasını ve Blankistler ile ayaklanmayı yönetmiş olan küçük burjuva demokratlar (Jakobenler) arasındaki bağlantıların zayıflığını kullanarak, kendisine bağlı kalan Ulusal Muhafız taburlarının yardımıyla belediye binasını ele geçirdi ve iktidarını yeniden kurdu (Marx, 2016: 303).

Paris, Prusyalılara 28 Ocak 1871'de teslim oldu, ancak Prusya birlikleri Paris'te bir parka yerleşmek zorunda kaldılar, çünkü ulusal muhafızlar silah bırakmadı, bunun yerine ateşkes ilan etti.

Paris hükümet başkanı Thiers ulusal muhafızları silahsızlandırmak isteyince de bu kez Paris ve Fransız Hükümeti arasında savaş ilan edildi. 28 Mart'ta Komün yönetimi ele geçirdi. Paris emekçilerinin milis gücü olan Ulusal Muhafız Birlikleri Merkez Komitesi, 18 Mart 1871 tarihli bildirisinde şöyle diyordu: "Hâkim sınıfların yenilgi ve ihanetleri arasında Paris proleterleri, kamu işlerinin yönetimini üzerlerine alarak durumu kurtarmak zamanının geldiğini anlamışlardır... Anlamışlardır ki zorunlu görevleri ve mutlak hakları, devlet

iktidarını ele geçirerek kendilerini kaderlerinin efendisi kılmaktır."

10 Mart'ta hükümetin iç savaş çıkarma çabalarına karşı Ulusal Muhafız temsilcileri bir bildiri yayınlarak Parislileri uyarır: "Vatandaş askerler, damarlarınızda akan aynı kanı dökmek için dinsiz emre itaat edecek misiniz? Kendi bağırsaklarınızı çıkaracak mısınız?" (...) "Askerler, halkın çocukları, cumhuriyeti kurtarmak için birleşelim. Krallar ve imparatorlar bize yeterince zarar verdi. Hayatını kirletme. Emirler, vicdani sorumluluklarının önüne geçmez. Bir rütbe fethetmek, mevki elde etmek ya da bir krala dönmek için bizi birbirimize boğazlatmak isteyenlere inat, kucaklaşalım. Yaşasın Cumhuriyet!"¹⁶

20 Mart tarihli bir başka bildiri ise, işçi sınıfı iktidarının herşeyden önce egemen sınıfların yaratması potansiyeli son derece açık olan yıkım ve çürümeye karşı Fransa'yı kurtarmak (ulusal güvenlik) görevi ile işçi sınıfının sermayeye karşı savaşının sonucunda kendi kaderini kendi ellerine almak ve devlet iktidarına el koymak hedefleri bir arada, birbirinden kopmaz biçimde değerlendiriliyor (Marx, 2016: 407).

Bu noktadan itibaren Ulusal Muhafızlar mevcut askeri örgütlenmelerine çok basit bir plan uyarınca bir siyasi federasyon eklediler. Buna göre, taburların çoğunluğu tarafından 26 Mart'ta seçilen 20 ilçenin temsilcileri 18 Mart'ta 19 uncu yüzyılın en büyük devrimini başlatan Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesini oluşturdu (Marx, 2016: 390). Bu kişilerin "tanınmamış" olduklarına yönelik itirazlar, "12 Havari de öyleydi" diye cevaplanıyordu (agy).

Merkez Komitenin ilk bildirisi, 29 Mart'ta yayınladıkları komünün kuruluşunu ilan eden bildiri oldu.¹⁷ Bildiride Komünün ilk kararları, kiralar, ödeme vadelerinin gözden geçirilmesi, tüm kamu hizmetlerinin yeniden tesis edilerek basitleştirilmesi ve şehirdeki tek silahlı kuvvet olan Ulusal Muhafızların, gecikmeden yeniden örgütlenmesi olarak açıklandı. Nitekim, aynı gün yapılan yasa ile Nisan ayından önceki 9 aya ait ev kiralari tümüyle silindi, bu dönemde ödenmiş tüm tutarlar ge-

15 To the German People To the Social Democracy of the German Nation <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/german-people.htm>

16 To the Army, <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/to-army.htm>.

17 Your Commune Has Been Constituted, <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/constituted.htm>.

lecekteki ödemelerden düşüldü. 3 ay boyunca evlerin ev sahipleri tarafından tahliye edilmesi yasaklandı. Vadeleri dolan senetlerle ilgili tüm kovuşturmalar kaldırıldı. Tüm ticari kağıtların geri ödemelerinin iki yıl içinde ve faizsiz olarak yapılmasına karar verildi. Görevleri sayesinde birer servet sahibi olan noterler, icra memurları, mezatçıları, mübaşirler ve diğer yargı görevlileri bütün diğer işçiler gibi sabit maaşlı çalışanlara dönüştürüldü (Marx, 2016: 381).

Merkez Komitesi ayrıca, Fransa-Prusya savaşının ortasında, zorunlu askerlik hizmetini ve düzenli orduyu kaldırmak oldu. Bunun özellikle altını çizmek gerekir. Zira Komün'ün aslında Prusya ordusuna karşı Paris'i savunmak olduğunu düşünenlerin yanılmakta olduğunu açıkça gösterir. Komün, önce kendi yaşam alanını savunmuş ve onu savunmasına karşı gelen Fransız Hükümetine savaş açmış, onu işgal eden Prusya ordusu ile savaşmak yerine de geri çekilmeye zorlamış ve zorunlu askerliği kaldırmıştır.

Bunların yanı sıra, **doğrudan işçi sınıfı için alınan önlemler** ise şu şekilde sıralanabilir:

Fırıncı kalfaları için gece çalışması kaldırıldı (20 Nisan).

Fabrika sahiplerinin vb. (fabrikatörlerin) (büyük ve küçük girişimci/erin) emekçilere yönelik para cezası kesmesini sağlayan özel yargılama hakkı, kamuya ait ve özel atölyelerde kaldırıldı; 18 Mart'tan sonra uygulanan para cezaları ve kesintiler işçilere geri ödenmek zorunda (27 Nisan).

Rehincilerde rehin bırakılan şeylerin satışı durduruldu (29 Mart).

Terk edilen atölyelerin ve fabrikaların, bunların kaçak kapitalist sahiplerine belirli bir tazminat ödenerek, işçi kooperatiflerine devredilmesinin yollarını farklı sektörlerin seçtiği temsilcilerle işbirliği yaparak araştırarak olan bir komisyon atadı (16 Nisan);

Belediyelere, seks işçisi kadınlar ile Ulusal Muhafızların anneleri ve dul eşleri arasında herhangi bir ayırma gidilmemesi talimatını verdi.

Kitaplar, haritalar, kağıtlar vb. tüm öğretim araçlarının, bunları bağlı buldukları belediyelerden alan öğretmenler tarafından ücretsiz olarak verilmesini sağladı (28 Nisan). (Marx, 2016: 380-1).

Komün tarafından toplumsal yaşamı düzenleme

üzere alınan **genel önlemler** ise şunlar oldu (Marx, 2016: 382-3):

Zorunlu askerlik kaldırıldı (29 Mart).

Kumar yasaklandı (2 Nisan).

Kilise devletten ayrıldı; din bütçesi kaldırıldı; tüm kilise arazilerinin ulusa ait oldukları ilan edildi (3 Nisan).

Altı aydır tutuklu olmalarına karşın henüz haklarında hiçbir adli inceleme yapılmamış olan 150 kişi serbest bırakıldı (9 Nisan.)

Resmi gazete, Komün oturumlarının tutanaklarını yayımlamaya başladı (15 Nisan).

İdam cezası kaldırıldı, şovenizmin sembelleri olan Zafer Anıtları kaldırıldı.

İade talepleri karşısında yabancıların korunmasına yönelik kararname çıkartıldı (27 Nisan). Komün, siyasi ve mesleki yeminleri kaldırdı (4 Mayıs).

18 Mart'tan itibaren, o güne kadar Prusya'nın işgaline karşı savaş şeklinde imgelenen Paris, artık komünün, komünarların, proletaryanın çıkarları için savaşıyordu. Komünün üyeleri gibi kararları da belirgin bir proleter nitelik taşıyordu (Engels, 2016: 261).

Bir tarafta çalışan, savaşan ve düşünen Paris, diğer tarafta geleneksel sanrılar ve kirliliğin dünyası Versailles vardı artık. Mayıs başından itibaren bu kez Versailles hükümetine karşı savaş hız kazandı. "Paris, tam da aynı kentin Prusyalılar tarafından bombalanmasını kutsal değerlere saygısızlık olarak damgalamış olan adamlar tarafından durmadan bombalanıyordu" (Marx, 2016: 262).

Kamu Güvenliği Komitesi, *Le Salut Public*¹⁸ gazetesi aracılığıyla Kanlı Hafta'nın başlangıcında, 23 Mayıs'ta Paris halkına şöyle seslendi:

"VATANDAŞLAR:

Vatana ihanet kapıları düşmana açtı. Paris'te. Bizi bombardıman altında bırakıyorlar. Eşlerimizi ve çocuklarımızı öldürüyorlar.

Vatandaşlar, büyük mücadelenin yüce saati geldi. Yarın, bu gece proletarya yeniden boyunduruk altına girecek ya da sonsuza dek özgür kalacak. Thiers galip gelirse, Meclis zafer kazanırsa, hayatta sizi ne beklediğini biliyorsunuz: Sonuçsuz çalışmak, mola vermeden yoksulluk. Ar-

18 Sadece 16-23 Mayıs tarihleri arasında 8 gün çıkabilen 2 sayfalık günlük gazete.

tık gelecek yok! Artık umut yok! Özgür olacağını hayal ettiğiniz çocuklarınızı köle olarak kalacak; rahipler yine gençliklerini onlardan alacak; Güzel ve iffetli gördüğünüz kızlarınız bu haydutların kollarında karacaklar.

SİLAHLARA! SİLAHLARA!

Merhamet yok. - Onlara yardım edenleri vurun! Yenilmiş olsaydın sizden o kurşunları hiç esirgemezlerdi.

Ateş! Ateş!

Barikatlardaki kızıl bayrağın etrafında, Kamu Güvenliği Komitesi'nin etrafında toplanın - sizi terk etmeyecek.

Biz de seni terk etmeyeceğiz. Son kaldırım taşına, son kurşuna kadar sizinle birlikte savaşacağız.

Çok yaşa Cumhuriyet Çok yaşa Komün! Yaşasın Kamu Güvenliği Komitesi!"¹⁹

Kent, Prusya ordusu ve Versaille hükümetinin işbirliği ile, 28 Mayıs 1871'de, 72 günlük bir proletarya diktatörlüğü deneyiminin ardından, düştü.

III. Komün Dersleri

Kısa süren varlığına rağmen Komün, proleter mücadele tarihindeki en önemli olay olarak kaldı. İlk kez Paris işçilerinin deneyimleri temelinde, dünya proletaryası proleter devrimin ne olduğunu, onun amaçlarının ve izlemesi gereken yolların neler olduğunu görebiliyordu (Troçki, 1921).

Komün politikaları ve sonuçları üzerine yapılan tartışmalar, bunu "proletarya diktatörlüğü" örneği olarak tanımlayan Karl Marx'ın fikirleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Komünden birkaç ay önce, 1870 güzünde. Marx'ın, Paris işçilerine hükümeti herhangi bir devirme girişiminin, umutsuzluk tarafından esinlenen bir budalalık olacağını göstermeye çalışan bir uyarıda bulunduğu bilinir (Lenin, 1972: 77). Ancak Lenin'in de ifade ettiği gibi (1972), 1905 Rus devrimini kışkırtıp ardından sırasız bir devrimdi diyerek sorumluluğu üzerinden atmaya çalışan Plekhanov'un aksine, Marx, uyarısının üzerinden bir yıl dahi geçmemişken gerçekleşen Paris Komünü'nü büyük bir coşkuyla karşılar. Aynı tepkiyi, Rosa Lüksemburg da kendisi cezaevindeyken ayaklanma başlatan Komünist Partili yoldaşlarına karşı, Alman Devrimi sırasında göstermiştir.

Ancak Komün, sadece başarılarla dolu ve tarihin talihsiz bir rastlantısı sonucunda büyük güçler karşısın-

da yenilgiye uğramış bir deneyim de değildir. Örneğin, hem Marx (2016) hem de Troçki (2021), komünün çok geç geldiği konusunda hemfikirdir. Marx, Komün'ün 4 Eylül'de ilan edilmemesinin, tarihin akışını değiştiren bir niteliğe sahip olduğunu ileri sürer. Komün 4 Eylül'de ilan edilmesi, İmparatorluktan doğan boşluğun hızla proletarya tarafından doldurulmasına ve daha çok kent Paris'i izlemesine olanak verecek, Prusya-Fransa savaşının da kaderini belirleyecekti (2016). Ancak tam bu noktada, sadece proleter iğgüdüleri nedeniyle sosyalist olan, fakat birkaç kişi dışında bilimsel sosyalizme hakim olmayan Blanquistlerin özgüven sorunları, başlangıçta kendilerini temsil edecek ünlü kişilikler aramaları, özetle siyaseti yücelten tavırları 4 Eylül'de iktidarı bırakmalarına neden oldu. 18 Mart'a gelindiğinde işçi sınıfı zaten son altı ayda burjuvazinin ihanetini, ikiyüzlülüğünü deneyimlemiş, güvenini kaybetmişti. Bu koşullarda da burjuvazi kaçarak Paris'i komünarlara bırakmıştı. Troçki der ki; "Fransız burjuvazisi, Komünarların kemikleri üzerine Üçüncü Cumhuriyet'i inşa ettikten sonra elli yıl boyunca iktidarı elinde tuttu. '71'in o savaşları kahramanlıktan yoksun değildi. Eksik olan şey, yöntemde netlik ve merkezi bir lider organizasyondur. Bu yüzden yenildiler." (2021).

Komün, eksikliklerini göz ardı etmeksizin, işçi sınıfı demokrasisi için bugüne kadar yaşanmış en ileri deneylerden bir tanesi olmasına rağmen, ne düşünce ne de pratik olarak üzerine çıkılmamış, hatta bahane ve özürler eşliğinde (bazen ona bile gerek duymadan) Komün pratiklerinin uygulanabilirliği sorgulanmıştır.

Paris Komünü, Fransız Devrimi, 1830 ve 1848-1851 devrimleri deneyimlerinin üzerine inşa edilmiştir. Özellikle, 1848'de Paris'te ilan edilen ve Rusya sınırına kadar tüm Avrupa'da yankı bulan proleter devrimin 1849'da yenilmesinden sonra "bayağı demokrasiye" yanaşan pratiğin açık eleştirisidir. Herşeyden önce Komünün yapısının yüzeysel bir incelemesi bile, Komün temsilcilerinin komün üyeleri arasından ve doğrudan seçiminin ne kadar belirleyici olduğunu ortaya serer. Bu bir bakıma, siyaset yapma hakkının profesyonel - tanınmış siyasetçilerden alınıp halkın kendisine verilmesidir. Aynı zamanda Komün üyelerinin işlevlerini tamamladıklarında yahut tam olarak yerine getiremediklerine inanıldığında geri çağırılması bürokratikleşmenin önünde somut ve en büyük engeldir. Bunun yanında Komünde ideolojiler de kaybolmuş değildir. Komün

19 <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/salut-public.htm>

aynı zamanda çoğunlukta Blanquiecilerin, azınlıkta da Proudhoncuların temsil edildiği bir yapıdır. Komünde tek bir partinin egemenliği yoktur. Hatta Komün deneyimi bu her iki grubun iradelerine ters yollarda da ilerlemiş ve onlara da öğretmiştir diyebiliriz. Örneğin Proudhoncular birleşmeyi savunmuyordu ama Komün, işçi örgütlerini birleştirdi. Blankistler de “komplo okulunda yetişmiş ve katı disiplinin bir arada tuttuğu kadrolar” olarak, devrim yerleşene kadar diktatoryel yöntemler kullanmasına inanıyorlardı ama azınlıkta da olsa, yer aldıkları komün, merkezi hükümetten ve basıkcı iktidardan çok çekmiş olan Fransız halkına özgür bir federasyon çağrısı yaptı. Nitekim;

“İmparatorluk, devlete bağlı jandarmalar ile din adamlarının elindeki örgütsüz “genel oy hakkı” yanılısamasını yıkmıştı; iç savaş da “Cumhuriyet” hakkındaki son yanılısamları yıktı. Fransa’nın tüm diri unsurları, Fransa’da ve Avrupa’da, sadece “Sosyal Cumhuriyet” olan bir Cumhuriyetin olanaklı olduğunu, yani, sadece, sermayeyi ve toprak sahipleri sınıfını devlet mekanizmasından yoksun bırakan ve bu mekanizmanın yerine, “toplumsal kurtuluş”u açıkça Cumhuriyetin büyük hedefi ilan eden ve böylece söz konusu toplumsal dönüşümün komünal örgütlenme yoluyla gerçekleştirilmesini güvence altına alan Komün’ü koyan bir Cumhuriyetin olanaklı olduğunu kabul ediyor. Bunun dışındaki bir cumhuriyet, nihai hedefleri quelconque {herhangi} bir imparatorluğa ulaşmak olan tüm monarşi yanlısı hiziplerin, bir araya gelmiş Meşruyetçilerin, Orleans’cılarının ve Bonapartistlerin anonim terörizminden, kirli işini tamamladığında her zaman bir imparatorluğa dönüşecek olan sınıf egemenliğinin anonim teröründen başka bir şey olamaz! (2016: 403).

Devrim yeni toplum öğelerini serbest bırakır. Paris Komünü’nde de bunu yaptı. Herşeyden önce böyle olanüstü bir dinamik, kişilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, dolayısıyla özyönetimlerine alan açtı.

Özyönetim konusu ayrıca üzerinde durulmaya değerdir. Marx; “Britanyalı şanlı satır başına para alan yazarlar muhteşem bir keşifte bulundu: bu, bizim bugüne kadar anladığımız biçimiyle özyönetim değil. Elbette değil. Bu, kentlerin, kaplumbağa çorbalarını höpürdeten belediye meclisi üyeleri, dalavereci kilise yöneticileri ve acımasız çalışma yurdu gardiyanları tarafından kendi kendilerini idare etmeleri değil. Bu, kontlukların, büyük toprak sahipleri, kodamanlar ve boş kafalılar tarafından kendi kendilerini idare etmeleri değil. Bu, “Büyük Ücretsizlerin” adli rezillikleri değil. Bu, bir ülkenin

oligarşik bir kulüp aracılığıyla ve The Times gazetesini okuyarak gerçekleştirilen siyasal özyönetimi değil. Bu, kendisi için kendi başına eylemde bulunan halk” (2016: 371) diye tanımlar özyönetimi.

Özyönetim, demokrasi idealizasyonunun bir sonucu olan, moral bir yaklaşım değildir. Özyönetim, devrimin daha geniş katmanlara yayılarak etki ve inisiyatifinin artmasını sağladığı gibi, kimsenin kimse üzerinde üstünlük kurmasına da izin vermediği için, hiyerarşik toplumun geri dönüşünü de imkansızlaştıran araçlardan biridir.

Bu iz üzerinde, Ulusal Muhafız Komitesi’nin iktidarı ele geçirdikten sadece on gün sonra kendisini feshederek Komün seçimine gittiğini, düzenli orduyu dağıtarak işçi sınıfını silahlandırdığını da hatırlamak gerekir. Böylelikle bu deneyim ancak bütün çocuklarını öldüren Kral Nemrut’un yaptığını yaparak, 20 bin komünarın ölümü ile yenilebilir hale gelmiştir.

Kooperatif mülkiyet, Paris’ten kaçan işyeri sahiplerinin işyerlerine el konulması ve kooperatifler aracılığıyla işletilmesi yönündeki meşhur Kararname, özel mülkiyetin kamulaştırılmasının ve işçi denetimine açılmasının yollarından bir tanesi olarak karşımıza çıkar.

“Proletarya devlet iktidarını ele geçirir ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyeti durumuna dönüştürür. Ama, bunu yapmakla, proletarya olarak kendi kendini ortadan kaldırı, bütün sınıf ayrımları ile sınıf karşıtlıklarını, ve aynı biçimde, devlet olarak devleti de ortadan kaldırı” der Engels (2016).

Devlet, Marxistler için kolektif mülkiyeti sömürmek için kurulmuş bir anonim şirkettir. En iyi durumda zafer kazanan proletaryaya miras kalan bir beladır. Ve proletarya devletin hurdasından kurtulacak yeni kuşağın yetişmesine kadar onun en kötü taraflarını en kısa sürede budamak zorundadır.

Nitekim, Komün’ün üzerinde daha fazla çalışmak için zaman bulamadığı kısa bir ulusal örgütlenme taslağında, en küçük köylerde bile siyasi biçiminin komün olacağı ve taşrada, sürekli ordunun yerine, görev sürelerinin çok kısa olduğu bir halk milisinin koyulacağı açıkça belirtilir (Marx, 2016). Bu taslağa göre; her bir ilçenin kırsal yerleşim birimleri ortak işlerini ilçe merkezinde toplanan bir temsilciler meclisi aracılığıyla yürütecek ve bu ilçe meclisleri de Paris’teki Ulusal Delegasyona temsilciler gönderecekti; temsilciler, her zaman

görevden alınabilir olacak ve seçmenlerinin belirlenmiş talimatlarına bağlı kalacaktı.

Komün'le devlet iktidarı arasındaki karşıtlığın, geçmişte aşırı merkezîleşmeye karşı yürütülen mücadelenin abartılı bir biçimi olduğu sanıldı. Komünal Anayasa, tersine, toplumsal gövdeye, bugüne kadar toplumdan beslenen ve onun serbestçe hareket etmesini engelleyen "devletin" tükettiği tüm güçlerini geri vermiş olacaktı.

Komün'ün yalnızca ortaya çıkışı bile, doğal olarak, yerel özyönetimi de beraberinde getirdi; ama, artık gereksiz kılınmış olan devlet iktidarını dengeleyen bir karşı ağırlık olmaktan çıkmış bir yerel özyönetimdi bu.

Paris Komünü ile, devrimi yapmış olan işçi sınıfının daha önceki anonim şirketlerin kullandığı yöntemlerle devlet yönetemeyeceğini net olarak gördük. Bundan sonraki deneyimler de destekleyerek ya da tersinden, bu deneyimi kesinlikle doğruladı.

Engels de bunu şu sözlerle anlatır:

"Devletin ve devlet organlarının (bugüne kadarki tüm devletlerde kaçınılmaz olarak gerçekleştiği üzere) toplumun hizmetçileri olmaktan çıkıp toplumun efendilerine dönüşmesi eğilimine karşı, Komün, iki şaşmaz araca başvurdu. Birincisi, idari, adli, eğitimsel vb. tüm pozisyonları, ilgili herkesin oy hakkına sahip olduğu seçimlerle doldurdu; aynı ilgililerin seçilenleri her zaman geri çağırabilme hakkı da bulunuyordu. İkincisi, yüksek dereceli olsun düşük dereceli olsun tüm hizmetler karşılığında sadece diğer işçilerin aldığı ücreti ödedi. Ödediği en yüksek maaş 6000 franktı. Böylece makam avcılığının ve kariyerizmin önüne yeterince sağlam engeller koyulmuştu; üstelik bunlara bir de, temsil organlarındaki temsilcilere emredici vekâletlerin verilmesi ekleniyordu." (2016: 266).

Özetle, devlet, sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olmaları olgusunun ürünü ve belirtisidir. Nerede sınıflar arasındaki çelişmelerin uzlaşması nesnel olarak olanaklı değilse, orada devlet ortaya çıkar. Ve tersine; devletin varlığı da, sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olduklarını tanıtlar. Çoğunluğun yönettiği ve sonuçta yüzde 99'un yüzde 100 haline geldiği bir toplumda, özyönetim devletin yerini alır. Komün, bunun çok net bir örneğini sunar.

"Komün, devlet iktidarının, toplum tarafından, toplumu kontrol eden ve ezen bir güç olarak değil toplumun kendi canlı gücü olarak geri alınmasıdır; Komün, devlet iktidarının, örgütlü baskı gücünün yerine kendi yaratıkları gücü koyan halk kitlelerinin kendileri tarafından geri alınmasıdır; Komün, halk kitlelerinin toplumsal kurtuluşunun siyasal biçimidir ve düşmanları tarafından

toplumun ezilmesi için kullanılan (toplumu ezenlerin el koydukları) yapay gücün (topluma ait olan ama onun karşısına çıkarılan ve ona karşı örgütlenen gücün) yerini almıştır." (2016: 394).

Proletarya diktatörlüğü gerçek, tam ve dayanıklı bir demokrasidir. Demokrasi kavramına içerik kazandırsa, sınıf savaşıdır. Paris Komünü de bize, demokrasi için, yani eşitlik ve özgürlük için savaşın bir sınıf savaşı olarak yürütülmesi gerektiğini söyler.

Sonuç

Devrim sürekli bizimle olan aktüel bir ihtimal ve devrim yapma hakkı tek gerçek tarihsel haktır. Geçmişle gelecek arasında, şimdiden başlayıp geleceğe uzanan bir haktır.

Marx'a kulak verecek olursak: "İşçi sınıfı Komün'den mucizeler beklemedi. Onun, halk kararıyla hayata geçireceği hazır ütopyaları yok. Kendi kurtuluşunu ve onunla birlikte bugünkü toplumun kendi iktisadi gelişimi aracılığıyla karşı konulmaz şekilde yönelmiş olduğu daha yüksek yaşam biçimini hazırlamak için, kendisinin, yani işçi sınıfının, koşullar gibi insanların da tümüyle dönüşmesini sağlayacak olan uzun mücadelelerden, bir dizi tarihsel süreçten geçmek zorunda olduğunu biliyor. Onun, hayata geçireceği idealleri yok; tek yapacağı, yıkılmakta olan burjuva toplumunun rahminde şimdiden gelişmiş bulunan yeni toplum öğelerini serbest bırakmak" (2016: 315).

Evet, geçmişini bilelim. Çünkü geçmişin deneyimleri, bize tarihin yasaları hakkında bir fikir yürütmemizi sağlayacak malzemeler sağlıyor. Başarılarla övünmek de güzel, ama başarısızlıklardan ders çıkartmak; esas yapmamız gereken şey bu...

Yine de geleceğe bakalım; çünkü Marx'ın dediği gibi; "Toplumsal devrim şuurini geçmişten değil, yalnızca gelecekte çıkarabilir."

Son sözü de yine Marx'a bırakalım:

"Burjuva devrimleri, örneğin 18. yüzyılda yapılmış olanları daha hızlı bir şekilde başarıdan başarıya koşar, etraflarında bir esriklik yaratır, kendinden geçmişlik... Akşamdan kalmalık yaratır arkasında... Ama proletarya devrimi, kendisini geliştirir, kendi akışını kesintiye uğratır, görünürde tamamlanmış olanı yeniden başlatmak üzere, ona geri dönerler, ilk girişimlerinin eksiklikleriyle dalga geçerler; kendi öz amaçlarından korkar, bazen

geri çekilirler, ne zamana kadar; her türlü geri dönüşün olanaksız olduğu ana kadar. Koşulların onlara şu şekilde seslenmesine kadar:

Hic Rhodus, hic salta.
Gül burada, dans et.”

Kaynakça

- Anonim (2021) The Documents of the Paris Commune, <https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/documents/index.htm>, Erişim tarihi: 21.10.2020.
- Aristoteles (1975), *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi: İstanbul.
- Engels, F. (2016), “Giriş”, *Fransız Üçlemesi*, Yordam Kitap: Ankara.
- Grams, F. (2021), A Short History of Paris Commune, <https://www.rosalux.de/en/publication/id/43896/a-short-history-of-the-paris-commune>, Erişim tarihi: 03.04.2021.
- Marx, K., (1975), *Feuerbach Üzerine Tezler*, Sol Yayınları: Ankara.
- Marx, K., (2016), *Fransız Üçlemesi*, Yordam Kitap: Ankara.
- Mısır, M. B. (2011), “Gerçek Demokrasi Olanığı: Paris Komünü”, *Praksis* (10): 105-122.
- Lenin, V. İ., (1972), *Komün Dersleri*, Sol: Ankara.
- Lenin, V. İ. (2006), *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, çev. M. Erdost, Sol: Ankara.
- Siriani, C. (1990), *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi: Sovyet Deneyimi*, Belge: İstanbul.
- Von Geldern, J. (1993), *Bolshevik Festivals 1917–21*. Berkeley: California University Press.
- Troçki, L. (1921), “Lessons of the Paris Commune”, [marksist.org, https://www.marxists.org/archive/trotsky/1921/02/commune.htm](https://www.marxists.org/archive/trotsky/1921/02/commune.htm) Erişim tarihi: 03.03.2021.
- Troçki, L. (2005), “Rus Devrimini Savunurken”, <https://www.marxists.org/turkce/trocki/1932/kasim/27.htm>, Erişim tarihi: 03.04.2021.

Paris işçi sınıfı ve Komün

Deniz Uztopal*

18 Mart 1871’de gerçekleşen devrimi Karl Marx olaylar yaşanırken kaleme aldığı *Fransa’da İç Savaş* adlı kısa eserinde şu şekilde değerlendirir.

“Komün’ün en büyük önemi onun kendi varlığı, benzersiz derecede zor koşullar altındaki çalışması ve eylemleridir. Paris Komünü’nün yükselttiği kıvılcık bayrak, gerçekten de yalnızca Parisli işçilerin iktidarını taçlandırıyor. Onlar, emeğin kurtuluşunu ve toplumun dönüştürülmesini, açıkça ve bilinçli bir şekilde, hedefleri ilan ettiler! Ama cumhuriyetlerini gerçekten “sosyal” kılan tek şey, Paris Komünü’nü işçilerin yönetiyor olması.” (Marx, 1871: 405).

Yani Marx’a göre Paris Komünü’nün önemi her şeyden önce tarihin ilk işçi iktidarı olmasından gelir. Bu başka şeylerin yanı sıra Parisli işçi sınıfının yaşanan olaylar esnasında nesnel durumunu, söz konusu iktidarla ilişkilerini ve siyasi müdahale araçlarının durumunu sorgulamayı gerektirir.

I) 1860’lı yıllar Paris’inde işçi sınıfı

A) Fransa’nın hızla sanayileşmesi

İşçi sınıfının gelişmesi kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesine doğrudan bağlıdır. Avrupa’nın İngiltere’den sonra en gelişkin ikinci kapitalist ülkesi olan Fransa’da kapitalist ilişkiler, Louis-Philippe’in 1830 ile 1848 arası iktidarda olan “Temmuz Monarşisinde” burjuvazinin iktidarını pekiştirmeye doğru ciddi adımlar atıldıktan

sonra, esas olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tamamen egemen olur. Ülkede yaşanan devrimler, siyasi rejimlerin art arda değişmesi, geçmişe hasret kalan bir monarşist katmanın ya yeniden iktidara gelmesi ya da büyük oranda iktidarı etkilemesi kapitalist gelişmeyi engellemekle birlikte yavaşlatmıştır. Fransa’da kapitalist ilişkiler esas olarak 1848’de iktidara gelen ama 1852’den itibaren II. İmparatorluğu kuran Louis Napoleon Banaparte’in döneminde yaşanır. Bu gelişmenin genel bir tablosunu çıkarmak kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve buna bağlı olarak da sınıf ilişkilerini ortaya çıkarır.

1847’deki 5.133.000 ton olan kömür üretimi 1869 yılında iki buçuk kat artarak yaklaşık 13,5 milyon tona yükselir. Aynı dönem içinde demir cevheri madenciliği 1.658.000’den 3.131.000 tona yükselerek neredeyse ikiye katlanır (Bruhat, 1970: 17). Bunların gelişmesi esas olarak temel ağır sanayi alanı olan metalürjinin gelişmesini sağlar. 1860’a gelindiğinde artık yeterince geliştiğine inanan Napolyon geleneksel ülke pazarını koruyan önlemlerden vazgeçerek İngiltere’yle serbest ticareti teşvik eden anlaşmayı imzalar. Ülkenin en büyük metalürji sektörünün şirket yöneticilerinden fiilen oluşan *Comite des Forges* bu anlaşmaya sıcak bakmamakla birlikte kabul eder. Güçlü İngiliz şirketleri karşısında zayıflayan, pazar kaybeden ve hatta iflas eden şirketler olmakla birlikte bu serbest ticaret anlaşması Fransa’da üretim araçlarının modernleşmesini ve üretimin giderek merkezileşmesini de teşvik eder. Böylelikle üretim artmaya devam eder. 1846’da 386.000 ton dökme de-

* Tarih doktoru. Paris-Est Creteil Üniversitesinde (UPEC) öğretim görevlisi deniz.uztopal@u-pec.fr

mir üreten Fransa 1869'da üretimi üç kat arttırarak 1.381.000 tona çıkartır. Çelik üretimi keza hızla artar ve aynı yıllar arasında 373.000 tondan 1.014.000 tona yükselir.

Metalürjiyle birlikte buhar makineleri de hızlı bir gelişme kaydeder. 1850'de sanayide toplam 67.000 bin beygir gücüne sahip 5.212 buhar makinesi kullanılırken 60'lı yıllara doğru buhar makinesi sayısı 22 500 civarına yükselir (Fureix 2015: 55). 1870 yılına gelindiğinde seferber edilen beygir gücü 335.000'e, kullanılan makine ise 27.088'e çıkarılır. Aynı yıllarda odun yerine daha uzun süre yanan ve daha yüksek sıcaklıklara çıkabilen kömürün giderek daha fazla kullanılması hem çelik ve demir üretimini hızlandırır hem de maliyetini düşürür. Makine üretimi kolaylaşır ve fiyatları düştükçe daha da yaygınlaşır. 1839 yılında Fransa'da 445 odun fırını ve sadece 33 tane kömür fırını vardır ve bunlar toplam dökme demirin sadece yüzde 20'sini üretir. 1869 yılına gelindiğinde ülkede sadece 91 tane odun fırını kalmıştır ve bunlar toplam dökme demirin ancak yüzde 9'unu üretir (P. Scot, 1982: 64). Yani üretimin yüzde 91'i kömür enerjisi kullanan daha modern fırınlarda gerçekleşmektedir. Zira kömürün ısı derecesi hem daha güçlüdür hem de daha uzun süre etkisini sürdürür, fakat madenlerden taşınmayı gerektir. Bundan dolayı XIX. yüzyılın başından itibaren hızla gelişen sanayi bölgeleri aynı sırada maden bölgelerine de dönüşür, demir çelik üretiminin gelişmesiyle birlikte ray üretimi de gelişmiş ve ham maddelerin başka bölgelere ulaşması kolaylaşmıştır. Bu yıllarda ray üretiminin tablosu şöyledir: 1851'de sadece 27.000 ton olan ray üretimi 1869'da tam on kat artarak 271.000 tona ulaşır. 1851'de tüm Fransa'da toplam 3558 kilometre demiryolu faaliyeteyken, 1869'a gelindiğinde ray donanımı ülkenin her yanına bir örümcek ağı gibi yayılır ve toplam 16.994 kilometreye ulaşır. 1851'de 1000 civarında faaliyette olan lokomotif 4,6 milyon ton yük ve 20 milyon yolcu taşırken 1869'da gelindiğinde lokomotif sayısı 4822'ye, taşınan yük 44 milyon tona ve yolcu sayısı ise 113 milyona ulaşır, böylelikle demir yollarının yolcu taşıma kapasitesi tam on kat artmış olur (Yon, 2012: 107). 1860'lı yıllardan itibaren kömür ülkenin her köşesine iletilir ve oduna göre fiyatı 6 kat daha düşüktür (P. Scot, 1982: 65).

Metalürjinin gelişmesi diğer tüm sanayi sektörlerini de geliştirir. Daha eski ve esas olarak da küçük üretime dayalı tekstil örneği ülkenin sanayileşmesinin

diğer sektörleri nasıl etkilediğini görmek açısından iyi bir örnektir. Demiryollarının gelişmesi ve hammaddeye ulaşımın nispeten daha da kolaylaşması üretim maliyetinin düşmesini ve şirketler arasında rekabetin daha da artmasına neden olur. Bu rekabette tekstil şirketleri iki temel yola başvururlar: yeni üretim araçlarıyla üretkenliği arttırma ve daha fazla emeği sömürme. Tekstil makine sanayisinin gelişmesi İngiltere'ye göre çok daha yavaş ilerler fakat III. Napolyon'un II. İmparatorluğu yıllarında önemli bir gelişme yaşadığından bahsedilmesi gerekir. Özellikle 1860-1865 pamuk krizi makinelerin yenilenmesinde ciddi bir rol oynar. 1852'de 4.500.000 iğne sahip olan pamuk saniyesi 1867 gelindiğinde 6.900.000 iğne ulaşır.

Sanayinin gelişmesi şehirlerin gelişmesini, inşaat sektörü ve tüketim sektörlerini de hızla geliştirir. Şehirlere göç artar fakat bu köylü nüfusun hızla erimesi anlamına gelmez. İngiltere'nin tersine Fransa'da köylü nüfus toplumun ezici çoğunluğunu temsil etmeye daha uzun yıllar devam eder. Şehirli nüfusunun köylüler nüfusunu geçmesi ancak 1931 yılında mümkün olur. Fransa'da tarımda üretkenlik uzun yıllar düşüktür. 1845-1850 yıllarında tarımda çalışan nüfus, sanayi ve zanaatta çalışanların nicel olarak iki katıdır, fakat üretilen zenginliklerin değeri eşittir. Yani sanayide çalışan bir işçi tarımda çalışan bir köylüden iki kat daha fazla üretkendir. 1852'de çalışabilir nüfusun yüzde 65'i tarım emekçisidir, İngiltere'de aynı yıl bu oran sadece yüzde 34'tür. Sanayinin gelişmesiyle kırsal bölgelerde bir çözümlenme vardır fakat diğer sanayi ülkelerine göre daha yavaş ilerler. Bu durum önemlidir zira, bu çözümlenme köylülük Napolyon'un Aralık 1851 darbesine destek çıkma ve 1871 şubat seçimlerinde monarşistlerin iktidara gelmesinde önemli bir rol oynamanın yanı sıra Paris Komünü'nün taşradan çok sınırlı bir destek alabilmesinin en temel nedenlerinden birisidir.

Sanayinin gelişmesinin diğer koşullarından birisi olan sermaye birikimi de yine bu yıllarda hızla gerçekleşir. III. Napolyon iktidarı Fransa'da mali sermayenin güçlendiği ve egemen olduğu yıllardır. Sanayinin gelişmesi için gerekli olan sermaye ihtiyacı kredi kurumlarının gelişmesini, bunlar ise sanayinin hızla büyümesini sağlar. Fakat Fransız sermayedarlarının kullanılabilir sermayesinin 3/1'i ülke dışına, özellikle de en ileri kapitalist devlet olan İngiltere'ye yatırılır. Yurt dışına yapılan yatırımlar 1850'de 2 milyar frank iken 1870'te tam 15 mil-

yara yükselir. 1860'larda dünyada ihraç edilen sermayenin neredeyse 3/1 İngiliz ve Fransız'dır (Yon, 2012: 124).

Dünya çapında büyük bir sermaye birikimi oluşmaya başlar ve bunlar en azami kâr getirecek alanlara yatırım yaparlar. Fransa'da mali sermayenin gelişmesi İmparatorluğun teşvik ettiği dev kredi kurumları sayesinde gerçekleşir. Kasım 1852'de Emile ve İsaac Pereire kardeşlerin Napolyon iktidarının desteğiyle kurduğu Credit mobilier'nin amacı vatandaşın biriktirdiği parayı «kârlı» sektörlerle yatırım yapması için çekmektir. İktidarın açıktan destek çıktığı bankalar kısa süre içinde büyük miktarlar çeker ve iki kardeş farklı alanlara "5 milyar frank" (Yon, 2012: 112) yatırım yapar. Şubat 1852'de kurulan *Crédit foncier* ise vatandaşın biriktirdiği paranın bir kısmını toprağa, tarıma yöneltme amacıyla kurulur, fakat bu kredi kurumu esas olarak çok daha karşı olan ve devasa çalışmalarla hızla büyüyen şehirlere yatırım yapmayı tercih eder.

1858 yılında ipek tüccarlığından ün yapmış olan Avukat Henri Germain, eşinin ailesinden kalan bir miras sayesinde Paris'te *Credit industriel et commercial* banka ve kredi kurumunu kurar. Aynı kişi 1863 yılında ise Fransa'nın diğer en gelişkin şehirlerinden olan Lyon'da *Credit Lyonnais* bankasını kurar. Orta tabakanın tasarruflarını çekmek isteyen Germain bankasına yatırılan paraya faiz vererek çeker. 1870'de Lyon'da bankaya toplam 100 milyon frank para çekebilmiştir. Bu örneği izleyerek 1864'te *Banque de Pays-Bas*, 1869'da ise Banque de Paris bankaları kurulur. Yine 1864 yılında *Société générale pour favoriser le Développement du Commerce et de l'Industrie de France* (Fransa Ticaret ve Sanayi Gelişmesini Teşvik Etme Genel Şirketi) kurulur. 18 Ocak 1800'de kurulan I. Napolyon tarafından kurulan *Banque de France* (Fransa Merkez Bankası), III. Napolyon yönetimi altında ülkenin en büyük sermayedarlarının hissedar olduğu özel bir şirket gibi işlemeye devam eder ve 1857 yılında tek para basan banka olma ayrıcalığını devam ettirme yetkisini alır. Aynı yıl Fransa Merkez bankasının sermayesi diğer sermayedarlarının hisse senetleri sayesinde 91 milyardan 182 milyara çıkar. Devasa milyarlar piyasada dolaşır, bunun en somut örneği Borsa'nın faaliyetlerinde gözlemlenir. 1851 yılında Borsada toplam 118 hisse değeri vardır, bunlar 1869'da neredeyse üç kat artar ve toplam 307'ye ulaşır ve toplam mali değeri 33 milyar franktır. Bu miktarın tam olarak kendi tarihsel koşullarında ne kadar devasa

olduğunu anlayabilmek için Fransa'nın söz konusu yılda Gayri safi yurt içi hasılasının 20 milyar frank olduğunu hatırlatmak herhalde yeterlidir. Borsadaki spekülasyon faaliyetleri esas olarak 24 Temmuz 1867'de onaylanan ticari şirketlerin devlet iznine gerek olmadan spekülasyon yapma serbestliğiyle büyük bir hız kazanır. Artık her şey ve her nesne spekülasyon yapmanın vesilesi olur.

Hızlı sanayileşme ve devasa yatırımlar iflaslar, birleşme ve yutmaları da birlikte getirir. Fransız sermayesinde bir merkezileşme tam da bu yıllarda gerçekleşir. Ortaya çıkan devasa sanayi şirketleri arasında kızgın bir rekabet gelişir, fakat buna eş olarak ortak çıkarlar etrafında örgütlenmeler de gelişir. Bunun en somut örneği metalürji sektöründe gerçekleşir. 15 Şubat 1864 yılında çelik sanayisinin en büyük şirketleri bir araya gelerek *Comite des Forges*'u kurarlar. Ülkede bulunan 430 döküm fabrikasının 350'sini elinde bulunduran 10 şirketin kurduğu bu komitenin başına Joseph-Eugene Schneider geçer. Schneider, Creusot kentindeki ülkenin en büyük fabrikalarından birisinin sahibi olmanın yanı sıra Merkez Bankasının yönetici ve *Société General* bankasının da ilk başkanıdır. 1845'ten itibaren milletvekili seçilir ve 1851'de III. Napolyon'un Tarım ve Ticaret bakanlığı görevini üstlenir. Yani ülkenin en zengin kapitalistlerinden birisi olmanın yanı sıra devletle sermayenin iç içe geçmişliğinin de en iyi örneğidir. Fransa'da kapitalizmin geliştiği bu yılların en belirgin özelliklerinden birisi budur: ülkenin en zengin sermayedarlarının önemli bir kısmı doğrudan politik yaşamın aktif aktörüdür ve devleti doğrudan kendi çıkarlarına hizmet etmek için açıktan alet ederler. Polisin, askerin saldırmadığı, açıktan patronun yanında yer almadığı hiçbir grev neredeyse yoktur, grev önderleri sık sık göz altına alınır, haklarında davalar açılır. Bu yıllarda sürekli artan bir işçi kesimi açısından patrona karşı mücadele aynı sırada devlete karşı mücadele de demektir.

Sermaye birikimi dev boyutlara ulaşmıştır ve her alanda gözlemlenir. Victor Hugo ve Emile Zola gibi birçok ünlü yazarın romanlarına konu olan dev mağazalar tam da bu yıllarda ve bu koşullarda kurulur: *Bon Marché* (1852), *Louvre* (1855), *Printemps* (1865) ve *Samaritaine* (1869) gibi on binlerce metrekare büyüklüğünde olan ve o dönem açısından dev olan bu mağazalar lüks bir yaşam ve tüketimin sembolü olarak tüm yoksulların gözleri önündedir.

Bu yılları yaşayan ve 1869'da ülkede yaşanan ekonomik değişikliklere dair ilginç bir araştırma yayınlayan Georges Duchene ülke zenginliklerinin ezici çoğunluğunun 183 kişinin elinde merkezileştiğini belirtir (Duchene, 1869: 52). Sermayenin bu konsantrasyonunda yaşanan ekonomik krizlerin rolü elbette önemlidir: 1857'de patlak veren kriz 1860'a kadar sürer, daha sonra 1861 ve 1869 arasında pamuk endüstrisi, pamuk sıkıntısına neden olan Amerikan İç Savaşı'nın olumsuz sonuçlarından dolayı kriz geçirir ve birçok şirketin batmasına neden olur. İncelediğimiz yılların son krizi ise 1867 yılında yaşanır ve her kriz işçi sınıfı açısından yükselen işsizlik ve yoksulluğu da beraberinde getirir.

Sanayinin gelişmesi ve sermaye birikimiyle paralel olarak yoksulluğun da artması ve derinleşmesinin en yoğun yaşandığı yerlerden birisi de tam bu yıllarda derin değişiklikler yaşayan başkent Paris'tir.

B) 1870'in Paris'i

1870'te Paris Fransa'nın en büyük şehridir. Paris Valisi Baron Haussmann'un 1853'ten itibaren Napolyon emriyle başladığı dev inşa çalışmaları dünyanın en büyük 3. kenti olan Fransa başkentini tamamen değiştirecektir. 3 Kasım 1859 tarihli bir yasayla 12 bölgeden (arrandissements) oluşan Başkent çevre kentlerini ilhak ederek geniş emekçi kitleleri coğrafik sınırları içine alır ve artık başkent 20 bölgeden oluşur. Nüfusu 1850'deki sayıma göre 945.721 iken, ilhaktan bir yıl sonra yeniden yapılan sayıma göre 1.696.141 olarak belirlenir. Ekonomik nedenlerle 1870'li yıllara kadar göç hızla devam eder ve nüfus 2 milyona yaklaşır. 1870'de Paris'te oturan yetişkin nüfusun 4/3'ü taşra doğumludur (Cordillot, 2021: 197). Fakat iş bulma niyetiyle Paris'e gelen bu emekçi ve yoksul köylüler sınır mahallelere yerleşirken, Paris burjuvazisi ise şehir merkezlerinde yapılan yeni özgün mimari binalardan ve kiraların hızla artmasından dolayı bu semtlere yerleşir. 1860'lara kadar aynı mahallede yoksul ve zengin bir arada otururken, giderek şehir bu ikisi arasında kalın bir çizgiyle ikiye bölünür. Şehir merkezi burjuvalaştırılırken çevre mahalleleri ise yoksul kesimlerin yoğunlaştığı yerler haline dönüşür.

Hızla sanayileşerek zenginleşen bir ülkede artan yoksulluğu devlet yetkilileri de çok net bir şekilde görür. Vali Haussmann yıllar sonra yazdığı anılarında yaşanan yoksulluğu tüm somutluğuyla şu şekilde belirtir:

“Paris'te her konutta ortama 3 kişinin oturduğunu gözlemledik, 257.406 konutta vergiden muaf tutulan kişiler kalıyor, 93.573 konutta kalan kişilerin ise şahsi ve eşya vergisi tamamen belediye kasası tarafından karşılanıyor, 3708 konutta oturanların gelir vergisini ise belediye karşılıyor, yani toplam 354.687 konutta kalan 1.073.061 kişiye, eğer belediye vermeyi kararlaştırırsa, ekmeğe karnesi gerekir. (...) Diğer yandan 145.000 konutun kirası 250 ile 500 frank arasında, 47.045 konutun ise 500 ile 1500 frank arasında ve burada oturanların vergisi kısmen düşürüldü. Birincisinde 435.210 kişi, ikincisinde ise 141.135 kişi kalıyor.”

Vali bu verilerden yoruma hiç gerek duymayan bir sonuç çıkartır: “Kıtlık esnasında beslenmeye devam edilmesi gereken mide sayısının en azından 1.200.000 kişiye çıkartmak gerektiğini görüyoruz.” (Soria, 1971: 256). Zira Paris halkının önemli bir kesimi yoksulluk içinde yaşarken, diğer bir kesim açısından ise yoksulluğa düşme ihtimali çok yüksektir.

Ücretler 1857 ekonomik krizi ve 1860'taki İngiltere ile serbest ticaret anlaşmasından sonra düşüş yaşar. Tarihçi Georges Soria (1971: 279) yapılan tüm farklı kaynak ve araştırmalardan hareket ederek 1862 ile 1865 yılları arasındaki kimi farklı mesleklere göre günlük yevmiyelerin bir ortalamasını çıkarır:

Meslek	Günlük ortalama yevmiye (frank olarak)
Altın ustası	5.60
Dökümcü	4
Kalaycı	4.30
Çatı ustası	6
Metalürjist	5.75
Dokumacı	3.90
Marangoz ustası	4.70
Seker ustası	5.25
Seramikçi	5.40
Kimyasal maddelerle çalışan usta	6
Odun sektöründe çalışan usta	4

Belirtmek gerekir ki II. İmparatorluk döneminde ülkenin sanayileşmesi ve başlatılan devasa çalışmalarla ücretler ortalama yüzde 15 ile 20 arasında yükselir, ama her yerde aynı yükseliş yaşanmadığı gibi her meslek de bunlardan faydalanmaz. Aynı dönem kadın işçilerin ücretleri Paris'te ortalama 2 frank 30 kuruş, çocuklar ise ancak kadın yevmiyelerinin yarısını kazanır.

Fakat bu ücretlerin tam anlaşılması için günlük tüketim ürünlerinin ortalama fiyatlarıyla karşılaştırılması gerekir. Soria 1862-1865 yılları arasında en temel tü-

ketim ürünlerinin ortalamasını çıkartır: “Ekmek, kilosu 0,37 frank; Şarap, litresi 0,80; yumurta (on iki tane) 1,08; sığır etinin kilosu: 1,35; tere yağının kilosu: 3,54; peynir: 14” (Soria,1971: 280).

Bu harcamalara bir de kiralari eklemek gerekiyor. *Le Temps* adlı yükselen burjuvazinin gazetesinin 1871’de yayınladığı bir makale kira ve yaşam koşullarının geldiği boyutu gözler önüne serme açısından anlamlı: “Bir oda ve arkada bir metre kare büyüklüğünde bir mutfak, küçük bir yatak odasının kirası 250 ile 300 frank, yani geçmişe nazaran iki katı daha pahalı, fakat iki kat daha az hava alıyor ve ölçüsü küçük” (Soria, 1971: 259). Kiralar Haussmann’ın Paris’i alt-üst etmesinden sonra ortalama yüzde 70 artar. Birçok ekonomist bugünkü deyimiyle 4 kişilik bir ailenin açlık sınırını yıllık 1700 frank, yani günde ortalama 5 frank olarak belirler. Belirtmek gerekir ki kazanılan ücretin yüzde en azından 60’ı gıda ihtiyaçlarına, yüzde 10 ile 15’i kira için harcanır (Cordillot, 2021: 198). Paris işçileri yoksuldur ama sefalet içinde değildir zira ülkenin ekonomik kalkınması ve Paris’te yürütülen çalışmalardan dolayı iş bulma olanakları diğer birçok şehre göre daha yüksektir, ama bu ise sürekli bir iç göçü ve dolayısıyla yoksul emekçileri başkente çeker. Düzenli çalışan bir usta ve eşi ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilir, ama işini kaybetmesi, belirli bir süre iş kazasından dolayı çalışamaz olması gelirini alt-üst eder. Bir işçinin yıl içinde ortalama 3-4 ay farklı nedenden dolayı (işsizlik, kaza vs.) çalışmadığı hesaplanmıştır. Buna bir de iş yerlerinde patronların bir baskı unsuru olarak sürekli kullandığı ve keyfi olan ceza kesmeleri de eklemek gerekir. Georges Duchene *Sanayi İmparatorluğu* adlı kitabında patronun işçiye ceza kesmesi için tam 29 ayrı neden tanımlar ve cezalar 10 kuruştan günlük yevmiyeye kadar yükselir.

Tarihçi Jacques Rougerie’nin yaptığı araştırmalara göre Komün’ün arifesinde Paris’in sosyal yapısı şu şekildedir:

Para rantıyla yaşayan 123.000 kişi, zenginlere hizmet sektöründe (hizmetçi, kapıcı vs.) çalışan 170.000 kişi, 120.000 ücretle çalışan emekçi, 55.000 memur, 3/2’si tek ya da bir işçiyle çalışan 120 000 küçük esnaf, 550.000 işçi ve 100.000’in üzerinde işsiz (Rougerie, 2004: 9-10).

İşçi sayısı Paris’te hızla artmıştır: 1847 yılında 416.000’den 1866’da 442.000’e çıkmış ve bu artış aynı şekilde devam ederek Komün’ün arifesinde yarım mil-

yonu geçmiştir. Patronların sayısı ise tam tersine 1847’de 65.000’den 1872’de 39.000’e düşmüştür. Bu düşüş esas olarak en küçüklerin iflas etmesiyle açıklana bilinir ama bu yıllarda küçük işyerleri hala çoğunluğu oluşturur. Metalürji sektöründe olan Cail şirketi en büyük şirketlerden birisidir ve Paris’te bulunan üç atölyesinde 2000 işçi çalıştırır (Bruhat, 1970: 27). Silah üreten Gevelot fabrikalarında 100 erkek, 400 kadın işçi çalışmaktadır. Konfeksiyon atölyelerinde işçi yoğunlaşmaları daha fazladır: Bessaud şirketinde 2300 işçi, Dusautoy şirketinde 3300 işçi çalışmaktadır. Christoffle kuyumcu şirketinin farklı atölyelerinde toplam 1400 işçi çalışır. Paul Dupont matbaasında ise 650 işçi çalışır. Parisli işçilerin ezici çoğunluğu ise küçük işyerlerinde çalışır, nihai bir veri olmamakla birlikte bugün tarihçilerin ezici çoğunluğu büyük sanayide çalışan işçi sayısını 50.000 civarında olarak belirler, yani sadece 10 işçiden birisi büyük sanayide çalışır. Yani Paris’in nüfusunun 4’de 1 işçidir ama bunların sadece 10’da 1’i büyük denilebilecek sanayi alanında çalışır. İşçi sınıfının bu nesnel durumu kapitalist üretim ilişkilerinin ana sektörleriyle ilişkilerini, devlete yönelik yaklaşımı ve hatta siyasileşmesinin düzey ve boyutlarını objektif olarak anlama açısından vurgu yapmaya değer.

Küçük esnafın mali durumu işçilerden daha iyi olmakla birlikte, üretime katılma yönüyle birçok açıdan birbirine benzer. Kendileri de üretime katılırlar ve yarılarında bir ya da birkaç işçi bulunur. Ünlü yazar Jules Valles bunların sosyal durumunu belirtmek için onları “emekçi burjuvazi” olarak tanımlar.

Özetle Paris halkı şu şekilde tanımlanabilir:

“Hukuksal olarak az homojen, zanaatçı, dükkancı, küçük şirket ve işçilerinin yönetici, usta veya ameleden oluşan; ortak pratik olarak kol emeğiyle çalışan, yoksulluk ya da mütevazı bir bolluk içinde olan, az eğitilmiş ya da en temel olanla yetinmeye indirgenmiş insanlar, “burjuva” ile bu üç özellikte, yani ekonomik olarak bir statüyle belirlenmeden daha çok genel olarak sosyal ve kültürel özgünlüklerle ayrılan bir bütünlük” (Agulhon, 1999: 176-177).

1854 krizinden sonra ekonomi canlanmaya başlamıştır ve Baron Haussmann’ın devasa şehir planlama çalışmaları başkente sayısı sürekli artan ve iş peşinde olan yoksul bir kesimi çekmiştir. Bu durum devasa zenginliklerle sürekli yoksulluk içinde yaşayan bir burjuvazi arasındaki uçurumu herkesin görebileceği bir şekilde

ortaya koyar. Balzac, Eugène Sue, Victor Hugo ya da Emile Zola romanlarında yoksul, sefalet içinde yaşayan bir halkın yanı sıra serveti giderek artan bir halk toplumunu tüm canlılığıyla ortaya koyarlar. Bu çıplak gerçeklik emekçilerin hızla siyasileşmesinde önemli bir rol oynar, üstelik 60'lı yılların ikinci yarısından itibaren Fransa'da cumhuriyetçi, sosyalist düşünceler güç kazanmış ve işçi sınıfı içinde etkilerini de arttırmıştır.

Temmuz 1870'te III. Napolyon'un Prusya'ya karşı bir hanedan savaşı açması ülke ekonomisini alt-üst ettiği kadar yaşam koşullarını da zorlaştırır. 2 Eylül'de İmparator'un esir düşmesi, kısa bir süre içinde Paris'in kuşatılması nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan işçi ve emekçilerin hem siyasi hem de askeri olarak daha ileriden sorumluluklar üstlenmesini gerekli kılar. Bunu Ulusal Muhafızlar içinde yapar.

II) 18 Mart 1871 devrimi ve işçi sınıfı

A) Ulusal Muhafızların devrimci iktidarı

18 Mart 1871 devrimi önceden planlanmış ve örgütlenmiş bir isyanın sonucu olarak gerçekleşmez ama iktidarı ele geçirme somut bir görev olarak ortaya çıktığında daha 3 gün önce demokratik bir şekilde seçilen ve uzun yıllardır "Paris'in devrimci hareketlerinin tarihiyle iç içe geçmiş" (Zaidman, 2021: 187) olan Ulusal Muhafızlar federasyonunun Merkez komitesinin bu sorumluluğu üstlenmesi geniş kitlelerin en doğal beklentisidir. 19 Mart Pazar sabahı yayınlanan ve tüm mahallelere asılan bildirge "Halka" seslenerek Paris ve Fransa'nın "yeni bir Cumhuriyet'in", "işgal ve iç savaşlara temelli son verecek bir hükümetin" temellerinin atıldığını ilan eder. Bu bildirgede 20 imza vardır: Adophe Assi (işçi), Alfred Billioray (Ressam), Paul Ferrat (Yazar), Jules Babick (Parfümcü), Edouard Moreau (sanatçı), Clovis Dupont (işçi), Eugène Varlin (işçi), Léopold Boursier (muhasabeci-esnaf), Henri Mortier (işçi), Charles Gouhier (işçi), Gilbert Lavalette (işçi), François Jourde (Muhasabeci), Louis Rousseau (işçi), Charles Lullier (asker), Stanislas Blanchet (gazeteci-yazar), Joseph Grollard (işçi), Agénor Barroud (işçi), Hubert Geresme (işçi), Antoine Fabre (İşçi), François Fougeret (Fotoğraf). İmzalayanların bir kısmı geniş halk kesimi içerisinde tanınmayan insanlardı (Lissagaray, 2013: 105). Ama belirtmek gerekir ki Merkez Komitesinin bileşimi

sadece bu 20 isimden oluşmaz. 26 Mart seçimlerine kadar Merkez Komitesinin yayınladığı tüm bildirgeler göz önünde bulundurulursa tam bileşiminin 39 kişiden oluştuğu görülecektir.

Tarihçi Jacques Rougerie'nin farklı kaynakları karşılaştırarak hazırladığı çalışmalar sonrasında 18 Mart'ta iktidarı ele geçiren Merkez komitesinin, bölge, üye ve mesleklerinin tam listesi şöyle (Rougerie, 2004: 96-97; Cordillot, 2021: 1370-1371):

Lejyon	Ad ve soyadı	Meslek
1. lejyon	-	-
2. lejyon	-	-
3. lejyon	Antoine Arnaud Charles Gouthier Clovis Dupont	Demir yolları işçisi. Mezar cevher üreticisi Sepetçi
4. lejyon	Edouard Moreau Adophe Clémence Constant Demeulle	Yazar Kitap ciltçisi İnşaat boyacısı
5. lejyon	François Jourde Jean-Baptiste Blanchet Nestor Rousseau	Muhasebeci Yazar Rantiyecisi
6. lejyon	Henri Chouteau Paul Ferrat	Litografi işçisi Yazar
7. lejyon	-	-
8. lejyon	-	-
9. lejyon	-	-
10. lejyon	George Arnold Jules Babick Maxime Lisbonne	Mimar Parfümcü ve kimyager Artiste
11. lejyon	Adophe Assi Henri Mortier Armand Prudhomme	Makine tamircisi Odun kesicisi ve yontacısı Heykeltıraş
12. lejyon	Jean-Baptiste Geresme François Fougeret Agenor Barroud	Sandalyeci Fotoğraf Törpü yontacısı
13. lejyon	Antoine Fabre Emile Paty Gaspard Pouillet	Makine tamircisi Tuğla yapımcısı Ayakkabıcı
14. lejyon	Maximilien Avoine Alfred Billioray	Süslemeci heykeltıraş Artiste ressam
15. lejyon	Angelo Castioni Alphonse Andignoux Charles Gaudier Nicolas Faltot	Heykeltıraş Terzi Mimar Kasa üreticisi
16. lejyon	-	-

17. lejyon	Eugène Varlin	Ciltçi işçisi
18. lejyon	Joseph Groland	Emekçi
	François Josselin	Banka emekçisi
	Jean-Baptiste Guiral	Yevmiyeli at arabası sürücüsü
19. lejyon	Fortune Henry	Deri işçisi
20. lejyon	Gabriel Ranvier	Dekorasyon boyacısı
	Jules Bergeret	Tashihiçi
	Louis Maljournal	Ciltçi
	Adolphe Bouit	Fırçacı
	Gilbert Lavalette	Porselen işçisi

Görüldüğü gibi Paris'in 1, 2, 7, 8, 9 ve 16. bölgelerinden, yani başkentin en zengin 6 bölgesinden hiç kimse Merkez komitesine katılmaz, tersinden işçi, emekçi ve küçük esnaf ağırlığı oluşturur. Kuşkusuz bu kişilerin farklı dünya görüşleri vardır fakat hepsinin ortak yanı yurtsever duygulardan hareket ederek Ulusa ihanet etmiş "meşru" hükümete karşı sosyal ve demokratik bir Cumhuriyeti savunmadır. Diğer yandan Merkez komitesinin 15 üyesi Uluslararası İşçi Birliği'nin (Enternasyonal'in) üyesidir, Londra'da Marx'ın etkisiyle giderek örgüt içinde yaygınlaşan işçi sınıfının dünya görüşüne henüz sahip olmasalar da kapitalizmi aşma ve yeni bir dünya kurma görüşüne sahiplerdir. Paris işçi ve emekçi kitlelerinin içinde egemen olan dünya görüşleri olan Blankizm, Prudonculuk, Neo-jakobinizm, farklı soyut demokratik ve sosyalist dünya görüşü yukarıdaki üyelerin ezici çoğunluğunun da görüşüdür, ama Merkez komitesinin esas gücü işçi ve emekçi kitleleriyle olan sağlam bağlarından gelir. Birçok görgü tanığı, daha sonra da yazılan anılar, gazetelerde çıkan birçok makale, polis arşivlerinde toplanan belgeler işçi ve emekçilerin Merkez komitesinin toplantılarına habersiz girdiği, kendi taleplerini doğrudan iletmesini, üyeleriyle mahallelerde buluştuğunu vs. anlatır (Choury, 1967: 209-210). İşte bundan dolayı Komün üyesi Arthur Arnould bu hükümeti şu şekilde tanımlar:

"Evren'in ilk şehri sadece bilinmeyene değil, aynı sırada bilinmeyen kişilere aitti. Burada, Belediye sarayında, bilinmez kişilerden oluşan bir hükümet vardı, esas olarak basit işçi ya da küçük emekçilerden oluşuyordu ve en azından 3'de 2'sinin ismi kendi sokaklarının ya da atölyelerinin dışına hiç çıkmamıştı. Hangi açıdan bakarsanız bakın burada olağanüstü ve korkutucu bir şey vardı." (Arnould, 1878: 29-30).

Anlaşıldığı gibi 18 Mart devrimiyle boşalan iktidarı ele geçiren Ulusal Muhafızların Merkez Komitesi-

nin çoğunluğunu geniş kitlelerin tanımadığı ama kendi mahallesi veya işyerinde önder olarak kabul edilen işçiler oluşturuyordu. Bunların önder olarak öne çıkması, Ulusal Muhafızlar içinde etkin bir yer edinmesi ise ancak bu kurumun yakın tarihiyle açıklanır.

B) İşçi ve emekçilerin Ulusal Muhafızların içinde etkilerinin artması

Ulusal Muhafızlar 14 Temmuz 1789'da Bastille kalesinin ele geçirilmesinden sonra vatandaşlar tarafından kurulmuştur. Birçok kentte oluşmuş ve esas olarak asayişli sağlamakla yetkilidir. En başından itibaren işleyişi kurumsal olarak demokratiktir, zira "kadrolarını (Subay, alt-Subay, onbaşı) iç seçimlerle" (Zaidman, 2021: 187) belirler. Fakat 18 Brümer (9 Kasım 1799) darbesinden itibaren ülkede yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak oy kullanma hakkının ödenecek vergiye bağlanmasına paralel olarak Ulusal Muhafızların iç seçimleri de daralır. Muhafızlar içinde de oy hakkının gelire bağlanması birliğin giderek sosyal yapısını değiştirir ve 1840'lı yıllara gelindiğinde esas olarak burjuvalardan oluşan bir milise dönüşür. Ulusal Muhafızlar 1830 ve 1848 Şubat devrimlerine katılmış ve rejim değişikliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynar, fakat Haziran 1848'de ayaklanan işçi ve proleterlere karşı silah kullanmaktan da geri durmaz. III. Napolyon'un iktidar dönemi sürecinde rolü giderek önemsizleşir fakat savaş tehdidinin yaşandığı koşullarda ona çağrı yapmaktan da geri durmaz. 1860'lı yıllardan itibaren Napolyon'un dışarıda saldırgan politikalarının yaygınlaşmasına bağlı olarak İmparator ek bir askeri birlik sağlamak için 17 Haziran 1868'de onaylanan Nitel yasasıyla var olan yeri sabit Ulusal Muhafızların yanı sıra orduya eşlik etme amaçlı Mütteharrik muhafızlar birlikleri oluşturur. 19 Temmuz 1870'te Napolyon Prusya'ya savaş açtığı ve askerlerin yoğun olarak seferber edildiği koşullarda Ulusal Muhafızlara katılma da genişletilir. O zamana kadar yetkililer sadece burjuvaları silahlandırmayı isterken artık koşullar daha geniş kitlelerin katılması ve silahlanmasını sağlamıştır. Fransa-Prusya savaşı kısa süre içinde Napolyon'un yenilgiyle yeni bir boyut kazanır. 2 Eylül 1870'te III. Napolyon'un yenilgisi ve esir düşmesinin haberi tüm ülkeye hızla yayılır. 4 Eylül'de İmparatorluk yıkılmış ve yerine III. Cumhuriyet ilan edilmiştir, yeni kurulan hükümet ülkeyi "savunma hükümetidir" zira Bismarck'ın orduları Paris üzerine yürümeye devam eder. 18 Eylül'de Prus-

ya'nın orduları başkenti kuşatırlar. Yeni hükümet adına Jules Favre, Bismarck'la görüşmeye gider ve savaşın durmasını talep eder ama Prusya'nın şansölyeri ağır koşullar dayatınca kurulan yeni burjuva iktidarın savaşa devam etmekten başka çaresi kalmaz. Paris'in kuşatması tam 132 gün sürecektir ve bu süre içinde açlığa maruz kalan Parisliler her şeye rağmen Prusya'ya karşı direnme konusunda ısrarlıdır. Başkentte ordunun ancak 72000 askerden oluşan 60 taburu bulunmaktadır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden bir hafta sonra ama Paris kuşatmasından bir hafta önce, 12 Eylül 1870'te hükümet Ulusal Muhafızlara günlük 1 frank 50 kuruş ödenti ve gıda yardımı vermeyi kararlaştırır. Kısa süre içinde emekçi kitlelerden oluşan 60 tabur daha oluşturulur ve Eylül ayının sonuna doğru toplam 254 taburdan oluşan 300.000'e yakın ve ezici çoğunluğu işçi ve emekçi olan Parisli Ulusal muhafızlara katılınca bunun sosyal yapısı gibi siyasi rolü de farklılaşır. Muhafızlar iki ayrı bölümden oluşur: bir yandan toplam sayının ana gövdesini oluşturan "sabit semt muhafızları" diğer yandan ise burjuvalardan oluşan "düzen muhafızları". Bu ayırım, sabit semt muhafızlarının emekçi semtlerde işçilerle iç içe yaşamasını sağlar. Bunun yanı sıra bu sabit bölge taburlarına ek olarak farklı birlikler de oluşturulur. Her birlik bağlı olduğu bölgede 20 lejyondan oluşur, bunlar ise bölgenin nüfusuna göre birçok taburdan oluşur. En kitlesel bölgelerin tabur sayısı böylelikle daha fazla olur. Örneğin Paris'in en kalabalık ve emekçilerden oluşan XI. bölgesinin 26 taburu olurken, başkenttin en zengin VII. bölgesinde sadece 6 tabur vardır. Her tabur ise kendi içinde birçok bölüğe bölünür, bunların bir kısmı orduyla birlikte hareket ederek savaşa katılırken, diğerleri bağlı oldukları bölgenin asayişinden sorumludurlar.

Diğer yandan 2 Eylül 1870'te onaylanan bir yasa Ulusal Muhafızların Subay ve Alt-Subaylarını seçerek görevlendirmesini sağlar. 16 Ekim 1870'te Ulusal savunma hükümeti İmparatorluğun bu yasını teyit eder ve General'in ise hükümet tarafından atanacağını belirtir. Buna rağmen Ulusal muhafızlar içine kitlesel olarak katılmış işçi ve emekçilerin yönetici kadroları seçebilir olması siyasi çalışmaların da yoğunlaşmasına vesile olur. Buna ek olarak Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte oluşan ifade özgürlüğüne bağlı olarak Başkent'te sosyalist ve devrimcilerin inisiyatifiyle birçok gazete ve kulüp oluşur. Halkın örgütlenmesine yönelik yoğun bir çalışma yürütülür. Paris'in 20 bölgesinde

İhtiyat komiteleri (comité de vigilance) kurulur ve kısa bir süre içinde bunlar ortak hareket etmeye yönelik bir Merkez Komitesi seçerler. 22 Eylül'de Merkez komitesi "düşmanın yenilmesi için devrimci olarak hareket eden bir Komün" oluşturma çağrısı yapar ve aynı çağrıda bu komünü "yurttaşların doğrudan kendilerini yönettiği hükümet" olarak tanımlar. Devrimci çalışmanın hız kazandığı bu koşullarda Gustave Flourens, Adolphe Assi, Gabriel Ranvier, Eugène Varlin gibi birçok devrimci Ulusal Muhafızlar içinde subay ya da alt subay olarak seçilir ve yüzlerce silahlı muhafızı yönetir ve bunlar içinde devrimci çalışma yürütür.

C) Ulusal Muhafızların Merkez Komitesinin oluşması

General Trochu'nün yönettiği "Savunma hükümeti" Prusya'ya karşı art arda askeri yenilgiler alınca Parislilerin öfkesi artar ve tepkiler yoğunlaşır. 31 Ekim 1870'te Blankicilerin önderlik ettiği bir isyan patlar, birçok devrimci subayın önderliğinde yüzlerce Ulusal Muhafızın katıldığı bu gösteride hükümet mensuplarının önemli bir kısmı Büyük şehir belediyesinde rehin alınır ve yaşanan dağınıklık içinde Ulusal Muhafızlar ne yapacaklarını bilmediklerinden dolayı gece yarısına doğru hükümete bağlı ordular bakanları kurtarır. Hükümetin meşruiyeti sarsılmıştır ve iç bölünmeler artar. Bunun üzerine 3 Kasım'da Paris'te bir plebisit düzenlenir ve hükümet 54.000 Hayır'a karşı 323.000 destek oyu alır. İlerleyen günlerde belediye seçimleri gerçekleşir ve emekçilerin yoğun yaşadığı bölgelerin belediyelerini devrimciler ele geçirir. Kuşatma ve diğer bölgelerle irtibatın kesildiği 1870 kış ayları çok zor koşullarda geçer, açlık ve işsizliğin yanı sıra sert soğuk hava şartları yaşam koşullarını bayağı kötüleştirir. Hükümet Prusyalıların kuşatmasını birkaç defa kırma teşebbüsünde bulunur fakat her seferinde başarısız olur. Bu süre içinde işçi ve emekçi kitlelerin önemli bir kesiminin tek geliri Ulusal Muhafızlara katılmasından dolayı aldığı cüzi miktardır.

5 Ocak 1871'de I. Enternasyonal'in Parisli üyelerinin inisiyatifiyle hazırlanan ilk "kızıl afiş" hükümeti sert sözlerle mahkûm eder ve iktidarı "halka, komüne bırakma" çağrısında bulunur. Aynı gün Prusya orduları Paris'i bombalamaya başlar. 19 Ocak'ta yeterince bir hazırlık yapılmadan, yarısını Ulusal Muhafızların oluşturduğu 90 000 asker kuşatmayı kırmaya yönelik Buzenval çıkışını gerçekleştirir fakat bu tam bir kırma

dönüşür. Yaşanan fiyasko ve katliam Parisli halk açısından bir dönüm noktasıdır. 22 Ocak'ta Ulusal Muhafızlar büyükşehir belediyesinin önünde bir gösteri yaparlar, ama yaşanan provokasyonlardan dolayı gösteri silahlı çatışmaya dönüşür. Devrimci güçlerin yanı sıra Ulusal Muhafızlar içinde artan bir kesimle hükümet arasındaki uçurum daha da derinleşir. 28 Ocak'ta Prusya'yla bir ateşkes imzalandığı açıklandığında Ulusal Muhafızlar içinde hükümeti ihanetle suçlayanların etkisi hızla artar, zira Bismarck güçler dengesinin tamamen kendi lehine olduğu koşullarda ağır koşullar dayatır. Fakat bu ateşkes gıda ikmaline olanak sağlar ve hayat bir nevi normalleşir. Paris'in zengin kesimleri ve taşrada ailesi olan kesimin küçümsenmeyecek bir kesimi fırsattan istifade Paris'i terk eder. Kalan yoksul Parisliler içinde "barışı ne pahasına olursa olsun sağlamak" isteyenlere karşı tepki de giderek artar, zira Paris halkı belki de hiçbir başka şehirde yaşanmadığı kadar acı çekmiş ve fedakârlık yapmıştır. Bunların "boşa" gitme hissi de genel bir hoşnutsuzluğu beslemiş ve hükümete karşı mücadele eden devrimci güçlerin çağrılarının daha ilerden yankı bulmasını sağlamıştır. Bismarck'ın ateşkes koşullarından birisi de meşru bir hükümetle müzakere yürütmektir. Bu amaçla 8 Şubat'ta, ülkenin üçte biri askeri olarak işgal altındayken seçimler düzenlenir ve monarşistler Meclis çoğunluğunu ele geçirir. Bu vesileyle Ulusal Muhafızlar içinde Cumhuriyetçi adayları destekleme amaçlı komiteler kurulur. 1 Şubat Paris'in 1. bölgesinde bulunan Valentino salonunda bir toplantı çağrısı yapılır, katılım beklenenden çok daha yüksek olunca toplantı Boulevard du Temple'da bulunan Ulusal Sirk'e kaydırılır. Burada Paris'in 4 Cumhuriyetçi komitesinin sunacağı adaylar konusunda hemfikir olunur (Choury, 1973: 165). Bir büro oluşturulur ve seçimlerden bir hafta sonra olası ikinci tur seçimleri ihtimali için 15 Şubat'ta Tivoli-Vauxhall bale salonunda toplantı yapma kararı alınır. Fakat 15 Şubat'ta toplandığında Parislilerin ruh hali tamamen değişmiştir, zira 8 Şubat seçimlerinde seçilen 638 milletvekillerinin 400'ü monarşist, 150'si ise Cumhuriyetçidir. Köylü oyunun tersine Paris'te seçilen 43 milletvekilinin 36'sı Cumhuriyetçidir. Monarşist Adolph Thiers Başbakan seçilmiş ve giderek Prusyalıların Paris'e gireceğine dair haberler yaygınlaşmaya başlamıştır.

Ulusal Muhafız birliklerinin önemli bir kesiminin temsil edildiği 15 Şubat toplantısında Parisli milletvekillerinin teslim olmama ve savaşa devam etmek için gere-

ken her şeyi yapmaları gerektiğini savunmalarının yanı sıra Ulusal Muhafızlar Federasyonunun bir Merkez komitesinin seçilmesi de kararlaştırılır. Federasyonun tüzüğünü hazırlamaya yönelik 20 kişiden oluşan bir Komisyon oluşturulur ve yazılacak tüzüğe giriş maddesinde bir metin onaylanır. Bu metin "Ulusal muhafızların düzenli ordunun yerine geçmesi" gerektiğini, "emeğiyle geçinen kişinin, üreticinin Ulusu temsil etmeye yönelik" görevlendirilmesi gerektiğine vurgu yapar (*Enquête parlementaire*, 1872: 3). Bildirge yanı sıra 24 Şubat Cuma günü her Ulusal Muhafız birliğinin birer delege göndermesine yönelik çağrı da yapar. 18 kişinin imzasını taşıyan bildirge önemli bir yankı bulur ve 24 Şubat günü "200 birliği" (Zaidman, 2021: 189) temsilen "2000 delege" (Choury, 1973: 167) bir araya gelir. Toplantıdan 4 gün önce tüzük komitesi çalışmalarını tamamlar ve "on bin örnek basılan bir çağrı" yoğun bir şekilde dağıtılarak yapılacak bu önemli toplantı konusunda her Parisli haberdendir. Bu arada Thiers'in hükümetinin kabinesi belli olmuştur ve en gerici burjuva bakanlar görev başına getirilmiştir. 24 Şubat toplantısında tüzük onaylanır ve geçici bir Merkez Komitesi seçilir. Komite 22-25 Şubat 1848 devriminin yıl dönümü vesilesiyle Prusya ordularının Paris'e girmesinin onaylanmasını protesto etmek için Bastille meydanında gösteri yapma çağrısında bulunur. Bunun üzerine yüze yakın Ulusal Muhafız taburu silahlarıyla birlikte gösteri yapar ve Cumhuriyet'e bağlılıklarını haykırırlar.

Aynı dönemde birlik sorumlusu ve subaylardan oluşan Ulusal Muhafızların Cumhuriyetçi Federal Komitesi de kurulmuştur, ama tartışmalar sonrasında iki komite 200'den fazla taburu temsil eden yüzlerce kişinin 3 Mart'ta katıldığı bir toplantıda birleşmeye ve Ulusal muhafızların geçici Merkez komitesini genişletmeye karar verirler.

28 Şubat'ta hükümet Bismarck'la ağır bir ateşkes imzalar. 1 buçuk milyon nüfuslu 15000 km² büyüklüğünde olan Alzas ve Mosel bölgelerini Prusya'ya vermenin yanı sıra 5 milyar frank savaş tazminatı ödemeyi de kabul eder. Ayrıca Bismarck da ocak ayında Prusya ordularının Paris'e girerek askeri zafer defilesi gerçekleştirmesini ister ve artık tarih olarak 1 Mart 1871 olarak kesinleşir. Bismarck'ın 30.000 askeri Paris'e Zafer anıtından (Champs-Élysée caddesinden) girerek zafer defilesini yapacağı esnada bir çatışma riski de vardır, fakat devrimci güçlerden oluşan 20 bölgenin Komitesi-

nin müdahalesiyle çatışma engellenir ve Prusyalılar boş sokaklarda defilelerini gerçekleştirir ve üç gün sonra da Paris'i terk ederler. Fakat Ulusal Muhafızlar Prusyalıların Paris'e girmesinden önce sur, kale ve hapishanelerde bulunan cephaneliklere el koyarak emekçi mahalleleri olan Montmartre, Batignolles ve Belleville semtlerine çekilir. Ulusal Muhafızların bu kadar silahlanması Thiers ve hükümeti açısından ciddi bir tehdittir ve acilen bu silahlara tekrar el koymak, devrimci önderlerin siyasi çalışmalarını engellemek ve Ulusal muhafızlar içinde bir "temizlik" yapmak gerekmektedir.

Öncelikle hükümet Ulusal Muhafızları denetim altına almak için başına monarşist görüşleri olan General Aurelle de Paladines'i atar. Ulusal Muhafızların sayısını azaltmaya yönelik 10 Mart'ta hükümet, verilen günlük ücreti ancak "açlık sınırında" olduğunu kanıtlayanlara verileceğini kararlaştırır ancak Ulusal Muhafızların ve daha da geniş olarak emekçi kitlelerin tepkisini çeker. Aynı gün kira ödemelerini donduran kararı da iptal eder ve esnafın ödemek zorunda olduğu ticari ödentilerin derhal ödenmesini kararlaştırır. Zaten ezici çoğunluğu emekçi olan Ulusal Muhafızlar, işçiler, esnaf ve diğer küçük burjuvazinin kader birliği ve duyguları bu şekilde daha da güçlenir. Meclis'in Bordeaux'dan Versailles'e taşınması, Paris'in fiili olarak başkentliğinin elinden alınması ise tüm Paris halkına yönelik büyük bir hakaret olarak algılanır.

Yükselen devrimi gören Thiers hükümeti halkın mücadele silahlarını elinden alma girişiminde bulunur. 11 Mart'ta General Vinoy toplantı ve gösteri hakkını ve hükümeti eleştiren 6 gazeteyi yasaklar. 13 Mart'ta Thiers Paris'e yerleşir ve 20'sinde Versailles'da açılacak Meclis'in çalışmaları başlamadan önce isyankâr Parislileri tamamen siyasi olarak etkisizleştirmeye kararlıdır. Bu arada, 15 Mart'ta Ulusal Muhafızların Merkez komitesi son halini alır ve kalıcı bir organ olarak kurulur.

Açlıkla disipline etmek, gazetelerini yasaklayarak sesini boğmaktan sonra elinde bulunan silahlara da el koymak gerekir, bunu ise 17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece yapmak ister fakat işler hesaplandığı gibi gitmez ve Ulusal Muhafızların Merkez Komitesi boş bırakılan iktidarı ele geçirir.

Son 80 yıl içinde Paris'in yaşadığı 5. devrimdir: 14 Temmuz 1789, 27-30 Temmuz 1830, 22-25 Şubat 1848, 4 Eylül 1870 ve 18 Mart 1870. Bu sonuncuyla ilk

defa belediye binasında, işçi ve emekçi kitlelerin sembolü olan kıvılcık bayrak sallanır. 19 Mart'ta şehrin farklı semtlerine asılan afiş yaşananları şu şekilde ifade eder:

"Yurttaşlar, Paris halkı kendisine dayatılan boyunduruğu sarstı. (...) Paris ve Fransa birlikte, herkesin haykırdığı, işgal ve iç savaşlar çağını temelli kapatacak tek hükümet olan bir Cumhuriyet ve gereklerinin temellerini atsın. Sıkıyönetim kaldırılmıştır. Paris halkı belediye seçimleri için kendi semtlerine çağrılacaktır. Tüm Yurttaşların güvenliği Ulusal muhafızların katılımıyla sağlanacaktır." (Journal Officiel-Resmi Gazete, 20 Mart 1871).

Bu çağrıda anlaşıldığı gibi Ulusal Muhafızların merkez komitesi kendisini yerel değil ulusal bir hükümet, sadece bir belediye yönetimi olarak değil, Cumhuriyet'in devrimci yöneticisi olarak kabul eder fakat başka çağrılarda hükümet olmadığını belirtir, bu ise aslında kendi içinde farklı siyasi akım, görüş ve eğilimlerin olduğuna işaret eder.

Merkez Komitesi iktidarı meşru bir hükümete devretmek ister ve en kısa sürede seçimler tertiplemek ister fakat farklı nedenlerden dolayı seçimler 26 Mart'a kadar ertelenir. Seçimlerden önce halka oy kullanma çağrısı yapar ve adaylar konusunda "öğütlerde" bulunur:

"Görevimiz tamamlanmıştır, yeri yeni seçilmişlere bırakacağız. (...) Sizlere en iyi hizmet sunacak kişilerin içinizden seçeceğimiz, sizin gibi yaşayan, aynı dertleri paylaşan kişilerden olduğunu göz ardı etmeyen. Çok hırslılardan olduğu kadar çok bilmişlere mesafeli durun. (...) Eyleme geçmeye aciz olan çok konuşanlara da dikkat edin. (...) Serveti bol olanlardan kaçının, zira serveti olan birisinin işçiye kardeşi gibi bakması çok nadirdir. Son olarak ise, samimi olan, Halkın içinden çıkmış, kararlı, aktif ve adalet ve namuslu olduğu bilinen kişileri arayın. Tercihlerinizi oylarınızı almaya çalışan kişilere yönelik yapmayın, zira esas liyakat alçak gönüllülüktedir, adayların seçmene gelmesi değil, seçmenlerin adayları öne çıkarması gerekir." (Journal Officiel-Resmi Gazete, 27 Mart 1871).

229 167 seçmenin oy kullanarak seçtiği Komün, 28 Mart Salı günü Belediyenin önünde toplanan 200 bin kişinin önünde adları teker teker sayılarak ilan edilir. Fiili olarak 64 üyesi olan bir iktidarda tarihte ilk defa 25 işçi bulunmaktadır, yani iktidarın yüzde 40'ını doğrudan işçi sınıfının unsurları oluşturur. Bu yüksek oran elbette işçi sınıfının son aylarda oynadığı aktif rolü yansıtır. Elbette işçi sınıfının yanı sıra birçok küçük burjuva ve ilerici aydında yer almaktadır ama ülkenin geçirdiği bu hararetli dönemde hepsi de işçi sınıfının oynadığı

ilerici rolü kabul etmekte ve sosyalist görüşün farklı varyantlarından gelmektedir.

Bunlardan birkaçını sıralamak gerekirse Enternasyonal üyesi ve işçi önderi Eugène Varlin, Léo Frankel, Auguste Serrailles, Emile Duval, Augustin Avrial, Gustave Tridon, doktor ve mühendis Edouard Vaillant, ressam Gustave Courbet, Bilim insanı Gustave Flourens, öğretmen Gustave Lefrançais, Gazeteci Auguste Vermorel, Charles Delescluze, Gustave Tridon, Grousset Paschal, yazar Jules Valles, şair Jean-Baptiste Clément ve Eugène Pottier, öğrenci Raoul Rigault, muhasebeci Théophile Ferré ve François Jourde sayıla bilinir.

Fakat Paris işçi ve emekli kitlesi 18 Mart devriminden sonra da aktif bir rol oynamaya devam etmiştir.

III) İşçi örgütlenmeleri olarak kulüpler ve Komün yönetimine müdahaleleri

A) Halkın siyasete atılmasının aracı olarak kulüpler

Paris Komünü'nün aldığı kararlar genelde bilinir ve çok yazılıp çizilmiştir, fakat bu kararların alınması genelde sadece yöneticilerin inisiyatifleriyle açıklanır. Kuşkusuz bunlar önemli bir rol oynamıştır, fakat en azından bir o kadar da Paris emekçi kitlelerinin örgütlenmesi, siyasi yaşama müdahale etmeleri, yani kitlelerin tarihsel inisiyatifleri belirleyici, hatta birincil rol oynamıştır.

18 Mart devriminden önceki 6 ay içinde canlanan ya da kurulan onlarca kulüp aktif bir siyasi çalışma yürütmüş ve aslında ne kadar “olgun olduğunu göstermiştir (Schulkind, 1960: 395). 31 Ekim 1870 ve 21 Ocak 1871 isyanları esnasında emekçilerin yoğun katıldığı bu kulüpler ve gazeteler önemli bir rol oynamıştır, kendisi için gelişen tehlikeyi hisseden Trochu'nün “Ulusal savunma hükümeti”nin bu isyandan sonra 17 gazeteyi yasaklaması hiç de tesadüfî değildir, fakat ülkede yaşanan hızlı gelişmeler aslında bu yasaklamaların etkisini sınırlandırmıştır. 18 Mart'ta yukarıda belirtildiği gibi işçi ve emekçilerin ezici çoğunluğu oluşturduğu Ulusal Muhafızlar Merkez komitesinin iktidarı ele geçirmesiyle geniş işçi kitlelerinin kulüpleri o güne kadar gerçekleştirdikleri muhalefetten yeni iktidarı güçlendirme ve ilerletmenin temel araçlarından birisine dönüşür. Genelde akşamları kiliselere el koyarak toplanan Kulüplerin faaliyetlerinin

derli toplu tarihi hala yazılmayı bekliyor, fakat genel hatlarıyla oynadıkları rolü işlemek mümkün.

Komün sırasında en aktif kulüplerden biri olan ve bir emekçi semti olan XI. Bölgede olan Eglise Saint-Ambroise kilisesinde toplandığı için bu kilisenin adıyla tanınan kulüp bir afişinde halkın bu toplantılara katılmasının önemini şu şekilde belirtir:

“Herkes açık toplantıların yardımıyla haklarımızı tanıyıp savunabildik.

Sadece halka açık toplantılarda, içinden geçtiğimiz fırtınalı durum hakkında kendimizi aydınlatabiliriz.

Bu nedenle, her vatandaşın nelerin yaşandığını, nasıl gerçekleştiğini ve nasıl olması gerektiğini tam olarak bilmesi için varlığını ve katılımınızı istiyoruz.

Toplantılarda herkes ne düşündüğünü söyleyebildikten sonra, yaşananlara dair kararlar almak bizim için çok daha kolay olacaktır.” (Murailles politiques françaises, 1873: 420).

Diğer aktif kulüplerden birisi olan Église Saint-Nicolas-des-Champs kulübü ise vatandaşlara kiliselerde akşamları “halkın siyasi eğitimini” (Murailles, 1873: 145) sağlamak için kulüpler açma çağrısında bulunur. 1848 devriminde aktif bir rol oynayan kulüpler III. Napolyon'un otoriter İmparatorluğu altında yasaklanmıştı fakat 1860'lı yıllarda yükselen mücadelelerle işçi ve emekçi kitleler önce grev hakkını (25 Mayıs 1864 tarihli yasayla) ardından da örgütlenme hakkını (6 Haziran 1868) kazanır, fakat kurulan kulüplerin sayısı sınırlı olduğu gibi etkileri de sınırlıdır. 4 Eylül 1870'de İmparatorluğun yıkılması ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle kulüpler hızla artar ve ciddi bir siyasi çalışma yürütürler, ama ciddi kitlesel örgüt olmaları ancak emekçilerin her türlü inisiyatiflerini teşvik eden Paris Komünü altında gerçekleşir. Birkaç hafta içinde 40 civarında (Martin, 1996: 166-170; Bruhat, 1971: 164) Paris'in farklı mahallelerinde neredeyse günlük toplanan kulüplerin her birine yüzlerce, Nicolas-des-Champs gibi en etkili birkaç kulübe ise binlerce yurttaş katılır, günlük siyaset tartışılır, bazen Komüne yönelik ciddi eleştiriler de dahil olmak üzere halkın siyasete müdahale etme araçlarından birisi haline gelir. Komün'ün yöneticileri sık sık toplantılara davet edilirler, bazıları fırsat buldukça katılmayı kabul eder, hem eleştirileri dinler hem de halka hesap verirler.

Bu kulüpler tüm Komün süresi boyunca önemli bir rol oynarlar. Komün'ün yenilmesinden sonra Pa-

ris Valiliğinin Güvenlik sorumlusu Claude, Meclis'in kurduğu anket komisyonunun önünde verdiği ifadede "tüm kötülükleri kulüp ve dernekler yaptı. Yaşanan tüm olayların sorumluluğunu kulüp ve derneklere yüklüyorum" (Enquête parlementaire, 1872: 202-203) diye kısmen abartarak da olsa Komün'ün 72 günlük süresinde yaşanan önemli bir noktaya işaret ediyordu aslında. Basitleştirilmiş bu polis bakış açısının bir doğruluk payı da vardır, zira Nisan ayından itibaren Paris'in tüm merkezlerinde ve bazen binlerce emekçiyi seferber eden kulüpler kurulur ve önemli siyasi bir rol oynar. Eugene W. Schulkind bu kulüplerin görevini 5 ayrı noktada şu şekilde özetler:

1. Komün'ün ilerici politik ve sosyal karakterini propaganda ederek Komün'e daha fazla destek sağlamak;
2. Talep, öneri ve Komün için gerekli bilgi aktarımı için ifade merkezleri olarak hareket etme.
3. Komünde kararlaştırılacak ve daha sonra eyleme geçecek önlemlerin hazırlanmasına katılmak.
4. Başkentte Versailles yanlısı unsurların eylemlerine karşı halkın uyanık kalması için hareket etmek.
5. Paris bölgelerinin idaresine yardım etme ve Komün'ün kararlarının uygulanması sağlamak." (Schulkind, 1960: 400).

Tribun du peuple adlı gazetenin 10 Mayıs 1871 tarihli sayısında yayınlanan bir makale bu kulüplerin siyasi rolüne vurgu yaparken "tüm bir halk önemli konuları tartışıyor, ilk defa bugüne kadar sadece filozoflara ayrılan sorunlar konusunda işçilerin görüşlerini paylaştığını duyuyoruz. Yeni bir çağ açıldı" der.

B) Kulüplerin işleyişi ve öne çıkan talepleri

Kulüplerin işleyişine dair çok sınırlı belge kalmıştır, ama kimi görgü tanığının aktardıkları genel bir bilgi verme açısından önemlidir. Komün karşıtı olduğu kadar da emekçi kitleleri küçümseyen gazeteci Gustave de Molinari, 1874'de "Kızıl kulüpler" üzerine yazdığı kitapta işleyişlerine dair şunları belirtir:

"Başkan ve iki sekreterden oluşan Divan seçildikten hemen sonra gündem belirlenir. Tartışmaların hemen gündemle başlaması çok nadirdir (...) Genelde bir dizi deklarasyon dinlenir (...). Onlardan sonra tartışmalar başlar. Her kulübün alışılmış ve her gün söz alan konuşmacıları vardır. Fakat tesadüfen söz alanlarda olur" (de Molinari, 1871: 13-14).

Halka açık bu toplantılar genelde akşamları iş çı-

kışında yapılır ve giriş, yapılan harcamaları (aydınlatma masrafları, afis, bildiri vs.) karşılamaya yönelik ücretlidir. Masraflar bunlarla karşılanmaya çalışılır ama çoğu zaman yetersizdir, zira "ortalama giriş ücreti 25 kuruştur. Bazen bu ücret 5 kuruşa kadar indirilir (örneğin Nicolas-des-Champs, Saint-Jacques-du-Haut-Pas kulüplerinde), hatta kimileri tamamen ücretsizdir (Revolution kulübü, Notre-Dame-de-la-Croix kulübü)." (Bruhat, 1971: 161).

Tüm görgü tanıkları katılımın emekçi niteliğine vurgu yaparlar. Kadınlar siyasi yaşamdan dışlanmışlardır ama bu kulüplerde aktif rol oynarlar. Askeri üniformalarla katılanlar, yani Ulusal Muhafızlara katılmış emekçiler de az değildir. Yine birçok görgü tanığı akşam yapılan bu toplantılarda birçok kişinin tartışmaları izlerken yemeğini yediğini ama tartışılan konuların niteliğinden dolayı alkol kullanımının da yasaklandığını, hatta alkollü kişilerin apar topar dışarı atıldığını da belirtir (Cordillot, 2021: 244).

Tartışmalardan sonra önerilen kararlar oylamaya sunulur, leh ve aleyhte konuşmalardan sonra oylamaya gidilir-. Eskiden var olan ve daha tecrübeli yöneticileri olan kimi kulüpler Komün esnasında örgütlemelerinde daha da ileri giderek, bir siyasi partinin işleyişini anımsatan iç tüzük hazırlarlar. Örneğin Nicolas-des-Champs kulübünün hazırladığı tüzük bu açıdan iyi bir örnek teşkil eder. Tüzük amaç olarak "Devrimin zaferini sağlamak" hedefini belirler, ikinci maddesi kulübün 15 günlüküne bir yürütme (Başkan, tutanakçı, genel sekreter) belirleyeceğini, altıncı maddesi ise verilen sorumluluğun yerine getirilmediğinde ihraç edileceğini belirtir (Bruhat, 1971: 161). Üyeler her perşembe ve pazar günleri toplanır ve geçerli nedeni olmadan üç toplantıya katılmayanlar üyelikten atılır.

Var olan tüm kulüpleri aynı bir çatı altında birleştirme girişimleri de yaşanmıştır. Öneri College de France kulübünden gelir ve bu hedef doğrultusunda koordinasyonu sağlamak için Merkezi kulüp (Club central) kurulur ve ilk başlarda kendisine kitlelerin ruh halini yansıtmaya ve halkın "termometresi" olma misyonunu biçer. Aynı şekilde, Salle Molière kulübü 1 Mayıs'ta "Kulüpler Federasyonu" kurma projesini önerir sürer (Le Vengeur gazetesi, 1 Mayıs 1871) ve hatta 15 Mayıs'ta Federasyon'un bir komitesi oluşturulur. Yazar Jules Vallès'in yönettiği *Cri du peuple*'nin 16 ve 19 Mayıs tarihli sayılarına göre bu komite 19 Mayıs'tan itibaren her gün

Belediye sarayının yakınlarında, yani Komün yöneticilerinin yakınlarında toplanma kararı verir, fakat Komün'ün yenilgisi bu projenin hayata geçmesini engeller.

Kulüp toplantılarının birçok gündemi vardır fakat devrimi savunma, halkın ekonomik ve sosyal sorunları ve/veya Komün'e yönelik öneri ve eleştiriler en sık gündeme gelen konuların başında yer alır: “Komün hareket etmiyor” eleştirisi en çok dile getirilen eleştiridir” (Bruhat, 1971: 163).

Tartışmalarda halkın yaşam koşulları, sorunları ve bunlara karşı yapılması gereken çözümler-talepler en fazla tartışılan konular arasındadır. Örneğin Saint Ambroise kulübünde emekçiler yardım fırınlarında emekçilerin ücretlerinin düşürülmesini (13 Mayıs toplantısı) açılış saatlerinin sınırlandırılmasını (14 Mayıs toplantısı) veya kömür fiyatlarının artmasını (17 Mayıs toplantısı) kitlesel olarak teşhir eder. La Marseillaise kulübü 21 Nisan toplantısında halkın beslenme koşullarının iyileştirilmesine yönelik “belediye kasaplarının” açılmasını onaylar. Nicolas-des-Champs ve Proleterler kulüpleri 15 ve 16 Mayıs toplantılarında kiralar meselesini gündeme alır ve 500 Frank'ın altında olan kiraları tamamen kiracıya iade etme, üstünde olan kiraların ise 3'te 1'nin düşürülmesini onaylar.

Bu tür ekonomik ve sosyal sorunların yanı sıra kulüplerde Paris'in askeri durumuna dair konular da gündeme gelir. “Bu alanda yapılan konuşmaların yelpazesi çok geniş: taşranın harekete geçirilmesi, görevden kaçanlara savaş açma, ihanet edenleri cezalandırma, silahlı kuvvetlerin durumu, yürütülen askeri operasyonların eleştirisi...” (Bruhat, 1971: 167). Versailles ajanlarının Paris sokaklarında cirit attığı ve birçok sabotajı gerçekleştirdikleri koşullarda kitleler çoğu zaman yöneticilerden daha sert önlemleri ve düşmanı destekleyenlere karşı daha canlı bir savaşın yürütülmesini onaylarlar. Komün yöneticilerinden beklenen kararlar yeterince erken gelmeyince “hain” ve “düşmanlara” karşı savaşta kimi kulüpler vatandaşa kendi mahallesinde “polis görevini üstlenme”, yani düşmanları cezalandırma çağrısında bulunur, hatta tespit edilen hain ve görevden kaçanların mal ve mülklerine el koyma, hapse atma önerisini sunanlar da bulunur. 17 Mayıs'ta Rapp caddesinde bulunan barut deposunun sabotaj sonrası patlaması hainlere karşı savaşı daha da canlandırdığı gibi daha geniş kitleler içinde de meşrulaştırır. Saint-Leu kulübü tutuklanan hainlerin herkese açık duruşmalarda cezalandı-

rılmasını, Saint-Ambroise kulübü ise suçluların derhal kurşuna dizilmesini ister.

Düşmana karşı alınması istenilen bu önlemlere paralel olarak Komün'ün kendi askerlerine daha ilerden sahip çıkması da gündeme gelen en önemli konular arasındadır. Ulusal muhafızlara yeterince yemek ve etin dağıtılmadığı, yemeklerin düzensiz dağıtıldığı, yaralıların yeterince hızla tedavi edilmediği, muhafızların ailelerine yeterince sahip çıkılmadığı sık sık dile getirilen taleplerden sadece birkaçıdır. Görüldüğü gibi kulüpler aslında Komün'ün yaşadığı sorunların farkındalar ve bu yönde atılması gereken önlemler de önerirler, fakat yönetici organ çoğu zaman bunları ya yeterince dikkate almaz ya da üstlendiği görevler altında ezildiğinden bunlar göstermek istediği ilgiyi göstermez. Bundan dolayı geniş emekçi kitlelerle bağları da giderek zayıflar. Aynı toplantılarda Komün'e yönelik eleştiriler de dile getirilir, fakat bunlar Komün'ün niteliğine değil, söylediklerine uygun hareket etmemesindedir. Maalesef Komün bu kitle örgütlerinin ne eleştirisini ne de daha hızlı ve daha ileri gitmesine olanak sunabilecek potansiyel gücünü yeterince dikkate almamıştır (Schulkind, 1960: 401).

C) Komün kitlelerin inisiyatif ve gücünü değerlendiremedi

Elbette Komün'ün yönetici organının homojen bir ideolojiye sahip olmaması, emekçi kitlelerin yer ve rolünü farklı değerlendiren siyasi akımların bir arada olması, bu kulüpleri yeterince değerlendirememesinde önemli rol oynamıştır, ama esas neden kendi hatalarından öğrenmeye zamanının olmamış olmasıdır. Zira sayısı sürekli artan kitlelerin giderek daha ilerden siyasete katılması, kendi müdahale organlarını yaratması Komün yöneticileri üzerindeki etkilerini de artırır, ama yönetici organ bu halk inisiyatiflerini desteklemeye yönelik doğru dürüst bir şey yapmaz. Kulüpler kendi masraflarını çıkarmak için katılımcılardan giriş ücreti alır, görüşlerini yaymaya yönelik kendi olanaklarıyla gazete basma girişimlerinde bulunur ama yönetici organla irtibatı kesmez, tam tersine üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktan hiç vazgeçmez.

Komün'ün yürütme kurulu genel sekreteri Henri Brissac'ın yöneticilere yönelik gönderdiği 26 Nisan tarihli bir not bu açıdan anlamlıdır:

“Her gün gerek sözlü gerekse de yazılı olarak, bazen bireysel, bazen de Kulüp ya da Enternasyonal’in seksiyonları tarafından oylanmış birçok öneri alıyoruz. Bu öneriler genelde mükemmeller ve Komün’ün bunları değerlendirmesi gerekir. Dolayısıyla bunu not etme ve bir raporun konusu etme meselesi Komün’ün sekretaryasına düşer. Hatta bu önerileri incelemek için bir Komisyonun kurulması acildir, zira Komün bunlardan çok faydalanabilir, ama bu Yürütme komisyonunun yetkilerinden çıkmama şartıyla” (Procès-verbaux de la Commune de 1871, 1924: 516).

18 Mart’tan neredeyse bir buçuk ay sonra Brissac’ın bu notu apaçık gösteriyor ki Komün’ün yöneticileri genel anlamıyla bu kitle örgütlerini yeterince dikkate almamış, sırtını yeterince onlara yaslamamıştır. Bunun farkında olan birçok kulüp bunun değişmesine yönelik girişimlerde bulunur. Brissac’ın sözünü ettiği günlük ziyaretler bunun bir parçasıdır. Aynı konu Kulüp toplantılarında da defalarca gündeme gelir, farklı karar ve öneriler oylanır fakat Komün yöneticilerinin önemli bir kısmı kitlelerin bu inisiyatiflerinden öğrenme, onların önünü açma hatta ilerletmeye yönelik yol gösterme konusunda çok zayıf kalırlar. Birçok defa yöneticilerin bu toplantılara katılmasına yönelik çağrılar yapılır ama zaman ve yapılacak acil işler sorunu öne sürülerek genelde ret edilir. Kuşkusuz bu tavra yönelik ciddi ve sert eleştiriler de olur. Örneğin 19 Mayıs tarihinde Proleterler kulübü şu eleştiriyi oylar: “Komün üyeleri kurtarıcı rolü oynama konusunda ciddi hata yapıyorlar. Kararname tasarılarını halkın onayına sunmak zorundalar, halk onlardan ihtar alma değil ona ihtar verir... Devrimci önlemler inisiyatifi bizlere aittir. Talepler bürosu unutmalar mezarına mı dönüştü?” (Bruhat, 1971: 167). Mayıs ayı gazetelerde aynı yönde onlarca eleştiri bulmak mümkündür. Gelişen hoşnutsuzluğu gören ve aynı dönemde ciddi iç sorunlarla boğuşan Komün üyeleri içinde de bir tartışma yaşanmaz değil. Örneğin Komün’ün en önemli yöneticilerden birisi olan Charles Amouroux 20 Mayıs’ta Théâtre-Lyrique’da yapılan bir halk toplantısında yapılan eleştirilere şu şekilde bir cevap verir:

“Komün hatalar yapabilir, ve hatalarda yaptı, yeterince halk hareketinden esinlenmedi. Yeterince kulüplere doğru koşmadı. Nicolas-des-Champs’da söylemiştim, Robespierre ya da Saint-Just Konvansiyona geldiklerinde güçlülerdi çünkü Jakobenler ya da Cordeliers kulüplerinden çıkıp geliyorlardı, aynı şekilde Marat da güçlüydü, çünkü emekçi halkın içinde duyduklarını yazıyordu.” (Procès-verbaux de la Commune de 1871, 1924: 458)

Aynı tür bir “özeleştiriyi” Komün üyesi Gustave Lefrançais, yenilgiden sonra yazdığı kitapta yapar. Ona göre yöneticilerin işler altında ezildiğinden dolayı “halk toplantılarından uzak kaldığını” ve aslında buralara katılmanın “kamuoyunun duygularıyla iç içe geçme, ondan esinlenme ve gerektiğinde hataları düzeltmesi” için gereklidir. (Lefrançais, 1871: 213).

Ama maalesef, “Komün, İş, Sanayi ve Ticaret Komisyonu haricinde, kulüplerden ve bireylerden aldığı sayısız rapor ve mektubun çoğuna yanıt vermedi” (Schulkind, 1960: 404) ve böylelikle giderek emekçi halkın ilerleyen bir kesiminin desteğini alarak daha da güçlenmesi gerekirken zaman içinde daha fazla iç sorunlarla boğuşmak ve bunları hızla ve acilen aşma konusunda emekçilerin inisiyatiflerinden yeterince faydalanamadı.

Fransa’nın 1860’lardan itibaren hızla sanayileşmesi işçi sınıfını nicel ve nitel olarak büyüttü. Prusya savaşının patlak vermesi ve ardından Napolyon’un rejiminin yıkılması ve Fransa’nın işgal edilmesiyle birlikte işçi ve emekçiler kitlesel olarak Ulusal Muhafızlar içinde “vatanı savunma” görevi üstlenir. “Ulusal savunma hükümeti” ve 8 Şubat’tan itibaren Monarşist Thiers ve Meclis ise tam tersine Prusya’ya karşı savaşı bir an önce bitirmek istemesi ve bu amaçla Paris halkını silahsızlandırma girişimi 18 Mart devriminin kıvılcımı olur. İşçilerin ağırlıklı olduğu Ulusal Muhafızların Merkez komitesi tarihin ilk işçi iktidarındır. 26 Mart seçimlerinden sonra işçi sınıfı ve temsilcileri Komün içinde aktif bir rol oynamaya devam eder, kendi kitlesel organlarını kurar. Ama Komün’ün yönetici organı bu halk inisiyatiflerini yeterince değerlendiremez.

Versailles orduları 21-28 Mayıs 1871 arasında binlerce kişiyi katleder ve on binlercesini ise tutuklarlar, bunların “yüzde 85’inin, genelde küçük şirketlerde çalışan işçi” (Baker, 2006) olması hiçte tesadüf değildir. Keza İşverenlerin verilerine göre ezilen Paris’te tam 100.000 işçi eksiktir.

Kaynakça

- Annie Moulin, *Les Paysans dans la société française. De la Révolution à nos jours*, Paris, Seuil, 1988.
- Arthur Arnould, *Histoire populaire et parlementaire de la Commune de Paris*, Cilt 2, Brüksel, 1878.
- Denis Woronoff, *Histoire de l'industrie en France du XIXe siècle à nos jours*, Paris, Seuil, 1994.
- Emmanuel Fureix ve François Jarrige, *La modernité désenchantée. Relire l'histoire du XIXe siècle français*, Paris, Editions la Decouverte, 2015.
- Enquête parlementaire sur l'insurrection du 18 Mars*, Cilt II-Dépositions des témoins, Versailles, Editeur de l'Assemblée nationale, 1872.
- Eugene W. Schulkind, "The Activity of Popular Organizations during the Paris Commune of 1871", in *French Historical Studies*, Vol. 1, No. 4 (Autumn, 1960).
- Georges Bourgin et Gabriel Henriot (eds), *Procès-verbaux de la Commune de 1871*, Paris, Ernest Leroux, 1924.
- Georges Duchene, *L'Empire industriel*, Paris, Librairie Central, 1869.
- Georges Soria, *Grande histoire de la Commune*, 5 Cilt, Paris, Editions Livre Club Diderot, 1971.
- Gérard Noiriel, *Les Ouvriers dans la société française (XIXe – XXe siècle)*, Paris, Seuil, 1986.
- Gustave de Molinari, *Les Clubs rouges pendant le siège de Paris*, Paris, Frères Graniers Editeurs, 1871.
- Gustave Lefrançais, *Etude sur le mouvement communaliste à Paris en 1871*, Neuchatel, Guillaume fils editeur, 1871.
- J. P. Scot, "La voie française du capitalisme", in *la France contemporaine, Identité et mutations de 1789 à nos jours*, Paris, Éditions sociales, 1982.
- Jacques Rougerie, *Paris libre. 1871*. Paris, Editions Seuil, 2004.
- Jacques Roygerie, *La Commune de 1871*, Paris, QSJ, 1988.
- Jean Bruhat, Jean Dautry, Emile Tersen, *Commune de 1871*, Paris, Editions sociales, 1971.
- Jean-Claude Yon, *Le Second Empire*, Paris, Armand Colin, 2012.
- Karl Marx, Frans'ada İç Savaş (1871), in *Fransız üçlemesi*, İstanbul, Yordam yayın, 2016.
- Ludivine Bantigny, *La Commune au présent. Une correspondance par-delà le temps*. Paris, Editions La Découverte, 2021.
- Maurice Agulhon, *La tradition politique du peuple de Paris de Waterloo à la Commune*, in Jean-Louis Robert et Danielle Tartakowsky (dir.), *Paris le peuple XVIIIe-XXe siècle*, Paris, Editions de la Sorbonne, 1999.
- Maurice Choury, *La Commune au cœur de Paris*, Paris, Éditions sociales, 1967.
- Maurice Choury, *Les origines de la Commune de Paris*, Paris, Editions sociales, 1973, sf 165.
- Michel Cordillot, "Les clubs sous la Commune", in *La Commune de Paris. 1871. Les Acteurs, les evenements, les lieux*. Paris, Editions de l'Atelier, 2021
- Michel Pigenet et Danielle Tartakowsky, *Histoire des mouvements sociaux en France. De 1814 à nos jours*, Paris, Editions La Découverte, 2014.
- Michele Audin, *Eugène Varlin, ouvrier relieur 1839-1871*, Paris, Libertalia, 2019.
- Michelle Perrot, *Les Ouvriers en grève en France, 1871-1890*, Paris/La Haye, Mouton, 1974.
- Murailles politiques françaises*, II. Cilt, Paris, Armand Le Chevalier Editeur, 1873.
- Philippe Johnson Martin, *The Paradise of Association: Political Culture and Popular Organizations in the Paris Commune of 1871*, Ann Arbor, University of Michigan press, 1996.
- Pierre-Henri Zaidman, "La Garde nationale", in *La Commune de Paris. 1871. Les Acteurs, les evenements, les lieux*. Paris, Editions de l'Atelier, 2021.
- Prosper Olivier Lissagaray, 1871. *Paris Komünü*, Payel yayınlar, İstanbul, 2013.
- Quentin Deluermoz, *Communes 1870 1871 Une traversée des mondes au XIXe siècle*, Paris, Seuil, 2020.
- Quentin Deluermoz, *Le Crépuscule des Révolutions. 1848-1871*, Paris, Belin 2012.
- Robert Baker, «Commune de Paris: bourgeois contre ouvriers», in *L'Histoire*, n° 311, Temmuz-Agustos 2006 (<https://www.lhistoire.fr/commune-de-paris-bourgeois-contre-ouvriers>)
- Robert Tombs, *Paris, bivouac des révolutions. La Commune de 1871*, Paris, Libertalia, 2014.
- Sylvie Aprile, *La révolution inachevée. 1815-1870*, Paris, Belin, 2010.

Geçmişteki gelecek: 1871 Paris Komünü

Volkan Yaraşır

“Bütün iyi yurttaşlar ayağa!
Barikatlara koşun! Düşman
şehrin duvarlarındadır!
Cumhuriyet için, Komün için,
Hürriyet için ileri! Silah başına!”

Milli Selamet Komitesi 22 Mayıs 1871

“Bir Versay subayı, ‘Necisin sen?’ diye sordu komün-
cü bir tutukluya, ‘Duvarcıyım, Ulusal Güvenlik Mer-
kez Komitesi üyesiyim’ gururlu yanıtını aldı. ‘Duvarcı!’
diye bağırdı subay, ‘Fransa’yı yönetmek isteyene bak
sen!’ Çılgınca bir öfkeyle tutuklunun yüzüne ateş etti.
İktidarı ele geçirmeye kalkışma yürekliliğini gösteren
emekçilere karşı duyulan sınıf kını, kanlı bir ayine dö-
nüştü.” (Ponomaryov, 1979: 25).

18 Mart 1871’de Paris Komünü ilan edildi. Bu ilan
tarihin muazzam bir anını simgeleyecekti. Kitleler tari-
he kafa tutup geleceği kendi ellerine alarak hızla başka
bir dünyanın inşasına başladı. Komün dünya tarihinin
ilk proleter devrimiydi. Ezilenlerin, aşağıdakilerin tarih
boyunca yarattığı birikimler, rezervler modern çağda
proletaryanın kolektif aksiyonu sonucu vücut buluyor,
Paris devrimin ve isyanın odağına dönüşüyordu.

1789, 1793, 1830, 1848 devrimlerinin ateşinin
yandığı, umudun ve isyanın alevlendiği bu kent, asi bir
şehir olduğunu bir kez daha gösteriyordu. 72 gün sü-
ren Paris Komünü deneyimi, yeni bir tarihsel dönemin
başlangıcını ve bir karşı tarihi ifade etti. Tarihe dünyayı
sarsan 10 hafta olarak geçti.

Paris Komünü çıplak bir kavgayı ve muhteşem

bir doğrudan demokrasi pratiğini simgeledi. Paris Ko-
münü, proletaryanın tarihsel bir özne ve yıkıcı bir güç
olarak taşıdığı potansiyeli açığa çıkardı. Paris’te yaşanan
ütopyanın gerçek oluşuydu, “Gökyüzünün fethiydi.”
Devrimci Paris, enternasyonal bir ruh ve kavgayı sokak
sokak, barikat barikat ördü. Tarihsel tutsaklığı bertaraf
etti, özgürlüğü soludu.

Evet “bu kavga en sonuncu kavgaydı.”

Gökyüzünü fethetme çıkan Parislilerin (proletarya-
nın), Versailles’lilerle (burjuvaziyle) mücadelesi hala sü-
rüyor ve sürecek...

1870 Fransa-Prusya savaşı ve sonuçları

1848 devrimleri Fransa’da başladı. Hızla kıta devrimi
karakterine büründü. 1848 devrimci dalgası halkların
despotizme ve zulme karşı ayağa kalkışını simgeledi.
1848 devrimleri varolan statükoları yıkıcı ve sarsıcı so-
nuçlar yarattı. Bu devrim dalgası kitleler nezdinde ya-
rattığı umut ve tutkuyla daha sonra “Halkların Baharı”
olarak anılmaya başlandı.

1848-1850’de Fransa’dan Almanya’ya, İtalya’dan
Avusturya’ya kadar kıta Avrupası, devrimin anaforuy-
la sarsıldı. Ne var ki bu büyük yükseliş, büyük bir geri
çekilişe dönüştü. Yenilgiye uğrayan devrimler zincirinin
en önemli halkalarından biri Fransa’ydı.

1847 yılı kapitalizmin yıkıcı krizlerinden birini
simgeledi. Kriz özellikle alt sınıfların arayışını hızlandır-

di. Mutlak yoksullaşma ve ağır sömürü koşulları özellikle işçi sınıfının sınıfsal öfkesini besledi.

Fransa'da 1848 Şubat Devrimi proleter bir öz taşıyordu. İşçi sınıfı toplumsal devrim şiarıyla hareket ederek, barikatların en ön saflarında yerini aldı. Devrimi ancak alt sınıfların desteği ve ittifakıyla gerçekleştirebileceğini bilen burjuvazi eşitlik, kardeşlik ve özgürlük şiarıyla ya da üç renkli bayrağın altında alt sınıfları mobilize etmeyi başardı. İşçi sınıfının yeterli donanım ve örgütlemeye sahip olmaması, burjuvazinin devrimin inisiyatifini ele geçirmesini kolaylaştırdı. Burjuva cumhuriyetçiler devrimin rotasını belirledi. Burjuvazi hegemonyasını kurma şansını kazandı. Fakat eşitlik, kardeşlik ve özgürlüğün bir burjuva mahiyet taşıdığı, alt sınıflar için hiç bir mana ifade etmediği çok çabuk anlaşıldı. İşçi sınıfı büyük bir kudretle yeniden ayağa kalktı.

Proletarya, Haziran 1848'de, burjuvazinin belirlediği sınırları tanımadı ve ayaklandı. İsyân dalgası başta Paris ve diğer proleter şehirleri yeniden sardı. Burjuvazi için bir anlamda Marx'ın deyimiyile, "cehennem kuvvetleri" harekete geçmişti. Burjuvazi Komünist Manifesto'da belirtildiği gibi sadece kendisine ölüm getirecek silahları yaratmakla kalmamış, aynı zamanda bu silahları kullanacak insanları yani işçileri ve proleterleri yaratmıştı. Ve proletarya o silahları kullanmak için sokaklardaydı. İşçi sınıfı toplumsal cumhuriyeti kurmak için barikatlara koştu. Fransız burjuvazisi iktidardaydı ve karşı devrimci yüzünü çıplak bir şekilde ortaya koydu. Toplumsal devrim çağrısı Fransız köylüsünü ürkütü. Fransız köylüsü tutucu, küçük mülk sahibi ve bencil bir karaktere sahipti, tereddütsüz burjuvazinin safında yer aldı. Küçük burjuvazinin tavrı da köylülerden farklı olmadı. Sonuna kadar devrimci kalan tek sınıf, proletaryaydı. Proletarya kendi otonomisiyle hareket ediyordu.

İşçi sınıfı bağımsız ve birleşik bir güç olarak burjuvazinin karşısına cüretle çıktı. Engels proletaryanın bu tutumunun burjuvaziyi çılına çevirdiğini ve bir öğ alma hareketine giriştiğini yazar.

Fransız proletaryası, 1848 Haziran ayaklanmasında ağır bir yenilgi aldı. Ayaklanma bir hafta sürdü. İşçi sınıfı sokak sokak, barikat barikat muazzam bir direniş gösterdi. Binlerce işçi barikat başlarında yaşamını yitirdi. Proletarya avuçlarının içine aldığı özgürlüğü sonuna kadar korumaya çalıştı. Paris bir kan gölüne dönüştü. İşçi sınıfının başkaldırma geleneği sürecekti. Tohum

toprağa bir kez düşmüştü.

Yenilgiyle işçi hareketi 1860'lı yıllara kadar geri çekildi. Bu süreç bir yanı sıra yaraları sarma ve yeniden toparlanma süreciydi. Her şeye rağmen ayaklanma başta Paris, Lyon, Marsilya gibi proletaryanın kalbi olan her şehre tohumlarını serpmişti. Gelecek bu tohumların çatlamasıyla kurulacaktı.

Sessizlik, fırtınalı günlere hazırlık anlamı taşıyacaktı.

Louis Bonaparte, 10 Aralık 1848'de yapılan seçimlerde oyların yaklaşık yüzde 75'ini alarak büyük bir oy çoğunluğuyla seçildi. Burjuvazi ve köylülüğün otorite ve düzen arayışı bu başarının arkasındaki saikler olarak dikkat çekecekti. Özellikle Fransa kırsal köylülüğü "yeni" düzenin şekillenmesinde belirleyici güç olarak dikkat çekti.

Burjuvazi bir anlamda düzen ve sistemin bekası için siyasal anlamda mülksüzleşti. Burjuvazi 1851 yılında bütünüyle kendini Bonaparte'in himayeci zorbalığına bıraktı.

Burjuvazi zalimliğine rağmen son derece korkak ve pısrıktı. Proletaryadan olağanüstü korkusu sürüyordu. Ve bu korku ontolojik mahiyettedir. 2 Aralık 1851'de Louis Bonaparte'in gerçekleştirdiği darbeye, sessiz kaldı. Aslında sessizce onay verdi. Kendi cumhuriyetine bile sahip çıkamadı. Bonaparte, ardından II. İmparatorluğu ilan etti. Burjuvazi yine sessiz kaldı ve biat etti, hatta daha sonra Bonapartizm diye literatüre girecek düzene alkışlarla karşılık verdi. 1852 Anayasası Louis Bonaparte'in diktatörlüğünü meşrulaştırıcı bir içeriğe sahipti. Yeni rejim özünde bir otorite ve düzen rejimiydi. Bonaparte, rıza gösterilmiş bir otoriteyi simgeliyor ve Fransızların tümünü temsil ettiğini iddia ediyordu. Kliklerin ve özel çıkarların üstünde olduğunu söyleyerek, bu klik ve çıkarları kendi şahsında uzlaştırıyordu. Burjuvazi siyasal iktidarını Bonaparte'a devretse de ekonomik iktidar sahibi olması ve sermayenin güvenliği her şeye değerdi ve siyasal iktidarsızlaşmasının bir önemi yoktu. Köylüler, Marx'ın deyimiyile, devletle "metafizik bir ilişki içindeydi". Bu bir paternalist ilişkiye tekabül ediyordu. Köylüler I. Bonaparte'a yükledikleri kurtuluş ve özgürlükle simgelenen mistik imajı, yeni Bonaparte'a da yüklemekte imtina etmemişlerdi. Darbe sonrası Bonaparte kendini III. Bonaparte olarak ilan edecekti. Amcasının ruhu onun imajını güçlendiriyordu. Burjuvazi bu süreçten sonra birçok ülkede proletaryadan ve

devrimden duyduğu korkuyla sık sık Bonaparte'ları iktidara çağıracaktı.

Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri ve Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i adlı çalışmalarında bu dönemi son derece ayrıntılı analiz eder. Fransa'da tüm sınıfsal konumlanmalar, klik savaşları, devletin aldığı yeni biçim bu incelemelerde ele alınır. Fransa'da İç Savaş'la birlikte bu kitaplar, Marx'ın en önemli siyasi metinleridir. Metinler, sadece Fransa özgüline yönelik bir içerik taşımaz, çok daha kapsamlı ve katmanlıdır. Olağanüstü devlet biçimleri, devrim ve karşı devrim sarmalı, köylülük üzerine ve genel olarak sınıf savaşlarının bir nevi teori ve pratiğidir.

Gerçekten Fransa'da 1848-52 arası dönem yüksek bir konjonktürü ifade eder. Devrim dalgaları ve Louis Bonaparte pratiği siyasi tarihte ilginç bir momentumu oluşturur. Temelde sınıfsal mücadelenin yükseliş ve düşüşlerini kapsayan; devletin yeniden inşasının gerçekleştiği ve Bonapartist devletin kuruluş dinamiklerinin ortaya çıktığı bu dört yıllık süreci Marx üç dönem üzerinden ele alır. Marx, müthiş bir dil kullanarak, son derece detaylı, ilginç ve ayrıntılı çözümlenmelerle bir anlamda bir siyaset teorisi kurar. Farklı iç bağlamlar oluşturarak özgün bir karakter taşıyan, bir yanı sıra burjuvazinin ruhunun kristalize olduğu olağanüstü devlet biçimi olarak Bonapartizmi analiz eder.

Marx, Bonapartist devletin rolünü sınıf mücadelesinde ateşkesi zorlamak olduğunu ve eski düzene soluk alma fırsatı sağlamayı amaçladığını belirtir. Marx'a göre, devlet sivil toplumdan yarı müstakil bir halde icraatlarını ifa eder. Bonaparte'ta toplanan irade düzenin bekasını sağlar. Bonaparte her haliyle düzenin kendisidir, düzen kendisine dönüşür. Son derece pespaye, zavallı ve çürümüştür. Ama bu onun kısa soluklu olduğu anlamına gelmez. Toplum ve hayatı çürüterek kendini var eder. Bu yönler aslında sermayenin ontolojisiyle son derece uyumludur ve onun ruhunu besleyici içeriktedir.

Fransa'da 1850'li ve 1860'lı yıllar Bonapartist diktatörlük altında geçti. Bu dönemde kapitalizm sıçramalı gelişmeler kaydetti. Bonaparte'ın işçi sınıfına "kızıl tehlike" olarak saldırması ve sınıfı etkisizleştirilmesi, sermayenin arzularıyla son derece uyumluydu. Sermaye bu dönemde olağanüstü olanaklara sahip oldu. Aynı yıllarda yaşanan sanayileşmenin bir başka yansıması ise işçi sınıfının sayısal olarak ciddi oranda büyümesiydi. Dik-

tatörlüğün sömürüyü artırmak ve sınıfı kontrol etmek için yaptığı her hamle, Fransa topraklarında kavgayı besledi. Sınıf mücadelesi giderek keskinleşti. Her eylem ve direniş işçi sınıfının bilinç ve kimliğini şekillendirdi, örgütlenme arayışlarını hızlandırdı. İşçi sınıfı mücadele içinde biriktiriyordu.

Özellikle 1864 yılında gerçekleşen ve bütün ülkeye yayılan grevler Fransız işçi sınıfının yeniden sokaklarla buluşmasını sağladı. Yine aynı tarihte I. Enternasyonal'in kurulması işçi sınıfının mücadelesine güç ve moral kattı.

1860'lı yılların sonunda işçi sınıfı toplumsal-maddi bir güç olarak ağırlığını hissettirmeye başladı. Sınıfın nesnel ve öznel şekillenmesi derinleşti.

İşçi sınıfı zengin bir örgütlülük ağı kurmuştu. Savunma, kredi, yardımlaşma ve dayanışma dernekleri, işçi kulüpleri, kooperatifler, sendikalar bu örgütlenmelerin başlıcalarıydı. İşçi sınıfının mücadele gücü ve örgütlenme kapasitesindeki gelişme, siyasal arayışları beraberinde getirdi. Bu örgütlenmeler Paris'te yüz, Lyon'da otuz, Marsilya ve Rouen'de yirmi civarındaydı. Bu kentler proletaryanın ana merkezleri olarak dikkat çekecekti. Aynı dönemde sendikal örgütlenmelerde gelişti. Ayrıca I. Enternasyonal'in Fransa seksiyonu bünyesinde 30 bine yakın işçiyi barındırıyordu. Enternasyonalin İşçi sınıfı militanları (sonradan adından çok söz edilecek ciltçi Varlin, taşbasmacı Aubry gibi) grev hareketlerinin eşgüdümünü sağlamak ve sendikal hareketi geliştirmek için çabalarını yoğunlaştırdı. Bu çabaların son derece militanca ve radikal bir biçimde yürütüldüğünün altını çizmek gerekir. Militanlar sınıf mücadelesini sertliğe uygun bir ruh hali ve pratik içindeydi.

I. Enternasyonal'in 1869 yılı Eylül ayında yapılan Basel Kongresi'nde, Fransız delegeler Emek Odaları'nın yaygınlaştırılması, kamulaştırma ve devlet meselesi üzerinde durdular ve geleceğin komünlerinin yaratılması öneminin altını çizdiler.

1851 yılında Paris'in nüfusu 1 milyondtu. 1870 yılında ise nüfus, 2 milyona ulaştı. Yirmi yıllık bir kesitte şehrin nüfusunun bu olağanüstü artışı kapitalist transformasyondaki sıçramayı ortaya koyuyordu. Paris bir proletarya şehrine dönüşmüştü. 1866 verilerine göre 455 bin farklı sektörlerde çalışan işçi yine işçi sınıfının bir parçası olan 100 bin kişiye ulaşan evde çalışan ev işçisi bulunmaktaydı. Paris güçlü ve özgün bir proletar-

yaya sahipti. Küçük sanayinin hakim olduğu Paris'te işveren konumunda gözükenlerin de yüzde ellisinden fazlası ya tek başına ya da yanında bir işçi çalıştırmaktaydı. Hızlı kapitalist gelişmeyle birlikte bu kesimlerin büyük kısmının mülksüzleşmesi kaçınılmazdı.

Dikkat çeken başka bir gelişme ise kadın işçilerin hem artan sayısı ve hem de toplumsal mücadeleye aktif dahil olmalarıydı. İmalat sektöründe çalışanların yüzde 40'ını kadınlar oluşturuyordu. Ev işçilerinin yüzde 80'e yakın kısmını da kadınlar meydana getirmekteydi. Özellikle İngiltere'deki Çartist Hareket ve etkileri, ayrıca 1848 Devrimi kadınların hak ve özgürlük mücadelesini besleyen gelişmeler oldu. Kadınların hızla ve yaygın bir şekilde proleterleşmesi yeni bir momenti simgeliyordu. Parisli kadın proleterler sınıf mücadelesinin en ön saflarında yerini aldı. Militan ve radikal ruhlarıyla sokak savaşlarının, barikatların ve grevlerin taşıyıcıları oldular.

1864 yılında gerçekleşen grevler işçi sınıfının yenilgi atmosferinden çıktığını ve yeni bir döneme girdiğini gösterdi. 1869 yılında, işçi sınıfının gerçekleştirdiği grevler yoğunlaştı. 1870'te grev hareketleri artarak devam etti. Aslında Komüne doğru işçi sınıfı ciddi bir mobilizasyon içine girmişti. Grevler 1864 yılından başlayarak, 1867 ve 1869- 1870 olmak üzere üç dalga halinde gelişti. Bu süreç sınıfın nesnel ve öznel şekillenmesini hızlandırdı. Bu süreçte kentin sosyolojisinde önemli dönüşümler yaşanacaktı.

Bir asi şehir olan Paris'in, Seine Valisi G. E. Haussmann aracılığıyla şehir merkezinin yıkılması ve yeniden inşasıyla, mutenalaştırması sonucu işçiler merkezden kovulup, 1860'dan sonra şehre yeni eklenen varoşlara sürüldüler. Şehrin 16, 17, 18, 19 ve 20. Bölgeleri ayrıca 13, 14, 15. Bölgeleri yeni işçi semtleri olarak öne çıktı. Bunun yanı sıra işçi semtleri 10, 11, 3 ve 4. Bölgelelerinde içlerine kadar ulaştı. Paris'te bir anlamda iki kent oluştu. Paris'in Batısı ve Merkezi zenginliği ve burjuvaziyi temsil ederken, diğer bölgeler halkçı Paris'i ya da işçi sınıfının Paris'ini simgeliyordu.

Paris aslında sınıf savaşlarının yeni ihtiyaçlarına göre yeniden inşa edildi. Fransa tarihi, Paris'in rejime karşı isyanının ve radikalliğinin pratikleriyle doludur. Haussmann şehrin mutenalaştırılmasını bu eksenin üzerinden kurarak, kent mimarisini barikat ve sokak savaşlarını engelleme ve bastırma üzerinden inşa etti. Aynı zamanda kentin metalaşmasının ilk ve en kapsamlı

“operasyonunu” gerçekleştirdi.

1870 kritik bir yıl oldu. Ocak ayında Paris'te yapılan gösteriye 200 bin kişi katıldı. Kitlelerin temel sloganı “Yaşasın Cumhuriyet” ve “Kahrolsun Bonaparte'lar”dı. Yaşananlar, Fransa'da ikinci imparatorluğun bunalımını açığa çıkarmıştı. İktidarda olan III. Bonaparte, otoritesini (1865'ten başlayarak) giderek kaybediyordu.

Bonapartist iktidarın, Prusya'da Bismarck önderliğinde, Alman birliği için atılan adımlar karşısında yetersizliği ve somut bir karşı tutum geliştirememesi, 1860 yılında İngilizlerle imzalanan ticaret anlaşmasının yarattığı problemler Fransız burjuvazisinin, imparatorluğa karşı tepkili olmasına yol açmıştı.

Burjuvazi artık taleplerini karşılayamayan Bonapartist rejimden kurtulmak istiyordu. İşçi sınıfı ve ezilen yığınlar talepleri için sokaklardaydı. 1869 yapılan seçimlerde cumhuriyetçi adaylar oyların yarısını aldı.

III. Bonaparte, bu süreci tersine çevirmek ve otoritesini yeniden inşa etmek için, Prusya'yla yapılacak bir savaştan yararlanmak istedi. Kazanılacak bir zafer hem Alman birliğini engelleyecek, hem de Fransa'nın özellikle Ren'in batısındaki toprakları ilhak etmesini sağlayacaktı. Ne var ki gelişmeler III. Bonaparte'ın istediği gibi olmadı.

1866 yılında Avusturya'yı yenen Prusya, Alman birliğini tamamlamak yönünde önemli aşamalar kaydetmişti. 39 farklı krallık, düklük, prenslik ve şehir devletine bölünmüş Almanya bu hamleyle birlik ve ulus devletinin inşası yönünde önemli merhaleye geçti. Gelişmeler bütünüyle Alman sermayesinin çıkarınaydı ve birlik yeni bir devlet, toplum ve birey ilişkisini beraberinde getirecekti. Bu durum Alman halkını ajite etmiş ve hızla mobilize olmasını kolaylaştırmıştı. Avusturya zaferi, Prusya'nın Fransa'ya karşı savaş hazırlıklarını güçlendirdi. Bismarck'ın son hamlelerden biri Güney Alman devletlerini birliğe dahil etme operasyonu oldu. Güney Alman devletleri Katolik ve Viyana merkezli bir tutum içindeydiler. Avusturya'nın Katolik olması bu eğilimi besliyordu. Bismarck Fransa'ya yönelik bir savaşın bu devletlerin Fransa karşıtlığı temelinde, Berlin'in liderliğini tanınmasının önünü açabileceğini hesapladı ve gelişmeler beklediği gibi oldu.

Bismarck, Fransa'yı kışkırtan ve provoke eden tavırlar sergiledi. Sonunda Bonapartist diktatörlük, Prusya'ya -1870'te- savaş ilan etti. Fransa'nın savaş için hiçbir

hazırlığı yoktu. Askeri anlamda son derece yetersiz ve organizasyonsuzdu. Savaş başladığında, Prusya ordusu çok kısa zamanda Fransız birliklerini bozguna uğrattı. Savaş rejimin çürümüşlüğünü bütün çıplaklığıyla ortaya koydu. Özellikle 2 Eylül'de gerçekleşen Sedan Muharebesi Prusya'nın ezici zaferiyle sonuçlandı. Britanya ve Rusya'nın gelişmelere müdahale etme fırsatı olmadı. Ocak 1871'de Fransa zaferinin yarattığı atmosferle Almanya'nın birleşmesini simgeleyen Alman İmparatorluğu kuruldu. Yeni ulus devletin kuruluşu militarist bir ruhla gerçekleşti. Aslında bu olgu her ulus devletin kuruluş tabiatını belirleyen bir özellikti. Engels bu süreci Tarihte Zorun Rolü adlı çalışmasında son derece ayrıntılı ve analitik bir şekilde inceler. Almanya'nın birliği belki bu militarist karakterin daha konsantre, başından itibaren yayılmacı ve sermayenin emperyalist arzularını ifade eden ve agresyon yüklü olmasıyla dikkat çekiyordu Geç uluslaşma süreci Alman sermayesinin ve onun koruyucu kalkanı olarak Prusya devletinin agresyonunu tetikliyordu. Yenilgi ve onur kırıcı savaş tazminatları yanında, Paris'in büyük burjuvazi tarafından Prusya tarafından işgaline onay verilmesi, Paris halkının öfkesini ayaklandıracaktı.

Paris halkı aslında savaşla birlikte mobilize durumdaydı. Özellikle Sedan yenilgisi (2 Eylül 1870) imparatorluğun bütün çürümüşlüğünü ortaya çıkardı. Aslında fiilen imparatorluk bu yenilgiyle çökmüştü. Paris halkı, 4 Eylül'de rejime karşı ayaklandı. Kitleler meclisi bastı. Halk, cumhuriyetin ilanını ve Fransa'nın savunulmasını istiyordu. İşçi sınıfı bu süreçte etkin rol oynadı. Yasama meclisi yaptığı toplantı sonucu imparatoru yani III. Napolyon'u iktidardan uzaklaştırdı ve cumhuriyet ilan etti. Engels'in tanımıyla Bonapartist diktatörlük iskamilden bir şato gibi çökmüştü. 4 Eylül 1870 Devrimi olarak anılan bu gelişme sonucunda, yeni bir hükümet oluşturuldu. Hükümet kralcılardan ve cumhuriyetçilerin sağ kanadından gelen burjuvaziden kuruldu. Hükümet yapısı itibarıyla gerici ve halk düşmanıydı.

Sedan muharebesini Fransa'nın kaybetmesiyle, Prusya birliklerinin Paris'i işgal etmesinin önü açılmıştı. Yeni hükümet ve burjuvazi gelişmeleri sadece izliyordu ve Paris'i korumak yönünde hiç bir çabada bulunmadı. Bu durum Paris işçilerinin harekete geçmesine yol açtı. İşçiler işgale karşı halkın silahlanmasını istedi. İşçilerin kararlı tutumu karşısında gerici hükümet direnemedi, halk silahlanmaya başladı. Çoğunluğu işçi, esnaf ve kü-

çük memurlardan oluşan 200 Ulusal Muhafız taburu kuruldu. Paris, Prusya güçleri tarafından kuşatılmaya başlandı. Ulusal Muhafızlar, hemen harekete geçerek Paris'in bütün girişlerine barikatlar kurdu ve kenti savunmaya başladı. Paris ayakta, alarmda ve barikat başlarındaydı.

Paris'in ve Metz'in kuşatılması Fransız birliklerinin bloke olmasına yol açmıştı. Demoralizasyon ve dağınıklık orduyu hareketsiz ve işlevsiz bırakmıştı. Bu durum halkın gönüllü müfrezeler kurarak, işgale karşı ev ev, sokak sokak hazırlık yapmasını sağladı.

Fransız halkının Fransa'yı ve cumhuriyeti ölümüne savunmasının, uluslararası düzeyde etkileri oldu. Birçok ülkenin ilericileri, devrimcileri cumhuriyetçi Fransa'yı savunmak için Paris barikatlarına geldi. İtalyan birliğini kuran Garibaldi de oluşturduğu orduyla Prusya birliklerine karşı savaştı. Garibaldi, ayrıca Prusya ordusuna önemli zayıflar veren Francis Tireus adlı milisleri örgütledi. Gelişmeler üzerine Prusya ordusunun tavrı giderek gaddarlığa dönüştü. Her öldürülen Alman askerine karşı 100 sivil kurşuna dizildi. Kentler, büyük mahalleler, köyler yakıldı. İşgal ve yaşanan vahşilikler Fransız halkının öfkesini ve kinini daha da artıracaktı.

Fransız burjuvazisi tam bir ihanet içindeydi. Metz'de kuşatılmış 170 bin kişilik Fransız ordusu direnmeden Prusyalılara teslim olmuştu. Yapılan anlaşma (27 Ekim 1870) Fransa'nın direnişinin kırılması anlamını taşıyordu. Metz rezaleti, Prusya ordusunun güçlü direniş gösteren Fransız birliklerine saldırmasına olanak sağladı. Metz'in Prusyalılara bırakılması, Paris burjuvazisinin korkularını tetikledi. Zaten silahlı halk kitlelerinden son derece korkan burjuvazi, ne şart altında olursa olsun Prusyalılarla teslim anlaşmasının yapılmasını istiyordu. Fakat halk kitleleri ise Paris'i, işgalcilere terk etmeye niyeti yoktu; onlar sonuna kadar savaştan ve direnişten yanaydı.

Paris'e karşı Versailles

Paris halkı, "Ulusal Savunma" hükümetinin ihanetinin farkındaydı. Parisliler Ekim 1870'te ve Ocak 1871'de olmak üzere hükümete karşı iki kez ayaklandı. Benzer gelişmeler işçi sınıfının kentleri olarak anılan Lyon ve Marsilya'da da yaşandı. Ayaklanmalar başarılı olmadı, isyancılar ordu birlikleri tarafından şiddetle bastırıldı. Hükümet Ocak sonunda Prusya'yla ateşkes imzaladı.

Ateşkes sonrasında hükümet, Ulusal Meclis seçimlerinin yapılması yönünde karar aldı.

Gerici güçler, Katolik kilisesinin aktif desteğini alarak etkin bir kampanya yürüttü. Özellikle kırsal bölgelerde kilisenin yoğun faaliyetleri sonucu zengin köylüleri, büyük toprak sahiplerini, büyük burjuvaziye ve kiliseyi temsil eden kişiler milletvekili seçildi. Meclise seçilen toplam 750 milletvekilininin 450'si kralcıydı.

Meclis yaptığı toplantıda cumhuriyet rejimini reddetti. Krallığın yeniden inşasınının zeminlerini örmeye başladı. Bu yönde atılan en önemli adımlardan biri, işçi sınıfından nefret eden, işçi sınıfınının düşmanı ve aynı zamanda oportünist ve zalim bir kralcı olan Thiers'in hükümet kurması oldu.

Ulusal Meclis Versailles'da toplandı. Çünkü karşı devrimci hükümet halktan; işçilerden, esnaflardan ve aydınlardan yani kısacası Parislilerden korkuyordu. Onun için Paris'te toplanmaya cesaret edemiyordu. Bu durum ilerde Fransa'daki sınıf mücadelesinin karakterini belirleyecekti: Versailles gericiliği, burjuvaziye ve karşı devrimi simgelerken, Paris işçi sınıfını, halkı, devrimi ve komünü simgeleyecekti. Paris halkı ateşkes anlaşmasından dolayı öfkeliydi. Ayrıca Thiers hükümetinin aldığı kararlar, Paris halkının ekonomik durumunu daha da kötüleştirmişti. Paris infilak etmeye hazır bir bomba gibiydi.

Şubat 1871'de, Paris'te, Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesi'nin kurulması halkın geleceğini kendi ellerine aldığının somut bir göstergesi oldu. Komite halk iktidarının nüvesi niteliği taşıyordu. Paris'te devrimci güçler geliyor ve güçleniyordu. Bu durum gerici Thiers hükümetini telaşlandırdı ve devrimci güçlerin bastırılması için önlemler almasına neden oldu. Prusya karşısında diz çöken hükümet, halka saldırmak için ordu birliklerini Paris'in üzerine yolladı.

Devrim geliyor: 18 Mart 1871

Parisliler savaşa, açlığa, işsizliğe, egemen sınıfların ihanetine, Ulusal Meclisin cumhuriyeti tehlikeye sokan gerici kimliğine karşı ayaklanmaya hazırdı. İsyân, Paris sokaklarında büyüyordu.

17-18 Mart gecesi, isyan ateşlendi. Kitleler, hükümetin Ulusal Muhafızları silahsızlandırmak istemesi üzerine harekete geçti. İşçiler aynı gece silahlı ayaklanmayı başlattı.

Gerici Thiers hükümeti, Parislileri silahsızlandır-

mayı ve ani bir baskınla Ulusal Muhafızların toplarını ele geçirmeyi ve Merkez Komitesi'ni tutuklamayı hedefliyordu. Böylece Parisli emekçilerin örgütsel ve silahlı gücü kırılacaktı. Kısacası burjuvazi, proletaryaya karşı savaş açmıştı.

İşçilerin kolektif olarak topladığı paralarla toplar dökülmüş, bu toplar Ulusal Muhafızların denetiminde Paris'in en stratejik tepesi olan Montmartre'ye yerleştirilmişti. Hükümet birlikleri sabaha karşı Paris'e baskın düzenledi ve Montmartre'ye ulaştı. Topları koruyan az sayıda Ulusal Muhafız direnemedi. Toplar hükümet birlikleri tarafından ele geçirildi. Ne var ki topları taşıyacak atlar zamanında gönderilmediği için toplar taşınamadı. Olayın duyulması üzerine Parisliler, işçiler ve Ulusal Muhafızlar Montmartre'ye ulaştı. Askeri birliğe komuta eden general ateş etme emri verse de, askerler emre uymadı. General ikinci kez ateş emri vermesi üzerine, tutuklandı ve Ulusal Muhafızlar topların kontrolünü yeniden ele geçirdi (18 Mart 1871).

Aynı günün öğle saatlerinde Ulusal Muhafız Merkez Komitesi, kendi kontrolündeki birliklere Paris'in merkezine doğru ilerleme talimatı verdi. Birkaç saat sonra Paris'in tüm kritik noktaları Ulusal Muhafızlar tarafından kontrol edilmeye başlandı. Muhafızlarla halk kitleleri kaynaştı. Artık Paris, Parislilerini.

Halkın üzerine yollanan askeri birlikler, isyancı kitleler tarafından bozguna uğratıldı. Thiers ve bakanlar büyük bir korkuyla Paris'i terk edip Versailles'a sığındı. Thiers kendine bağlı bütün birliklerin Versailles'da toplanması için emirler verdi. Böylece dağılmış, bozguna uğramış birliklerin toparlanması amaçlanıyordu. Marx'ın "cüce cellat" diye tanımladığı Thiers topyekûn halkın üzerine, devrimci Paris'e saldırmayı planlıyordu.

18 Mart akşamı bütün devlet kuruluşları işçilerin ve Ulusal Muhafızların denetimine geçti. Paris Belediyesi'ne ve Savaş Bakanlığı'na kızıl bayraklar çekildi. Kızıl Bayrak 18 Mart 1871 Devrimi'nin simgesi oldu. Lousie Michel anılarında özgürlüğü kelebeğe benzeterrek o günleri şöyle anlatır: "Bize kanadıyla hafifçe doku- nan özgürlük(tü)."

18 Mart 1871'de bütün iktidar, Ulusal Muhafız Merkez Komitesinin elindeydi. Ama devrim, başından itibaren Paris halkının ve işçi sınıfının birleşik devrimci gücünün yaratılması problemini ortaya çıkardı. Devrimci bir partinin olmaması problemleri yakıcılaştırıyordu.

Ulusal Muhafız Merkez Komitesi bütün gayretine rağmen devrimin yarattığı olağanüstü altüst oluşa ve kompleks gelişmelere müdahale etme yeteneğinden yoksundu. Programsız olması kritik momentlerde komiteyi ya boşluğa düşürüyor ya da geç kalmasına yol açıyordu. En başta dağılmış ve bozguna uğramış askeri birliklerin Thiers'in emriyle Versailles'a gönderilmesine izin vermeyebilirdi. Komite, devrimci Paris'in yönetiminde ikircikli davranıyordu. Komite üyeleri, iktidarı "zorla ele geçirmek" suçlamasından korkmaktaydı. Bundan dolayı iktidarı bir an evvel terk etme eğilimindediler. Komün seçimlerinin yapılmasını ve iktidarı Paris Komünü Meclisi'ne bırakmayı hedefliyorlardı. Devrimin olağanüstü gelişmeleri karşısında şaşkına uğrayan ve yetersizlikleri ortaya çıkan komite, son derece kritik devrim günlerinde bekleyerek ya da seçim hazırlıklarına girilerek karşı devrimci güçlerin Thiers hükümeti etrafında toplanmasına fiilen olanak hazırladı. Eğer Ulusal Muhafızlar, karşı devrimin merkezi işlevi gören Versailles'a doğru harekete geçseydi ve kontrolü bütünüyle ele alsaydı süreç farklı bir seyir izleyebilirdi.

“Yaşasın Komün”

Komün Meclisi seçimleri 26 Mart'ta yapıldı. Meclise 86 temsilci seçildi. Paris'in zengin semtlerinden 21 burjuva meclise girdi. Diğer üyelerin yarısı işçiydi, geriye kalanlar ise demokrat nitelikli öğretmen, doktor, çeşitli memur ve gazetecilerden meydana geldi. Burjuva üyeler, komün daha faaliyete başlamadan meclisten çekildi. Komün Meclisi, Paris halkının temsilcilerinden oluştu. Meclisin yönetimi işçilerin elindeydi.

28 Mart günü, Paris Komün Meclisi yaptığı toplantıyla faaliyetine başladı. Marx'ın deyişiyle komünün ortaya koyduğu ilk şey kendi varlığı oldu. Bu olgu da başlı başına muazzam bir şey demekti. Meclisin kuruluşu, Paris halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Belediyenin etrafında toplanan binlerce Parislinin önünde, Ulusal Muhafız Merkez Komitesi kendini lağvetti. Yetkilerini Komün Meclisi'ne devretti. Binlerce Parisli tek bir ağızdan “Yaşasın Komün” haykırışlarıyla, komünün ilanını kutladı. Paris'te göğün fethedilmesi başlıyordu.

En başta komün, burjuva devlet mekanizmasının parçalanması demekti. Luise Michel bu durumu şöyle ifade ediyordu: “Bir dünyanın molozları üzerinde son

saatinde doğan başka bir dünya.”

18 Mart 1871 Devrimi'nin gerçekleşmesiyle, burjuva devlet mekanizmasının kilit unsurları Paris'i terk edip Versailles'a yerleşmişti. Burjuva devlet memurlarından bir kısmı ise Paris'te kaldı. Bunlar komünü sabotaj etmeye çalıştı. Komünarlar eski devlet mekanizmasıyla bir şey yapamayacaklarını gördüler. Parisli işçiler yaşamın kendisi tarafından yönlendirildi ve Bonapartçı devlet mekanizmasını fiilen parçaladılar. Aslında Paris'te devletsiz bir toplum yaşıyordu. Komünden 20 yıl önce Marx, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inde belirttiği gibi yaşanan “devletin komünizmin geleceğinde zorunlu yok oluşuydu.” Bürokratik militer makine yıkılıyordu. Komün bu makineyi parçalayıp, ortadan kaldırarak onun antitezini yarattı.

Marx, Fransa'da İç Savaş adlı çalışmasında komünü ayrıca şöyle tanımladı:

“Komün bir işçi sınıfı hükümeti, üreten sınıfın gasp eden sınıfa karşı mücadelesinin ürünü, emeğin ekonomik özgürlüğüne kavuşmasının somut siyasal biçimiydi.” (Marx, 1991: 61).

Özellikle, devlet mekanizmasının parçalanması sorunu; Marx, Engels ve daha sonra Lenin'in devlet teorisinin mimarisini oluşturdu. Komün, Marx ve Engels'in devlet analizlerindeki önemli teorik kopuşlarından biri olarak dikkat çekti. Aynı konu anarşistlerle devlet ve özgürlük ve proletarya diktatörlüğü üzerine yapılan tartışmaların zemini olacaktı. Bunun yanı sıra Komün üzerine yapılan analizler ve tartışmalar Marksist devrim teorisinin ana eksenlerinden biri olarak dikkat çekti. Hatta Marx'ın devrim teorisinin Komün üzerine yazdığı yazılar olduğunu söylemek abartılı bir tanım değildir.

Komünün ilk işi ordunun dağıtılmasına yönelik yayınladığı kararname oldu. Kararnameyle ordu dağıtılarak, Paris halkının silahlı gücü olan Ulusal Muhafızlar ordunun görevini üstlendi. Silahlı halk, ordunun kendisine dönüştü. Böylece eski devletin militer yönü çöktürüldü.

Genel oyla seçilmiş Komün Meclisi, burjuva parlamentosu gibi yalnızca yasama organı değildi. Komün hem yasama, hem de yürütme organı gibi faaliyet gösterdi. Meclis doğrudan demokrasiyi hayata geçirdi. Komün temsilcileri, seçimle göreve geldi ve Parislilere (seçenlere) karşı sorumluydu ve seçenler tarafından her an geri çağrılabilirdi.

Marx bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Komün kentin farklı semtlerinden genel oyla seçilmiş, sorumlu ve her an görevden alınabilir belediye meclisi üyelerinden oluşuyordu. Komün parlamenter bir organ değildi, aynı zamanda hem yasama hem de yürütme organı gibi çalışıyordu” (Marx,1991: 58).

Komün temsilcileriyle, tüm devlet memurları işçilerin aldığı ortalama ücrete eş ücret alıyordu. Polis örgütü dağıtılmış, yerine silahlı işçiler getirilmişti. Halkın güvenliği halk milisleri tarafından sağlanıyordu. Marx bu durumu son derece konsantre tanımlayacaktı: “Silahlı Paris demek, silahlı devrim demektir.” Din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Kilisenin tüm mülkiyetine el konuldu. Bilim, dinin etkisinden kurtuldu. Eğitim zorunlu ve parasız hale getirildi. Yeni okullar açıldı. İşçi çocukları için kreş ve bakım evleri kurulması kararı alındı. Kurulan komisyonlarla gündelik hayat örgütlendi. Gündelik hayat yeniden inşa edildi. Mali komisyonlar, kamu güvenliği, ihtiyaç ve işe komisyonları bu faaliyetlerin temelini oluşturdu. Komisyonlar çalışmaları hakkında meclise bilgi verdi ve denetlendi.

Komün çalışmalarını yürütürken, kitle örgütlerinden, sendikalardan ve devrimci kulüplerden destek aldı. Özellikle emekçi ve işçi kadınlar mücadelenin içinde aktif rol oynamaya başladı. Ama Komün patriyarkal etkilerden bütünüyle arınmadı. Kadınların oy hakkının olmaması bunlardan biriydi. Ama Komün ya da devrim günleri Parisli kadınların özgürleşme pratiği olarak yaşandı. Kadınlar militanlıkları ve radikallikleriyle Komünün ruhunu belirledi. Patriyarkanın evde, sokakta ve kavgada yok edilebileceğini ve evin, sokağın ve kavganın kadının özgürlük mücadelesinin ana merkezleri olduğunu gösterdi.

Paris Komünü 72 gün sürdü, bu 72 günde özgürlüğün rüzgârı Paris’in sokaklarında, atölyelerinde, caddelelerinde esti. Aynı zamanda Komün yarattığı ambiyans ve gerçek bir rüya olarak ezilenlerin dünyayı sarsan 10 haftası olacaktı. Aslında gerçek, bir rüya gibi yaşanıyordu.

Komün “yeni bir hayatı” örgütlemeye çalıştı.

İlk adım olarak ekonominin yeniden örgütlenmesi ve emekçi kitlelerin hayat standartlarının yükseltilmesi amaçlandı. Burjuvazinin terk ettiği bütün işyerlerine işçiler el koydu. İşçiler hem üretti, hem de yönetti. Çalışma Komisyonu üretimi düzenledi. İşsizlere istihdam yarattı. Yoksul Parislilerin yaşamlarını sürdürmek için

rehin olarak emniyet sandıklarına verdikleri eşyalara el konuldu ve sahiplerine iade edildi. O zamana kadar izbe, virane yerlerde yaşayan işçiler, buralardan alınıp kaçan zenginlerin evlerine yerleştirildi. Paris’te tam bir karnaval, özgürlüğün karnavalı yaşanıyordu. Emekçi kitleler komünle bütünleşti. Son derece zengin ve geniş örgütlenmeler kuruldu. Aslında yeni hayat ve yeni hayatın “sırrını” bir Komünar ve sanatçı ve Enternasyonalin yazarı olan Eugene Pottier, “Ortak Lüks” kavramıyla da ifade ediyordu. Ortak lüks, hayat ve hayatın tüm boyutlarını kapsayan bir içeriğe sahipti ve hayatın yeniden yapılandırılması anlamı taşımaktaydı. Ortak lüks, sanat ve güzelliğin kolektifleşmesi ve hayatla bütünleşmesiydi. Parisliler hayatın gerçek sanatçıları olarak Komün pratiğiyle, hayatı yeniden inşa ediyorlardı. Kolektif inisiyatif, kolektif katılım ve her alanda iktidar ve otorite karşıtlığı bunun somut göstergeleri oluyordu. Bir manada kitleler aşağıdan tarihi biçimlendiriyor ve başka bir hakikati gösteriyordu.

Aslında bu pratikler ve yeni bir hayatın sil baştan örgütlenmesi Komünün en büyük başarısıydı ve geleceğin fethini ifade ediyordu.

Ayrıca Komün işçi sınıfının sınıflar mücadelesi içinde şekillenen otonomisini çıplak bir şekilde dış vurduğu, devrimci bir özne olarak yıkma ve yaratma kudretini ifade ediyordu. Komün bu tarihsel özneliğin ve “işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır” sözlerinin somutlandığı muhteşem bir pratik ve üst düzeyde bir sınıf savaşıydı.

Komünün mimarları ve hamalları

Komünün faaliyetlerinde işçi sınıfı militanlarının son derece önemli rolü oldu. Komün deneyiminin en kritik momentlerinde bu militanlar taşıyıcı rol oynadı. Öne çıkan adlardan biri, Varlin’di.

Varlin çok küçük yaşlardan beri çeşitli işlerde çalışmıştı. Kendi kendini yetiştirmiş, birçok greve katılmış ve çeşitli grevleri örgütlemişti. Varlin, bazı sendikaların kurulmasında rol oynadı. Yardımlaşma sandıkları ve kooperatiflerde yer aldı. İşçi hareketinin aktif militanlarından biriydi. I. Enternasyonal’in Fransa yöneticilerinden di. 18 Mart 1871 Devrimi’nden sonra aktif görevlerde bulundu. Gereç Sağlama Komitesi başkanlığına getirildi. Ayrıca Askeri Komisyon’un üyeliğini yapıyordu.

Macar asıllı bir başka komünar Frankel'di. Frankel, işçi kökenli bir militandı ve Çalışma Komisyonu'nu yönetti.

Komün yöneticilerinin içinde aydınlar da bulunuyordu. Polonya kökenli Yaorslav Dombrowski komünün tarihinde önemli rol oynayanlardan biriydi. Dombrowski Ulusal Muhafız Merkez Komitesi'ne askeri danışmanlık yaptı. Devrim sonrasında, gerici hükümetin tutuklanmasını ve hızla Versailles'da yoğunlaşan karşı devrimci cephenin dağıtılmasını önerdi. Ulusal Muhafızların komutanlarının kararsızlıklarını şiddetle eleştirdi. Gelişmeler, Dombrowski'nin belirttiği yönde seyir izledi. Dombrowski, Paris'in stratejik bölgelerinden birinin komutanlığına getirildi. Ulusal Muhafızların sevgi ve güvenini kazandı. Özgür Paris'in en çok sevilen militanlarından biriydi.

Louise Michel Komünün en tanınmış kadın simalarından biriydi. Anarşist feminist olarak Kadın Birliği Merkez Komitesi'nin kurulmasına öncülük yaptı. Yenilgi ve katliam sonrasında yargılandığı mahkemede militan tavrıyla dikkat çekti. 1 yıl hapis yattı. 11 yıl Yeni Kaledonya'da diğer Komünarlarla sürgün yaşadı. Anılarını yazdığı kitap bir Komün günlüğü işlevi gördü. Yaşamının sonuna kadar (1905) devrim mücadelesi içinde aktif rol aldı

Bunun dışında binlerce işçi, Ulusal Muhafızlar içinde ve Komünün çeşitli örgütlenmelerinde yer aldı. İşçi sınıfı Komünün hem mimarı, hem de hamalı gibi hareket etti. Kendi geleceğini turnaklarıyla kazandı. Marx'ın pratik olarak gerçekleşmesinin muhteşemliğine vurgu yaptığı "Komünün temel eseri bizatihi onun varoluşudur" dediği, Paris Komünü tarihsel bir başlangıçtı. Arkasından gelen başta Rusya'da Sovyetlerin ve Avrupa'yı saran işçi konseylerinin "ilk denemesi" ve "bir ön taslağıydı."

Fransız proletaryasını etkileyen siyasal akımlar

Paris Komünü pratiğinde, Fransız işçi sınıfı üzerinde üç siyasal akım etkili oldu.

Bu akımlardan biri Blanquistlerdi. Blanqui 1830 ve 1848 devrimlerinde aktif olarak yer aldı. 1839 yılında yoldaşlarıyla bir darbe girişiminde bulundu ve darbe başarısızlıkla sonuçlandı. Uzun süre cezaevinde kalan

Blanqui, 1830 yılından sonra Fransız işçi hareketinin en önemli kimliklerinden biri oldu. Teorik ve pratik olarak yaşadığı yüzyılda ütopyacı-toplumcu hareketleri etkiledi. Blanqui, kapitalist toplumun çelişkilerini sert bir biçimde eleştirdi. Devrimci bir azınlığın komplocu bir tarzda iktidarı ele geçirmesiyle kapitalist sömürünün sona ereceğini savunuyordu. Blanqui düşünsel yönelimleri, kararlılığı, inancı ve dava adamı olma özellikleriyle Komün günlerinde işçi sınıfını etkiledi. Blanquistler Komünün önemli bir siyasal akımı olarak dikkat çekti.

Diğer akım ise anarşistlerdi. Anarşistler Komündeki en etkili siyasal eğilim olarak öne çıktılar. Komünarların önemli bir kısmı klasik anarşizmin en önemli kimliği olan (diğer ikisi Bakunin ve Kropotkin'dir) Proudhon'un takipçileriydi. Anarko-komünist olan Proudhon yoksulluğun filozofluğunu yaptı. Mülkiyetin ekonomi politiği üzerine çalıştı. Proudhon komünizmin özgür işçi federasyonu birlikleriyle gerçekleşeceğini savunuyordu. Komün anarşist devrimin esin kaynağı olarak görüldü. Bakunin Komünü devletin ilgasının gerçekleştiği bir pratik olarak değerlendirdi. Proudhon taraftarları Komünü devlet ve özgürlük paradoksunun aşıldığı bir deneyim olarak heyecanla karşıladı.

Proudhon'un tezlerini savunan komünarlar militan ruhlarıyla komünün atmosferini belirlediler. Aslında Komünün ana akımları bu iki çizgi üzerinden gelişti. Anarşistlerin örgütlülüğü daha belirleyiciydi. Blanguitaraftarları daha az olmakla birlikte ciddi bir örgütlülüğe sahipti.

Üçüncü siyasal çizgi ise Marksistlerdi. Etki güçleri oldukça zayıftı. Marx ve I. Enternasyonal, komünü ilk günden itibaren aktif destekledi. Her düzeyde tavsiye ve pratik önerilerde bulundu. Marx ve I. Enternasyonal, Paris'in kuşatılmasına rağmen komünarlarla çeşitli düzeylerde ilişki kurmaya çalıştı. Marx (komün günlerinde yapılan) I. Enternasyonal'in genel kurulunda (30 Mayıs 1871'de), işçi iktidarı olarak komünün doğuşunu selamladı ve tarihsel önemini ortaya koydu. Bu dönemde Bakunin ve taraftarları I. Enternasyonal'in içindeydi. İşçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olduğunu, bağımsız, birleşik ve siyasal bir güç olarak işçi sınıfının ancak kapitalizmi yıkabileceğinin altı çizildi. Komün ve gelecek toplum arasındaki diyalektiğe vurgu yapıldı. Marksist eğilimli komünarlarda kavganın ön saflarında yer aldılar.

Komünün yenilgisi

Paris Komünü'nün en önemli sorunlarından biri köylülerle ittifaktı. Komün her ne kadar köylülerle birçok defa ittifak girişiminde bulunsada çabalar sonuç alıcı olmadı. Her şeyden önce komün köylülerle ittifakın ne derece stratejik önem taşıdığı farkında değildi.

Paris'in bütünüyle karşı devrimci güçler ve Prusya birlikleri tarafından kuşatılması, kırsal bölgelere ulaşmasını engelliyordu. Komünarların köylülerle bütünleşme çabaları başından bloke olmuştu. Bu engeller çeşitli yöntemlerle aşılmaya çalışılsa da somut bir gelişme sağlanamadı.

Komünün köylülerle ittifakın stratejik önemini kavrayamaması ve önündeki fiziki engeller ve Paris'in işgalci ve karşı devrimci güçlerce abluka altında tutulması, köylülerin 18 Mart 1871 Devrimi'ne katılımını engelledi. Kapitalist gelişmenin yıkıcılığı Fransa kırımını 1848 Haziranından farklı kılıyordu. Mülksüzleşme ve yoksullaşma süreci köylülerin tepkilerine yol açmıştı. Komünün iki buçuk aylık bir dönemde kırla kuracağı ilişki inanılmaz gelişmelerin önünü açabilirdi. Burjuva hükümet ya da karşı devrim bu tehlikenin farkındaydı ve özellikle Komünün kırla her düzeyde bağını koparmaya stratejik önem verdi. Köylüler içinde etkin faaliyet yürüttü. Komün aleyhtarı propagandayı sistematik bir şekilde yürüttü. Köylüler, işçilere karşı kışkırtıldı. Özellikle kilise ve papazlar aktif rol alarak, kırsal alanda devrim karşıtı çalışmaların başını çekti.

18 Mart 1871 Devrimi ve Paris Komünü en başta Lyon, Marsilya, Toulouse, Creusot gibi birçok kent başta olmak üzere, taşrada devrimci gelişmelere yol açtı. Bu dalgalı gelişme, organik bir ilişkinin kurulamamasından ve özellikle Paris'le doğrudan bir bağın oluşturulamamasından dolayı yıkıcı sonuçlar yaratamadı. Bir müddet sonra lokalize olan devrimci gelişmeler, karşı devrimci güçlerce hızla ezildi.

Paris Komünü'nün gerekli önlemleri, gerektiği zamanda almaması, karşı devrim güçlerinin hızla Versailles'da toplanmasına ve organize olmasına yol açtı. Kırk bin kişilik askeri güç Nisan ayında özgür Paris'e karşı saldırıya geçti. Paris, sürekli bombalanmaya başlandı.

Komünarlar muazzam bir direniş gösterdi. Paris Komünü'nün bertaraf olması için Thiers'in ajanları, sabotörleri, suikastçıları Paris'e sızdı. Birçok operasyon yapıldı. Özgür Paris'in direniş sürerken, gerici Thiers

hükümeti Fransa adına Prusya'yla alçaltıcı bir anlaşma imzaladı. Anlaşma gereği, Fransa'nın iki zengin bölgesi Prusya'ya bırakıldı. Ayrıca Fransa savaş tazminatı olarak 5 milyon altın Frank ödeyecekti.

Fransız burjuvazisi, Paris Komünü'nden duyduğu korkuyla Prusya'yla son derece onur kırıcı bir anlaşmayı imzalamıştı. Prusya sadece Fransa'yı soymakla kalmadı, komünün yaktığı devrim ateşinin Prusya'yı sarmasını engellemek için de önlemler aldı. Prusya, "barış" anlaşması hükümlerine aykırı olsa da, Thiers'e bağlı askeri güçlerin sayılarını artırmasına izin verdi. Bunun yanında Fransız birliklerinin Prusya hatlarından geçip özgür Paris'e saldırmasına göz yumdu.

20 Mayıs günü karşı devrimci güçler Paris'e saldırdı. 21 Mayıs'ta askeri birlikler Paris'e girmeye başladı. Paris sokaklarında şiddetli çatışmalar yaşandı. İşçi sınıfı sokak sokak direniyordu. Barikat savaşları işçilerin kahramanlıklarına sahne oldu. Komünarlar kendilerinden kat be kat büyük bir güce karşı sokak sokak, ev ev savaşıyor, asla teslim olmuyorlardı. Barikatlarda işçiler ve emekçilerin yanında kadınlar ve çocuklar da savaşıyordu. 10 bine yakın işçi barikatların arkasından Paris'i korudu. Kadın komünarlar olağanüstü direnişleri, savaşçılıkları ve özverileriyle Komünün ruhunu simgelediler.

Paris, karşı devrime bir hafta direndi. Özellikle işçi mahalleleri, karşı devrimci birliklerin en son girebildikleri yerler oldu. Paris'in son barikadı 28 Mayıs günü düştü. Komünarların bir haftalık direniş günleri, tarihe "Kanlı Hafta" olarak geçti. Sonunda özgürlük yenildi, zulüm ve karşı devrim kazandı.

Gerici güçler komünarlara karşı acımasız davrandı.

Paris tam bir kan gölüne dönüştü. Komünarlar, büyük bir kinle katledildi. 30 bin komünar yargılandıkça kurşuna dizildi. 40 bin savaşçı ya hapse atıldı, ya da sömürgelere sürgüne yollandı. 72 gün süren Paris Komünü deneyimi, işçi sınıfı mücadele tarihinin en önemli pratiği olarak iz bıraktı. Ezilenlerin büyük şenliği olarak tarihe geçti.

Komün, ütopyanın gerçeğe dönüşmesi, komünarlık; bir dava kadını ve adamı olma ve özgürlük demektir. Gökyüzünü fetheden "Parislilerin" mücadelesi hem bugüne, hem de geleceğe ışık tutuyor.

Geçmişteki gelecek yeni bir "germinal" beklentisini harlıyor.

Kaynaklar:

- G. Bourgin, A. Adamov. *Paris Komünü*; Ağaoğlu Yay., 1968.
- Marx, Engels, Lenin. *Paris Komünü Üzerine*; Sol Yay., 1977.
- J. Rougerie. *Paris Komünü*; İletişim Yay., 1993.
- Paris Komünü ve Marksizm*; Sarmal Yay., 1996.
- K. Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşları*; Sol Yay., 2012.
- K. Marx, *Fransa'da İç Savaş*; Sol Yay., 1991.
- K. Marx, *Louis Bonaparte'in 18. Brumaire'i*, Köz Yay., 1975.
- P. O. Lissagaray, *1871 Paris Komünü*, Payel Yay., 2013.
- Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, Odak Yay., 1976.
- Louise Michel, *Komün*, Ayrıntı Yay., 2015.
- Neil Faulkner, *Marksist Dünya Tarihi*, Yordam Kitap, 2014.
- Taner Timur, *Devrimler Çağı*, Yordam Kitap, 2017.
- William A. Pelz, *Avrupa Tarihi*, Kolektif Kitap, 2017.
- Boris Ponomaryov, *Paris Komünü'nün Devrimci Mirası*, Temel Yayınları, 1979.
- N. V. Yeliseyeva, A. Z. Manfred, *Yakın Çağlar Tarihi*, Cilt I, II., Konuk Yay., 1978.
- Chris Harman, *Halkların Dünya Tarihi*, Yordam Kitap, 2016.
- Kristin Ross, *Ortak Lüks*, Metis Yay., 2016.
- P. J. Proudhon, *Federasyon İlkesi*, Öteki Yay., 2015.
- Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, Agora Kitaplığı, 2006.
- K. Marx, F. Engels, *Komünist Manifesto*, Yordam Kitap, 2017.
- Engels, *Tarihte Zorun Rolü*, Sol Yay., 2011.

Komün, jenerik bir işçi devrimidir*

Fuat Yücel Filizler

Mahalle komiteleri ve bölge asayiş konseyleri

Paris'te yerel belediye meclislerine savunma komiteleri kurma çağrısı burjuva jakobenlerden (radikal demokrat) gelmişti. Burjuva liberallerin denetimindeki belediye meclisleri, bu çağrışı umursamadılar ya da göstermelik, bürokratik "komiteler" kurdular. Paris'in işçi varoşlarında ise öz örgütlenme çok önceden başlamıştı, kendi bölgelerindeki yerel belediye komitelerini ya işçiler ve kadınlar ele alıp işlevsel kıldılar ya da yenilerini kurdular. Paris varoşları, her biri kitlelerin öz karar ve eylem organına dönüşmüş, halk kulüpleri, "seksiyonlar", işçi ve kadın komite ve meclisleri ile soluk alıp veriyordu.

İşçi mahallelerinde özörgütlenme zaten her koşulda bir zorunluluktu, bir ölüm kalım sorunuuydu. Paris'in Prusya ordusu tarafından aylardır kuşatma altında tutulması ve işgal tehdidi karşısında bir zorunluluktu. Thiers hükümeti ve monarşistlerin karşıdevrimci entrika ve saldırganlığı karşısında bir zorunluluktu. Ekonomik buhranın üstene bir de kuşatma altında korkunç kıtlık ve açlık, bebeklerin annelerin boş göğüslerinde öldüğü – varoşlarda artık kediler ve fareler bile yeniyordu!-, ölümün ve salgın hastalıkların kol gezdiği koşullarda yaşamı kolektif olarak örgütlemek bir zorunluluktu. Savaştan ve iç çatışmalardan durmaksızın gelen binlerce yaralının ilk yardım ve bakımı, dullara ve yetimlere des-

tek için bir zorunluluktu. En sonu, zaten çoktan varoşlara giremez hale gelen devlet ve düzenin defolup gittiği, belediyeler işlemediği, varoşlar açlıkla teslim alınmak istendiği için, işçiler kendi öz savunma ve yaşamlarını kendileri örgütlemeye zorunluydu. İşçilerin, Cumhuriyeti ve Milisi ayakta tutabilmek, hatta sadece varolabilmek için bile kendi yerel öz karar ve eylem organlarını (işyeri ve mahalle komite ve kurullarını) oluşturmaktan başlayıp, daha ileri ve yukarı, göğün fethine doğru yürümleri bir zorunluluktu.

Bu yüzden bu hikâye; "bir gün bir kitap okudum, hayatım değişti" diye başlamıyor. *Bir gün, bir şehirde, siyasetten yaşamdan ve kendilerini savunmaktan reddedilmeyi reddeden işçiler, devrimci işçi komite ve kurullarını kurmaya başladılar, dünya değişti,* diye başlıyor.

Başını efsanevi Montmante işçi bölgesinin çektiği, bölge ve mahallelerdeki işçi komite ve meclisleri, yalnızca öz savunmanın değil yaşamın aşağıdan yukarıya doğru yeniden örgütlenmesinin ve yönetilmesinin öz karar ve eylem organları haline geldiler. Ve devrimci kitle kaynaşma ve seferberliğinin bir ifadesi olan kitle toplantılarından komite, komisyon, meclis/forum, dernek, kulüp, sendika, kooperatif gibi sayısız öz örgütlenme organları doğdu, giderek delege konseyleri ortaya çıktı. Halk Kulüpleri, jakoben geleneğinden geliyordu. Fakat eğitilmiş yurttaşların dar kadro merkezleri olan jakoben kulüplerinden ve halen bu geleneği sürdüren Blanquici derneklerden farklı olarak, işçi mahallelerinde kitlelerin toplantı, örgütlenme, birlikte karar alıp uygulama merkezleri haline geldiler. İlçe Asayiş Komiteleri, Paris'in 20

* Yazarın, "Komün Devrimi" e kitabından ilgili bölümün genişletilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş halidir.

yönetim bölgesini birleştiren Silahlı Halk Milisi Merkez Konseyi'ne, her bölgenin kendi delegelerini göndermek üzere yapılan halk toplantılarından doğdu. Gıdadan yakacağa, sağlıktan eğitime, temizlikten ulaşım, yaralıların ve çocukların bakımından gönüllü hizmet gruplarının oluşturulmasına, siyasal gelişmeler hakkında bilgilendirmekten tartışmaya, özsavunma ve milisten belediye hizmetlerinin yeniden örgütlenmesine, moral ve kültür-sanat aktivitelerinden devrimci ajitasyona, bildiri afiş ve gazetelerin çıkartılmasına kadar özellikle kitlelerin öz karar ve eylem organları, Komün Devrimi'nin can damarı oldular.

Bugün birçok kişinin ancak Gezi Parkı/Taksim işgali sırasında, ancak *bir tohum halini* görebildiği; kolektif özyaşam örgütlenmesinin, bir de savaş ve iç savaş koşullarında, yüz binlerin yaşadığı mahalle ve bölgelerde tüm savaşım ve yaşamın baştan aşağıya, daha doğrusu aşağıdan yukarıya özsavaşım, özyaşam ve özkarar ve eyleminin örgütlenmesi halini gözlerinizde canlandırmaya çalışabilirsiniz.

İşte bu Paris varoşlarıdır! Komite ve kurullardan delege konseylerine doğru...

Marx, Komün'ün en önemli ölçütünün, kitlelerin kendi kararları ve fiillerinde olduğunu söyler.

Komün'ün en ileri kararlarının bir dizisi, örneğin düzenli ordu ve ruhbanın kaldırılması, Silahlı Milisin kaldırılmaması ve silahların kendi egemenlerine çevrilmesi, kilise mülklerinin, karşı-devrimci senatörler ve yüksek bürokratların mal varlıklarının kamulaştırılması, yoksulların ve evsizlerin bu evlere yerleştirilmesi, terk edilmiş fabrika ve atölyelerin işçi kooperatiflerine devredilmesi, el konulan kraliyet mühimmat fabrikasında işçi denetimi ve işçilerin yönetime katılması, kritik malların kamulaştırılması ya da fiyat denetimi, memur ve yöneticilere işçilerle eşit ücret, Milisin kendi subaylarını seçmesi, tüm yöneticilerin kitlelerin aşağıdan seçim veya delegasyon sistemiyle gelmesi ve geri çağırabilmesi... Yani, özel mülkiyet ve piyasanın sınırlarını yoklayan, devlet düzeni ve bürokrasinin sınırlarını ise sarsıp yarmaya başlayan (bazıları işçi mahallelerinde fiilen uygulanmaya başlamış) karar ve önergelerin tamamına yakını işçi komite, kurul ve konseylerinden gelen kararlardır.

Ayaklanmayla adeta arkasından itilerek yönetime el koyması sağlanan Milis Merkez Komite Konseyi de, işçi bölge komitelerinin öncülüğünde bir araya gelen İlçe Asayiş Komiteleri'nin birlikte oluşturduğu, bir Milis delegeleri konseyiydi. İşçiler ve küçük burjuvalardan oluşan Milis delegeler konseyi olsun, sonra onun yönetimi devrettiği, işçiler, küçük burjuvalar ve orta burjuva demokratlardan oluşan Komün Konseyi olsun, aslen işçi komite ve konseylerinden gelen önerge ve istemlerin ancak bir kısmını teyid etmek (onların epey azını teyid etmiş, daha azını uygulamaya geçirmiştir), bir kısmını küçük burjuva ve burjuva demokratik yaklaşımlarla eklektize etmek dışında pek bir şey yapmadı. Komün Konseyi Yürütme Komitesi (hükümet), Komisyonlarının (bakanlıklar), az çok etkin ve işlevli olanları, karar-namelerle iş yürütür görünen küçük burjuva aydınların değil, ya devrimci işçilerin yönetiminde olduğu ya da ancak işçi komite ve kurullarıyla birlikte çalışarak örgütlenebilen çalışma, iaşe, eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi komisyonlardı.

Marx'ın, Fransa'da İç Savaş yazısında, Komün'ün başlıca eksiklikleri olarak değerlendirdiği, "şunlar yapılmalıydı" (ikili iktidar durumu ortaya çıkar çıkmaz Versailles'a hücum, Fransa Ulusal Bankasına el koyma, vd) dedikleri ve özel mülkiyetin sınırlarının zorlanması, Enternasyonal örgütülüğünün, Duval, Eudes, Varlin, Frere gibi devrimci işçi önderlerin, Kadın Birliği'nin en güçlü olduğu işçi bölgelerinin ve efsanevi Montmante Asayiş Komitesi'nin karar ve önerileriydi.

Enternasyonal ve İşçi Sendikaları Konseyi ve iki işçi varoş bölgesi, hapisteki Blanqui'yi Komün Konseyi'ne delege olarak seçmişler, Komün Konseyi'nin onur başkanı olmasını sağladılar, ancak ne yazık ki işçi sınıfının devrimci öncü kesiminin öz karar ve önerilerini, Blanquicilere bile dinletemediler.

İşçi sınıfının tarihsel inisiyatif ve öncülüğü

En işçi yoğun bölge ve mahalleler, Komün devriminin en güçlü toplumsal-siyasal köklerinin, dayanaklarının, kaldıraçlarının, lokomotif öncü gücünün ve sınıfsal devrimci öz inisiyatifinin olduğu yerlerdi. Onlar yalnız monarşiye ve Prusya istilasına karşı değil burjuvaziye karşı savaştıklarından devrimin en derin damarıydılar. Sonuna kadar gitme azimleri küçük burjuva uzlaşma-

cılığına takıldıysa da, sonuna kadar savaşanları oldular. İşçi sınıfının en devrimci, sonuna kadar devrimci sınıf olarak Komün ile tarihe düştüğü kayıttaki, Paris'in işçi mahalle-bölge komite ve konseylerinin çok özel bir yeri vardır.

“Ve bu, işçi sınıfının, toplumsal bir girişimde bulunma yeteneğine hala sahip olan tek sınıf olduğunun açıkça kabul edildiği ilk devrimdi; Yalnızca zengin kapitalistler hariç olmak üzere, Paris'in orta sınıfının geniş kesimi – esnaf, zanaatçılar, tüccarlar- bunu kabul etmişti.” (Marx, 2016: 90).

Bu yüzden Devrim, işçi sınıfı yalnız burjuvazi ve küçük burjuvaziden değil, çoğu yerde iç içe olduğu alt orta sınıflardan da ileri doğru ayrışabildiği ve bağımsız tutum ve öncü güç odağı olarak son ikisini de ileriye çekebildiği ölçüde önceki kazanımları korunabildi ve ilerletilip derinleştirilebildi. 1848 devrimleri dahil önceki devrimlerin tümünde, liberal burjuvazi monarşist finans aristokrasine, “radikal demokrat” orta burjuvazi liberal burjuvaziye, küçük burjuva demokratizmi orta burjuvaziye, alt orta sınıflar da küçük burjuvaziye tabi olmasıyla zincirleme sağa çekiş başlıyor, işçi sınıfı yalnız kalarak hepsi tarafından eziliyor, devrimin ve tüm kazanımlarının bu kez yukarıdan aşağıya zorla tasfiye süreci başlıyordu. İlk kez Komün Devrimi'yledir ki, işçi sınıfı kentli alt orta ve orta sınıfları, bir noktaya kadar yanına çekerek burjuvaziden uzaklaştırabilirdi, böylelikle orta hatta liberal burjuvazi üzerinde belli bir basınç yaratabildi. Bunu devrimin sınıfsal- toplumsal ağırlık merkezi, öncü gücü ve inisiyatif olarak başarabildi.

Fakat bunun bürokratizm ve parlamentarizm sınırlarını yarmaya başlamak gibi çok belirgin siyasal yansımalarına karşın, işçi sınıfı bu kez siyasal planda (Komün'ün en üst organları olan Milis Merkez Konseyi ve Komün Konseyi'nde) küçük burjuva demokratizmini aşamamaya duraksadı. İlk kez siyasal devrimi toplumsal devrime doğru derinleştirmeye başlamıştı; yukarıda belirttiğimiz komite, kurul ve konseyleriyle gündelik-toplumsal yaşamın yeniden örgütlenmesi ve yürütülmesinin kesin hakimiydi. Ancak aynı başarıyı kendi denetimindeki bazı sosyal komisyonlar ve bazı fiili ve yerel uygulamalar dışında, küçük ve orta burjuva radikal demokratlarla birlikte yer aldığı “seçilmiş” üst organlarda pek gösteremedi. Bunun nedenlerine Komün Konseyine ilişkin sonraki bölümlerde eğileceğiz. Özel mülkiyet ve piyasaya çok sınırlı ve yarım denebilecek

kamulaştırma, kooperatifleştirme ve fiyat denetimi önlemleri dışında dokunulmaması, Komün Konseyi'nin parlamenter tartışma, çekişme ve kararname organı olmaktan tam sıyrılmaması bunun en temel göstergeleridir. Düzenin ekonomi/siyaset, toplum/devlet, yasa/yürütme (karar/eylem), kafa/kol emeği, kadın/erkek emeği arasındaki egemen toplumsal işbölümü ayırımı ve ayrıcalıklarını sarstılar ama tam aşamadılar. Daha doğrusu toplumsal-gündelik yaşamın yeniden örgütlenmesinde önemli ölçüde (öz karar ve eylem organlarını bütünleştirerek) aşarken, ekonomi (özel mülkiyet) ve siyaset (parlamentarizm ve bürokrasi) alanında tam aşamadılar. Başka deyişle işçi sınıfı toplumsal devrimci öncülüğüne karşın ekonomi alanında Proudhoncu özerkçi kooperatifçiliği siyaset alanında Baquininci dar ve dışsal azınlık merkezietçisi sol jakobenizminin iç içe olduğu alt orta sınıflar ve kendi içindeki etkilerini aşamadı. Bu yüzden Komün Devrimi, bu doğrultuda net bir tarihsel kaçınılmazlık eğilimi ve ipuçları ortaya koyarak çığır açmakla birlikte, kendisi yarı yolda duraksamış bir Devrim olarak kaldı.

Mahalle/bölge komite, kurul ve konseyleri, bugün Gezi'den sonra çokça tartışılan “kentsel müşterekler siyaseti”nin de ilk, fakat bugün zihniyet olarak bile yanına yaklaşamayan, devrimci sınıfsal-toplumsal inisiyatifte sahip örneğidir. Bürokratik yöneticiler, hikmetinden sual olunmaz uzmanlar, liberal belediye meclisleri ortadan toz olunca, işçiler arkalarından ağılamadılar. Tam tersine, geri kalanları da görevden aldılar veya alınmasını istediler. Kendi mahallelerinden başlayarak tüm kenti, kendi yakıcı ihtiyaçları, istemleri ve savaşımlarını gerektiren doğrultusunda yeniden organize etmeye çalıştılar.

Konseyler gökten inmez, kitle hareketinin içinden doğar

Hiçbir devrim tek hamlede gerçekleşmez. Komün/konseyler gökten inmez. Konseyler, kitle hareketinin öncü kesimlerinde bilinç, örgütlülük, ruh hali, daha ileri gidip gitmeme kararlığı neyse büyük ölçüde onu yansıtır. Dahası kitlelerin öncü devrimci kesimi bile başlangıçta bir azınlıkken, daha geri ve diğer sınıfların etkisi altındaki kesimlerinin de etkisini yansıtır. Troçki, Komün değerlendirmesinde, konseylerin kitle hareketinin ileri olduğu kadar geri yanlarını, her kazanım ya da yenilgiden sonra duraksayan kesimlerini de yansıttığını söylerken

haklı olabilirdi. Fakat çözüm adına hepsi yerine partiyi ikame etmek ya da hepsini partinin basit araçlarına indirgemeye kalkışırken (kendisinin de çok geçmeden bu kez tam ters kutba savrulmasından görüleceği gibi) haksızdır. Günümüz küçük burjuva sol ve devrimci hareketinde de bu geleneksel darlık, işçi direnişlerindeki komite ve meclisleri, Gezi gibi direnişlerdeki forumları, içinden ve tabanından ileriye doğru örgütlemek ve geliştirmek yerine, salt tepeden ele geçirmeye çalışan küçük burjuva dar grupçu rekabet ve entrikacılığı ile kendi tabanından kopartmak anlamına geliyor. Diğer uçta ise ortalama ve geri kesimleri esas almak, komite ve forumları da bu geri sınırlar içinde tutmak ve geriye çekmek duruyor. İlkinde her şeye koşturan az sayıdaki öncü işçi filanca siyasetlere kazanılmış olsa bile, kitle tabanı pasifize edilmiş ve giderek çözülmüş oluyor. İkinci durumda zaten en geri yasa, düzen, tazminat vb sınırları içinde eriniyor.

Paris Komünü'nde güçlü ve bağımsız bir sosyalist işçi sınıfı partisi olsaydı bile, sadece yukarıdan değil, Sovyet Şubat-Ekim Devrimleri sürecinde olduğu gibi aynı zamanda aşağıdan (işçi sınıfının tüm öz organları içinden) çalışarak, Konseylerde çoğunluğu kazanabilir, işçi sınıfının önderliği ve hegemonyasında toplumsal devrim ile siyasal devrimi, aşağıdan ve yukarıdan inisiyatifi ileriye doğru iç içe geçirip derinleştirerek bütünlüştirebilir, böylelikle işçi sınıfının gövdesel önderliği temelinden ve içinden sınıfın ileri politikalarına ve hegemonyasına kitlelerin çoğunluğunu da kazanabilir ve ileri çekebilirdi.

Belirleyici etkenler: Kitlelerin girmiş olduğu yoğunlaşmış savaşım süreci içinde bizzat kendi öz deneyim ve eylemleriyle neyin ne olduğunu sıvayıp görmesi, bu temelde hızlandırılmış devrimci bilinç dönüşümü, devrimci siyasal bilinç, militan eylem ve örgütlülük-ille örgütlülük!- faktörü... Konseyler devrimde olmaz olmaz olmakla birlikte, ancak sınıfın/kitlelerin çalışma ve yaşam alanlarında, sokaklarda, barikatlardaki özdeneyim, bilinç, örgütlülük, savaşım kararlılığı düzeyi ile karşılıklı bağıntısı içinde var olabilir, gerçek iç savaş ve iktidar organları işlevini yerine getirebilir. Komünü, Sovyetleri, Konseyleri, bu can damarından kopartarak kendinde şeyler gibi fetişleştiren geleneksel yaklaşımlar, onları en az anlayanlardır. Milis, mahalle ve işyeri komite ve konseyleri olmasaydı, Komün hayal olurdu. Bu yüzden Konseylerin devrimci sınıf savaşımındaki dev

önemine karşın, hiçbir zaman işçilerin ileri öz savaşım organlarındaki derin kökleri olmadan varolamayacağı ya da yaşamayacağını çok iyi anlamalıyız. Devrimden sonra da!

Paris'te işçiler tarafından "Yaşasın Komün" sloganıyla ilk isyan, Ocak ayında (Komün'den 2 ay önce) gerçekleşmişti. Bu kitlelerin savaşım içinde kendi yoğunlaşmış özdeneyimleri ile karşıdevrimci burjuva-monarşist seçimlerin, parlamento ve hükümetlerin, düzen ordusunun iç yüzünü görmesinden kaynaklanan ve savaşım inisiyatifi doğrudan ele almaya başlayan ilk büyük devrimci bilinç dönüşüm ve sıçramasına işaret eder. Fakat yetmez. Orta ve küçük burjuvazinin ve siyasal temsilcileri/akımlarının "radikal demokratizmi"-nin de yalpalama, duraklama ve uzlaşmacılığını görmesi gerekir. Lenin'in Sovyetlerde uzlaşmacı/işbirlikçi Menşevikler ve Sosyal- Devrimciler ağır basınca, "Tüm İktidar Sovyetlere!" sloganını geri çektiği, tüm gücüyle hızla bizzat işçi sınıfının içindeki Bolşevik savaşım örgütlenmesi ve bilincinin geliştirilmesine yüklendiği ve bu sayede Sovyetlerde çoğunluk inisiyatifi sağlandıktan sonra, bu sloganı yeni, yani sosyalist devrimci işçi sınıfı önderliğinde, yarı-proleter ara sınıf kesimleri ittifakıyla yükselttiği, unutulmamalıdır.

Yerel/bölgesel öz organlar ile konseyler demokrasisi arasındaki diyalektik ilişki

Paris'te Komün, her biri halen çok yetersiz de olsa, ancak şu üç halkadan sınıf-kitle savaşımı özörgütlenmeleri temelinden ilerleyip yükselebildi: Birincisi, Ulusal Muhafız'dan işçilerin ağırlığı ve taban inisiyatifindeki Silahlı Halk Milisi'ne geçiş, ikincisi Paris varoşlarında işçilerin ve emekçi kadınların öz karar ve eylem organlarının (mahalle/ilçe komite, kurul, konseyleri) ortaya çıkması ve yaygınlaşması, üçüncüsü İşyerlerinde Enternasyonal İşçi Birliği ve işçi komite ve konseyleri. Merkezi- birleşik üst konsey ve komiteler ise, ancak bu organların iradesini yansıttığı ya da onlarla birlikte çalıştığı ölçüde devrimci anlamlarını kazandı, onlardan koptuğu ölçüde yarı yolda durdu ve engel haline geldi.

Dolayısıyla Komün Devrimi'nin tarihsel bir dersi de şudur: Yerel/bölgesel çalışma ve yaşam alanı komite, kurul, konseylerinin kritik önemi, bunlarsız Komün de

olmazdı. Fakat aynı zamanda kendi başına yetersizliğidir. Günümüzde anarko-demokratist bir eğilimin ifadesi olarak, salt yerel ev, park, alan, arazi, işyeri işgal, kooperatif ya da müşterek iş veya yaşam ünitelerinin yaygınlaştırılması ve federal koordinasyonu ile, siyasal-toplumsal-ekonomik egemenliği hedeflemeden, köklü bir toplumsal-siyasal değişim yaratılabileceği beklentisi, ütopyik-reformisttir. Çin’de Mao döneminde bir ara uygulanan “köy/halk komünleri”, Yugoslavya’da grup mülkiyetine dayalı “özyönetim”, Brezilya’da topraksız köylüler hareketinin toprak işgalleri temelindeki benzer uygulamaları, Arjantin’de “işgal fabrikası” işletmeleri, Venezuela’da Chavez rejimi altında bazı işletme ve köylerde uygulanan “komün konseyleri”, Kürdistan’da Öcalan’ın benzer yaklaşımları doğrultusunda Hakkari’den başlatılıp yaygınlaştırılmaya çalışılan “köy komünleri”; Türkiye’de Kazova dahil dünya çapında son dönemde artan sayıdaki pek çok örnek, bu yönde farklı sınıfların renk ve tonlarıyla birlikte (bazıları küçük burjuvazinin mülksüzleşme ve proleterleşmeye direnci, hatta bazıları kapitalizme geçiş biçimleridir), ortadan kalkmayan, tersine giderek güçlenen bir tarihsel eğilimi gösterir.

Fakat en ilerisinin bile sermaye, piyasa ve bürokratik devlet egemenliği altında sınırları bellidir. Çoğu yerel ve kısıtlı örnekler de olsa, tarihsel anlamları, Marx’ın söylemiş olduğu gibi, kitlelerin kendi çalışma ve yaşamlarını kendilerinin örgütleyebileceğini ve yönetebileceğini göstermeleridir. Fakat hele ki kapitalizmin tekelci mali oligarşik ekonomik ve siyasal entegrasyonu koşullarında, siyasal anlamları, bunların en ilerisinden veya mümkün olsaydı bir koordinasyonundan, yeni bir yaşama reform yoluyla bir geçiş yapılamayacağıdır. Tıpkı Komün’ün işçi birliklerine devredilmiş kooperatif grup mülkiyeti fabrikalarında olduğu gibi, sermaye ortaklığı ile özel mülkiyetin kaldırılmasından başlayarak sermaye egemenliğinin kaldırılması çelişkin eğilimleri, en ilerisine bile içerilidir. Bu, neoliberal kapitalizme direnci ve müşterek özyönetim organ, alan ve uygulamalarının anlamsız ve gereksiz olduğu anlamında gelmez -zaten bir çoğu zorunlu ve fiili öz savunma biçimleri olarak ortaya çıkar- yetersiz ve küçük burjuvazinin inisiyatifinde kaldığı ölçüde geriye dönük olduğu anlamına gelir. Proleter devrimci biçimler ise, yaşamdan mülkiyete, üretimden yönetim ve siyasete, uzlaşmaz sınıf karşıtlığınının (kapitalizm-komünizm karşıtlığını da içermeye başlayarak), toplumsallaştırılmasına yönelmek zorundadır.

Komün jenerik bir işçi devrimidir

Komün bu doğrultuda atılmış fakat başlangıç evrelerinde kalmış tarihsel bir adım, bir jenerik devrimdir. İşçi kitlelerin ve kadınların, yalnız mutlakiyetçi rejimle değil, yalnız özel mülkiyet, bürokrasi ve ulusçuluk da değil, toplumsal işbölümü ile kendilerine kapatılmış alanlara devrimci bir hamle yapmış olmasıdır. Siyasal devrimi toplumsal devrime doğru derinleşmesi, zaten ancak toplumsal işbölümünü (ekonomi/siyaset, toplum/devlet, kafa/kol, karar/eylem, kamu/özel, kadın/erkek, kent/kır) sarsmaya başlaması ile mümkün olabilirdi. Yerel/bölgesel komite, kurul, konseylerden başlayarak, genişleyip yükselme eğilimi gösteren kendi kararlarını kendi verme (siyasetin ve yönetimin toplumsallaştırılması) süreçleri bunun ifadesidir. Fakat bu ölçek geçişleri (yerel, ilçe, kent, ülke, bölge, küresel) düz ve tedrici değil, diyalektiktir; nitekim kent kapsamındaki konseylere gelince (diğer illerdeki komün girişimlerinin de tutunamamasıyla) bir ilk kırılma başladı. Devrimci siyaset ve yönetim, aşağıya doğru gidildikçe, temsili ve ayrık bir alan olmaktan çıkıp proleter devrimci toplumsallaşmaya içerili hale geldiği halde, yukarı doğru gidildikçe siyasal iktidarın devrimci toplumsallaştırılması ilk adımlarında takılıp kaldı. Sorun yalnızca üst konseylerin sınıfsal ve siyasal bileşiminin bulanıklığı ve eklektizmi değildi. İşçi sınıfının ileri ve devrimci kesimlerinin örgütlenmeye hız verme çabalarına karşın, kitlelerin geniş bir kesiminin bir kez üst organlar seçilince, duraksaması, eski yönetilme alışkanlıklarının hortlaması ve karşıdevrimin daha büyük saldırısına maruz kalmadan kolayca harekete geçmemesiydi. Çoğu ayaklanma/devrimin vahşi saldırılar karşısında alev alması, sonraki duraksama ve uzlaşmacı eğilimlerden de yine karşıdevrimin vahşi saldırıları karşısında sıyrılması ve daha ileri gitmek zorunda kalması, oldukça tipiktir.

Aşılmaz değildi, Komünün bir iki ay daha ömrü olsaydı, işçiler büyük olasılıkla parlamentarizme doğru dönmüş üst konsey ve komiteleri büyük olasılıkla azletme girişiminde bulunacak, daha doğrudan bir demokrasi uygulamasına geçmeye çalışacaklardı. Halk kulüpleri, işçi komite, kurul ve asayiş konseyleri yeniden kaynamaya başlamıştı; yeniden ileri ve yukarı doğru atılım girişim ve kaynaşmaları, Versailles ordusunun Paris’e girmesiyle kesintiye uğradı. Aşılması için elbette gelişkin bir sosyal devrim örgütü gerekir, fakat sınıfın

ve devrimin iç dinamiklerini düzleyerek araçsallaştıran değil, tam tersine örgütlü ve bilinçli hale getirerek tarihsel inisiyatifini (sınıfın ileri kesimlerini sınıf programı ve taktikleri çevresinde toplayarak) içinden geliştiren, parti. Lenin'in yavaş gelişim dönemlerinde işçiler örgütü/devrimciler örgütü ayırımında ne kadar katıysa, kitle kabarış ve devrimci yükseliş dönemlerinde daha esnek olması, dar ve tutuculaşmış parti komitelerinin işçi sınıfının en ileri kesimlerinin tarihsel devrimci inisiyatifine açılmasını istemesi, esinleyicidir.

Silahlı Halk Milisi

Ulusal Muhafızın kısa sınıfsal-siyasal tarihi

Ulusal Muhafız ("Federeler") yani Milis, tüm burjuva devrimlerin temel istem ve örgütlenme biçimlerinden biriydi. İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya'nın başkent ve büyük şehirlerinde patlayan bütün burjuva demokratik devrim ve girişimlerinde, burjuvazinin ilk istem ve kazanımlarından biri, sermaye ve eğitim sahibi sınıfın silahlanması ve kendine özel/özerk bir silahlı kuvvet oluşturmasıydı. Burjuva aydınlanma filozoflarının, *"eğer devlet, yurttaşlarının -özel mülkiyet sahibi burjuvaların- haklarını korumaz ve bunlara kast ederse, devlete karşı direnme hakkı doğar"* (Locke, Rousseau vb.) derken öngördükleri tam da bu silahlı yurttaş milisleriydi.

Ulusal Muhafızın işlevi, monarşist rejimden kopartılmış ya da onunla ince bir denge içinde tutmaya çalıştığı burjuva özel mülkiyet hak ve özgürlüklerinin korunması, fakat asıl olarak da burjuvazi ve özel mülkiyetini, "aşağıdan" gelecek eylem ve tehditlerden korunmasıydı. Henüz kıyısına iliştiği eski rejim üzerinde egemen bir inisiyatife sahip olmayan burjuvazi, hem "yukarıdan" gelebilecek saldırılarla hak ve kazanımlarının geri alınmasına, hem de asıl "aşağıdan" gelecek isyan ve direnişlere karşı silahlı yurttaş birlikleri ile kendisini koruma altına almaya çalışıyordu.

Fransız büyük burjuva devriminde, devrimin gerilemeye başladığı süreçte, burjuvazi, devrimin kazanımlarını koruyabilmek için silahlı yurttaş milisi kurulmasını istemiş, Kral bunu tanımamış, milis fiilen oluşturulmaya başlanmış, ipler 1792'de bir kez daha buradan kopmuştu. Ancak Silahlı Milisi özel mülkiyet

sahipleriyle sınırlı tutması, halka açmaması, Jacobenlerin de sonu olmuştu.

Silahlı Federeler, genellikle (mutlakiyetçi rejimler buna kuşkuyla baktığından) kalıcı olmamakla birlikte, iktidarın mutlakiyetçi rejimle burjuvazi arasında gelip gittiği, halk isyanların yaşandığı devrimci kriz sürecinde kaçınılmaz olarak yeniden ortaya çıkar. Durmaksızın devrimci-demokratik isyanların yaşandığı Avrupa'nın büyük başkentlerinde, bu isyan ve direnişleri bastırarak ve büyük kentlerdeki kitlelere ve mücadelelere hâkim olacak bir iç "güvenlik" teşkilatına sahip olmayan mutlakiyetçi rejimler, bazen de önce halka karşı özel mülkiyet ve eğitim sahibi burjuva yurttaşları silahlandırır veya silahlanmasına göz yumar, bunları halka karşı terör estirmede destekler, sonra da kentli yurttaşları silahsızlandırarak, düzeni restore etmeye girişirdi.

Fransa'da, her 10-20 yılda bir işçi ve halk ayaklanmaları ile kentlerde yaygınlaşan isyan ve direnişlerle başa çıkamayan imparatorluk rejiminin ise, ulusal muhafızın, burjuva özerk ve adeta bir iç ve ikinci düzenli ordu olarak, daha uzun dönemler varlığına göz yumması, iktidarın ikisi arasında gelip gittiği, birbirinin içine nüfuz etmiş, eski rejim ile burjuvazi arasında kaynaşma ve dengelerin ürünü olan bir anlaşmaydı. Burjuvazi ve erkek çocukları ile paralı serserileri, askerliklerini bu silahlı muhafız birlikleri içinde yaparlar, işçiler, yoksullar, kadınlar, küçük esnaf üzerinde terör estirerek, sınıfsal baskı ve gelecekteki tam egemenlik "eğitimi"ni Ulusal Muhafız birliklerinde alırlardı.

Fransa'da Ulusal Muhafız, 1860'ların sonlarına doğru buhran, savaş ve kuşatma koşullarında yeniden örgütlendirilmişti. Bonapart ve ordusunun Almanya'ya teslim olduğu, Alman ordusunun Fransa'ya girdiği koşullarda, düzenli ordunun kalıntılarıyla birlikte Ulusal Muhafızdan başka bir savunma gücü kalmamıştı. Tabii büyük burjuvalar ve monarşistler için ülkenin istila edilmesi, Strausbourg ve Paris gibi kentlerin kuşatılması koşullarında bile silahlı halk seferberliği en büyük savunma gücü değil, en büyük tehdit olarak görülmeye devam ediyordu. Prusya ordusundan, kentlerin düşmesinden daha çok halkın silahlanmasından korkuyorlardı. Paris kuşatma altındayken bile, açlık içinde kıvranan ve kendiliğinden seferber olan halkın silahlanmak, Ulusal Muhafıza katılmak istemesini uzun süre reddettiler. Ancak bu, fiilen gerçekleşti. İşçi ve yoksul ağırlıklı bölgeler başta olmak üzere savunma komiteleri oluştu, dü-

zenli ordu donanımı olmayan Ulusal Muhafıza top ve mitralyöz alımı için paralar toplandı. Ulusal Savunma Hükümeti, ayaklanma noktasına gelen halkın Ulusal Muhafıza katılmasını, neden sonra kabul etmek zorunda kaldı. Ulusal Muhafız -artık silahlı halk milisi- Paris'e bir ucundan girmeye başlayan Alman ordusunu, önce uzun süre orada kilitledi. Almanya'da şoven burjuvazi ve küçük burjuvazi, direnen Paris halkının topa tutulması için gösteriler yaptı. Alman işçileri ve birçok ülkedeki işçiler ise Alman ordusunun Paris'ten çekilmesi için gösteri yaptı. Bismark tereddüt etti, sonra Fransa'nın burjuva-monarşist hain çetesinden Paris'in kendisine "barış içinde" teslim edileceği sözü alarak, Paris'ten çekildi.

Demir çizmeleriyle ünlü Bismark'ın bile yapmadığı Paris'i baştan aşağıya topa tutup yıkmayı, halkı kıyımdan geçirmeyi Fransız burjuva hükümeti yapacaktı!

Ulusal Muhafızdan Silahlı Halk Milisine fiili-sınıfsal geçiş

Ulusal Muhafızda ilk büyük yapısal ve sınıfsal dönüşüm böyle gerçekleşti. Paris'in Alman ordularına karşı savunması sırasında Ulusal Muhafızın burjuva ve zengin semtlerinden subay ve askerleri umutsuzluk ve teslimiyetle dağıldı, ancak öz savunma için örgütlenmeye başlayan ve seferber olan büyük bir işçi ve emekçi kitlesi Ulusal Muhafıza aktı, onun çehresini işçi sınıfı ve alt orta sınıflara doğru değiştirdi. Silahlı halk milisine dönüşen Ulusal Muhafızın eski burjuva kademelerinin bir bölümü Paris'i savunma savaşı sırasında, geriye kalanları da burjuva-monarşist hükümetin Ulusal Muhafızını silahsızlandırıp dağıtma talimatıyla eriyivermişti.

Geriye, zengin bir aileden gelen ve üst rütbeli tek bir subay kalmıştı. Yüzbaşı Rosel, Paris'in savunması sırasında albaylığa yükselmiş, daha sonra Komün'de de yer almış, Komün Konseyi ve Yürütmesi tarafından Milise ikinci ve son "başkomutan" olarak atanmış, İşçi Milislerinin dilinden anlamadığından "idealist subay" kafasıyla çabasına karşın işleri beter etmişti. Daha sonra burjuva-monarşist hükümetin sıkıyönetim mahkemeleri tarafından idama mahkum edildiğinde, 40 bin işçi emekçi Komünarın katledildiği, binlercesinin daha tutsakken işkenceyle öldürüldüğü bir süreçte, liberal burjuvazi ve basını bir tek bu burjuva "iyi eğitilmiş, zengin ve temiz aile çocuğu, başıbozuklar tarafından baştan çıkarılmış milli kahraman, saf ve idealist genç" için göz-

yaşları dökmüştü!

Ulusal Muhafızdaki dönüşümü en iyi şu anekdot anlatır: Zenginler "benim bir ailem var, karım ağlıyor" diye kaçırıyordu, işçiler "çocuklarımız için savaşıyoruz, karım da silah istiyor" diyordu!

"Asker üniforması altındaki işçi-emekçiler" in aşağıdan yukarıya yeniden örgütlenmesi

Ulusal Muhafız'ın (Federeler) silahlı halk milisine dönüşümü şu temelde gerçekleşmişti: "Ulusal Savunma Hükümeti" ve sonra Thiers hükümetinin ihanet ve teslimiyet entrikalarına karşı, Paris'in savunmasını da işçi ve emekçilerin ele alması, Ulusal Muhafızın kent işçi ve emekçilerinin fiili seferberlik ve gönüllü katılımına kanırta kanırta açılması ve en sonu, Ulusal Muhafız Merkez Komitesinin bizzat, ilçe öz savunma komitelerinin (Asayiş Komiteleri) kendi seçtiği delegelerini gönderdiği bir merkezi-bileşik delegeler konseyine dönüşmesi.

Bu çok önemlidir. Ulusal Muhafızın bir "özel mülkiyetçi düzenli kent güvenliği ordusu" olmaktan çıkıp, silahlı halk milisine sınıfsal ve devrimci değişiminin nasıl olduğunu/olabileceğini gösterir. Daha sonraki birçok başka devrimde de düzenli ordu askerlerinin isyancı halkla kaynaşarak ya da ayaklanarak subayları defetmesiyle asker (asker üniforması içindeki işçi, emekçi) konseyleri kurduğu, işçi ve asker delegeleri konseylerine kendi delegelerini gönderdiği benzer örnekler yaşandı. Yalnızca Fransa ve Rusya örneklerinden bile evrensel olduğunu söyleyebiliriz (*Ancak Paris Komünü'nden sonra Ulusal Muhafız konusunda daha isteksiz olan burjuvazi, günümüzde de, işçi sınıfının nüfusun çoğunluğunu oluşturmaya başladığı ülkelerde profesyonel orduya geçmeye çalışarak, tabanı kent ve işçilerden oluşan bir düzenli orduya bile kuşkuyla baktığını ortaya koymaktadır*).

İşçi-emekçi milisin kuşatma kalktıktan sonra silah bırakmaması! Bismark'ın Paris'in teslim edilmesi için verdiği süreye, hainler çetesi hükümetinin onunla imzaladığı teslim anlaşmasına karşı, aşağıdan yukarıya delege ve kongre sistemiyle oluşturulan Milis Merkez Konseyi'nin "Paris'i ve Cumhuriyeti koruyacağını" açıklaması! Milisin artık yalnız Alman ordusu işgaline karşı değil monarşist restorasyon hükümetine karşı da, İlçe Asayiş Delege Konseyleri ve Merkezi-Birleşik Delegeler Kon-

seyi olarak, aşağıdan yukarıya örgütlenmiş olması! En sonu el konulmak istenen silahlarını bırakmadığı gibi, kendi egemenlerine doğru çevirmeye başlaması!

Bu Paris Komünü'nün, Komün'den önce, Silahlı Halk Milisi bünyesinde yaşanmış komünal (özyönetimsel) prototipidir. Paris'ten kaçan burjuva-monarşist hükümet ve düzenli ordu kalıntılarının yerini Komün'ün almasıyla gerçekleşen Komün Devrimi, gerçekte ondan önce Ulusal Muhafız ordusunun yerini işçi ve emekçi delegeler konseyine dayalı silahlı halk milisinin almasıyla gerçekleşmiştir. Delege Konseyleri, öncelikle Milisin organları ve örgütlenme biçimiydi. Milis Konseyleri devrimi, Komün devriminin de öncülünü, temelini ve prototipini oluşturdu. Komün Devrimi'ni salt Komün Konseyi'nden ibaret gören, onun silahlı işçi-emekçi milis temelinden bir devrim olduğunu unutturmaya çalışan reformist değerlendirmeler, bu kritik noktayı da gözardı eder. Günümüzde en geri düzeyden uzlaşmacılığa sürüklenen ezilen ulus hareketlerinde ise, gerillayla birlikte milisin de kaldırılmasının istenmesi, yurtsever halkçı demokrasinin son tarihsel ve fiili kazanımlarının/kalıntılarının da kaldırılmak istenmesinden başka bir şey değildir.

Düzenli ordunun kaldırılması

Çünkü Komün Devrimi'nden itibaren bu kritik noktayı hiç unutmayan burjuvazidir. Halklar daha önce de çok devrim yapmış, hükümet devirmiş, rejimi değiştirmeye, mutlakiyet yerine demokratik cumhuriyet getirmeye çalışmıştı. Fakat iktidarı egemen sınıflardan birinden ötekine bıraktığı anda yine ve beter biçimde kendisini ezmeye döndüğünü görmüştü. Paris Komünü ile ilk kez bir devrim, dar siyasal devrimden, hükümet ya da rejim değişikliğinden sosyal devrime doğru derinleşiyor, egemen sınıfların diktatörlük aygıtı olan devletin köklerine vuruyordu. Egemen sınıfların düzenli ordu ve hükümetinden başlayıp, bürokrasi ve parlamentoyu kaldırmaya doğru bir eğilim gösteriyordu! Eski düzen kurumları ve işleyişinin hiçbirini kendi sınıf çıkarları hesabına kullanamayacağını sezip, yepyeni bir toplumsal-siyasal örgütlenme arayışına giriyor, tohumlarını atıyordu.

Ve ilk büyük adım, düzenli ordunun yerine silahlı işçi/halk milisinin alması, sonra da milisin aşağıdan yukarıya doğru yeniden örgütlenmesiyle atılmıştı. Düzenli ordu ve bürokrasisinin kaldırılması, sömürücü sınıf dik-

tatörlüğünün kaldırılmasına doğru ilk büyük devrimci adımdı. Yerine geçen silahlı halk milisi ve yeni örgütlenmesinin kaldırılması ise devrimin ve her türlü kazanımının kaldırılması anlamına gelecekti. Bu yüzden, Komünar, çok daha fazlasıdır ama, öncelikle silahlı devrimci işçi milisi demektir. Tarihin bir vurgusu: Karşı-devrim milise katılan herkesi kıyıp geçirirken, eline silah almamış, sadece barıkata taş taşımış, milise su vermiş olanları bile öldürüp ya da en ağır işkencelere mahkum ederken, Komün Konseyinden geriye kalanlardan bir kısmını, milise bulaşmadıkları için serbest bırakmıştır. Bu 40 bin Komünarı kıyımdan geçiren Thiers'in tabii ki Komüne değil ama onu ezdikten sonra, özerk yerel belediye meclisi derdindeki burjuva liberal reformistlere bir jestiydi!

Önceki burjuva demokratik devrimlerinde Ulusal Muhafız (Federeler), liberal burjuvazinin bile temel istemleri arasında yer alırken, Komün'den sonraki burjuva devrimlerinde, ortadan kayboluvermiştir! Örneğin Rusya'da liberal burjuvazi, Milis istemeyi veya kurmayı aklından bile geçirmemiştir. Mustafa Kemal, düzenli ordusunu kurma sürecinde, önce (asıl direnişi yürüten) Milis benzeri silahlı halk öz savunma güçlerini (çete, eşkıya, hain gibi yaftalamalar eşliğinde, örneğin Çerkes Ethem vd) yok etmiştir. Sonraki süreçlerde Ulusal Muhafız, burjuvazinin bir kesimi tarafından oluşturulduğu ya da desteklediği biçimiyle, devrimci halk ayaklanmasının üstüne oturup iktidarı ele geçirdikten sonra da halk üzerinde terör estirmek için kullandığı ülkelerde (örn. İran'da Devrim Muhafızları vb.), şiddetli kriz, işgal veya devlet ve düzenli ordunun zaafa uğradığı koşullarda (örn. Nazi işgali altındaki burjuva ülkelerinde, işgalden kurtulduktan sonra iktidarı işçi sınıfı ve komünistlere bırakmamak için, liberal-demokrat burjuva kesimlerinin desteklediği milis güçleri, günümüzde Irak'ta Şii milisler, Ukrayna'nın doğusunda Rusya yanlısı milisler vd.) ortaya çıkmıştır.

Bugün de Türk burjuvazisi ve devleti kadar Kürt liberal reformist burjuvazisini de en rahatsız eden şeylerden biri, Kürdistan'daki yurtsever demokratik halk milisi ve fiili demokratik özerklikçi hareket tarzıdır. Türk devleti ve hükümeti, müzakere sürecini devam ettirmek, AB yerel özerklik şartı ve Öcalan'ın ev hapsine çıkarılması gibi en geri düzeyden istemleri gözetme ihtimali için bile, "tahkim edilmiş ateşkes", yani yalnız gerillanın sınır dışına çekilmesi değil, milisin de silahsızlandırılması ve kaldırılmasını dayatmaktadır. Kapitalizm koşul-

larında “demokratik özerk komünler konfederasyonu” gibi anarko-demokratist bir anlayışa sahip Öcalan’a Sınıf, Devrim, Milis, Komün ilişkisi ve tarihini anımsatmak çok mu anlamsız olacaktır?

Miliste merkezîyetçilik ve konseyler sorunu

Aşağıdan konseyler demokrasisi, yani yönetim konseyi ve subayların asker üniforması altındaki işçi-emekçiler tarafından seçilmesi, düzenli ordu ve bürokrasisinin dağıtılması için kesinkes zorunludur. Fakat seçilen yöneticiler, devrimci öncülükleriyle halkın saygısı ve güvenini kazananlar olsa da, askeri beceriden de, örgütsel ve politik (yani sınıfsal) önderlikten de bir şeyler anlıyor olmaları gerekir. Değilse bu açılardan takviye edilmeleri gerekir. Fakat komutan ve siyasi komiser atamaları zorunlu olduğunda bile, asker üniforması altındaki devrimci sınıf demokrasisini bastıran ve dışlayan değil, ona sorumlu, bir iç merkez olarak onunla kaynaşan olmalıdır.

Alexdandr Beck’in “Moskova Önlerinde” (Nazi işgaline karşı Moskova’nın savunulması) belgesel romanında, en ağır savaş ve düzenli ordu koşullarında bile bürokratik subaylık anlayışıyla ayırım net çizilir, General Panfilov, Teğmen Momiş-Ali ve müfrezesindeki işçi emekçi askerler arasındaki ilişkilerde, en kesin askeri komuta ve disiplin ile aşağıdan inisiyatif ve demokrasinin nasıl bütünleştirileceği resmedilir. Kaldı ki milis...

Paris Komünü’nde milisin iç savaştaki sorunu, ne yukardan Komün Konseyi ve Yürütmesi tarafından merkezi komutan ataması yapılmış olması, ne de aşağıdan yukarıya savaş konseyleri demokrasisiydi. Merkezi komutan atamalarının (Komün safında yer almış olsalar da) eski rejimin düzenli ordu kalıntısı subaylarından berbat seçimler olması (ilki 1848 devrimine karşı düzenli orduda yer almış, içi geçmiş, savaş sahasından hiç anlamayan bürokrat bir karargâh destek generaliydi, ikincisi orta burjuvaziden gelmiş, genç ve atak, fakat yine düzenli ordu kafasıyla hareket eden, milisin sınıf ruhundan hiç anlamayan bir subaydı), milisin aşağıdan demokrasi organları olan savaş konseylerinin ise, ne savaş alanında, ne merkezi-genel planda (merkez komite konseyi) işletilememesiydi. Milis, başlarında Dombrowski gibi, işçi önderliğinden gelen, devrim ve savaş deneyimi olan, asker üniforması altındaki işçilerin sınıf nabzını da dinleyen ve harekete geçiren (salt askeri-teknik değil) önder

subaylar olduğunda ise harikalar yarattı.

Milis ne düzenli ordu, ne de herhangi bir halk kitlesi ve eylemcisidir; ayaklanmanın gönüllü, örgütlü, silahlı gücüdür. Hem yüksek gönüllülük ve bilinç temelinde bir askeri disiplini hem de kendi yereli başta olmak üzere yüksek bir inisiyatif olması gerekir. Milis avucunun içi gibi bildiği kendi yerelinde, barikatların ardında, kent savaşlarında, halk isyan direniş ve seferberliğinin olduğu, arkasında büyük kitle gücü ve derinliğinin olduğu her yerde, devleşir. Bunlardan kopulduğu, düzenli ordu ve cephe savaşından ise pek anlamaz. Nitekim Milis burjuva-monarşist hükümet ve ordu kalıntıları darmadağınık Versailles’a kaçarken ilk hücum fırsatını değerlendirmeyip Versailles ordusu toparlandıktan sonra bu kez gelişigüzel bir hücumla geçtiğinde, topları bile Paris’te bırakıp doğru dürüst kullanmadığından, istihkâm yapmayı bilmediğinden ağır bir yenilgiye uğradı. Komün Konseyi Yürütme Komitesi’nin Askeri Komisyon’una gelmiş Montmartre Asayiş Komitesi’nin devrimci işçi önderlerinin başlattığı bu hücumla karşı çıkmış olsa da, milisin yenilmezlik ünvanını kıran, Paris’te buz gibi bir hava estiren (Komünde yer alan ya da hayırhah bir destek veren burjuva ve küçük burjuvaların çoğunu kaçıran) yenilgiyi Milis Merkez Konseyi, Parisli işçi ve emekçilerin doğrudan sınıf damarına seslenen bir bildiri ile toparlayabildi: “Bu asalaklık ile emek, sömürü ile üretim arasındaki bir savaştır, canlanın, ayaklanın!”

Dolayısıyla milis kurmayının, hem işçi-emekçi damarı ve ruhundan, hem askerlik sanatından, hem kent savaşından anlaması; gönüllülük ile örgütlülüğü, disiplin ile inisiyatif, askeri-teknik uzmanlık ile devrimci sınıf bilinç ve taktiğini, merkezîyetçilik ile özyönetim demokrasisini birleştirebilen yeteneklere sahip olması gerekir. Bunlar kadar önemlisi, savaşın politikanın yoğunlaştırılmış biçimi, politikanın sınıf çıkarlarının yoğunlaştırılmış biçimi olduğunu; “asker”in düzen ordusundaki gibi teknik bir araç değil, devrimci sınıf çıkarları temelinde varolabilecek, “asker üniforması altındaki işçi-emekçiler” olduğu unutulmamalıdır.

Kolay zafer beklentisi

Bu ilk yenilgide yaşanan şok, dağınlık ve demoralizasyon, her isyan veya devrimin başlarında yaşanan bir başka sorununa da ışık tutar: Tüm büyük kitle isyan veya ayaklanmalarında ilk büyük zaferden sonra

ne yaşıyorsa o: Aşırı iyimserlik ve aşırı iyilikseverlik! (Gezi Parkı işgali hatırlansın!) Komün Konseyi'nde bile Versailles'in en kıyıcı saldırılarına kadar, halen burjuvamonarşist hükümetin "özerk belediye yönetimi olarak" Komünü tanıyacağını sanan delegeler bile vardı. Üst üste ağır yenilgi ve kayıplara kadar çoğu Milis komutanı, Versailles ordusunun onunla karşılaşır karşılaşmaz (Paris'te 18 Mart'da olduğu gibi) çözüleceğini, üstlerine ateş açılmayacağını, askerlerin Komün ile kardeşleşivereceklerini sanıyorlardı! Versailles'in yeni topladığı ordunun, kırsalın en gerici bölgelerinden, Prusya'nın serbest bıraktığı Profesyonel Taburlardan ve Prusya Ordusunun desteğinden oluştuğunu bile göremiyorlardı.

İlk büyük bir iki zaferin kitlelerde yarattığı büyük devrimci coşku, yenilmezlik hissi, gayet anlaşılır bir şeydir. Fakat ortaya çıkan ikili iktidar durumda, bu girilen çok daha çetin ve keskin sürecin sadece ilk adımıdır. Zaafa düşmüş, gafil avlanmış sınıf düşmanına göz açtırmadan kazanımları gidebileceği son noktaya kadar genişletmek, iç ve dış örgütlenmeye hız vermek, her alan ve düzeyde kitlelerin aktif katılım ve yer almasını sağlayacak adımları güçlendirmek... varken, bu aşırı iyimserlik ve iyilikseverliğin sürmesi, bir gevşeklik ve rehavete, büyük bir zaafa dönüşebilir. Üstelik kitlelerin tarihsel devrimci inisiyatifi ile ortaya çıkan bir Milis Merkez Konseyi, asıl olarak da uğruna dövüştükleri bir Komün Konseyi kurulduktan sonra, bu rehavet ve eski alışkanlıklarla, bu kez her şeyi onlardan beklemelerine, onları ortaya çıkartan, onların da temel dayanakları olan taban komite ve konseylerini bile gevşetmelerine yol açabilir (*Komün ve Konseyle karşılaştırılmayacak olsa da Gezi/Taksim işgal süreci düşünülün. Çoğu kişi polisin Gezi Parkına girmeyeceğini düşünüyordu. Polis Taksim'de son saldırının anonsunu yaparken Taksim'in tüm çevresine ve ara sokaklarına yığınak yapmış olduğundan bile kimsenin haberi yoktu*).

Kitleler ne yazık ki aslen özdeneyimleriyle çoğunlukla da ölecek, bu işin pasifizmle uzlaşma arayışı ve beklentisiyle olmayacağını öğreniyorlar. Esas sorun, sınıfın ileri kesimleriyle kaynaşmış, teorisi, pratiği, programı, strateji, taktikleri, savaşım içinde sınanmış ve sağlanmış; kitlelerin nabzını elinde tutan, kitlelerin tarihsel inisiyatif, devrimci sınıf bilinci ve savaşımı, ve bunlarla iç içe öz yönetsel yeteneklerini bu organların içinden geliştiren bir önderlik yetisinin, sosyal devrim örgütünün gerekliliğidir. Paris Komününde toplumsal inisiyatif ve

öncülüğü elinde tutan işçi sınıfının toplumsal-siyasal olarak önder ve yönetici sınıf olmaya geçiş yapamaması, temel sorun olarak kalmıştır.

Kaynakça

Marx, K. 2016; *Fransa'da İç Savaş*, çev: Erkin Özalp, Yordam Yayınları, İstanbul

REPUBLIQUE FRAN

1944 - 1944

COMMUNE

LA COMMUNE DE PARIS

Article 1. - La Commune de Paris est instituée par le présent décret.

Article 2. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 3. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

ARTICLE 1.

Article 1. - La Commune de Paris est instituée par le présent décret.

Article 2. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 3. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 4. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 5. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 6. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 7. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 8. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 9. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 10. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 11. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 12. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 13. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 14. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

Article 15. - La Commune de Paris est placée sous l'autorité de la République.

19. yüzyılın komün tipi proleter devrimi olarak Paris Komünü deneyimi

Erdem Bulduruç

“Paris komünü devletin ‘sönümlenmesini’ değil, devleti bir an önce yok etmeyi amaçlamıştı. Devletin ilgısı artık bir son durak, tarihin diyalektik işleyişinin mecburi sonucu, üstün bir üretim biçiminin koşulu olan üstün bir toplumsal gelişmişlik düzeyinin bir sonucu değildir.” (Akt. Daniel Guérin, 1969).

“Komün, devletin kendisine karşı, toplumun bu doğaüstü düşüğüne karşı bir devrimdi; halk tarafından ve toplumsal yaşamın kendisi tarafından gerçekleşen bir yeniden yaşama dönüştü. [Komün] devlet erkini egemen sınıfların bir fraksiyonundan diğerine verilmesi için gerçekleşen bir devrim değil, sınıf egemenliğinin bu iğrenç makinasının kendisini yıkmak için gerçekleşen bir devrimdi... Komün, o devlet erkini kararlı reddi ve bu nedenle de 19. Yüzyıl’ın sosyal devriminin başlangıcıydı. Bu nedenle Paris’teki yazgısı ne olursa olsun, o [tüm] dünyayı dolaşacaktır.” (Marx, 1977).

Paris Komünü üzerine bugünün pratiği içinden ve 20. yy deneyimlerini de bilerek düşünmek ile Paris Komünü ve sonrası diye yapılan ardışık okumalar arasında bir ayırım yapmak durumundayız. Bugünün pratiği için Paris Komünü ve onun sordurduğu sorularla bugünden geriye giderek ilişkilenebiliriz, Paris Komünü’nden çizgisel olarak bugüne gelmeye çalışmak, yani bugünün sorunlarını geçmişe bakarak çözme eğiliminde olan tarihselci okumalar farklı okuma biçimleridir. Bugünden geriye giderek Paris Komünü’nü anlamaya ve edinmeye çalışan biri olarak, Paris Komünü’nün bize sordurmuş olduğu soruları şu başlıklar altında özetleyebiliriz sanıyorum:

- a) Federalizm ve merkeziyetçilik tartışması,
- b) Kırsal ve kent ayrımı ve devrimde köylülüğün ve

taşranın rolü sorunu,

- c) Yeni tipte bir toplumsal örgütlenme, devlet olmayan bir devlet için devlet iktidarı fikri ve devletsiz bir yönelim olarak özyönetim tartışması,
- d) Parlamentarizm tartışması,
- e) Cumhuriyetçilik tartışması,
- f) Devrimin heterojenliği ve homojenliği tartışması,
- g) Proletarya kavramının ortaya çıkışı

Ve bir dizi başkaca yakıcı problem... İzninizle bu problemlere değinmeden önce temel ehemmiyette gördüğüm bir soruna değinerek sözlerime başlamak istiyorum.

Günümüzde Paris Komünü’ne dair tartışmalarda baskın bir eğilim boy göstermektedir. Bunun salt Komün’ün 150. yıldönümüne tekabül eden bir durum olduğu da düşünülmemelidir. Bilhassa 20. yy Marksist devrim deneyimlerinin kısmi yenilgisiyle belirli bir sol eğilim sonuçların bilgisiyyle ‘bürokratik makine’ olarak nitelenen beiss görmediği 20.yy devrimlerini mahkum etme arayışında ve Marx sonrası Marksizmden kendilerini ayırmak için Paris Komünü’nü refere etmektedir.

Batı akademilerinde yaygın olan “Marx versus Marxism” diyebileceğimiz bu devrimci olmayan okuma bilhassa Türkiye’de de yaygınlık kazanmaktadır. Yani politik angajmandan yoksun belirli bir eğilim Marx ve Marx sonrası Marksizmi kalın çizgilerle birbirinden ayırma eğiliminde ve Marx sonrası Marksizmi Marx’ın hatalı edinimi olarak okumak ve anlamak istemektedir. Bu anlayışa göre Marx sonrası Marksizm bir negatif yanlış anlamalar tarihidir. Başta Ekim ve Çin devrimi gibi büyük tarihsel olaylar da Marx’ın politik devrimleri

olarak değil Marx'tan negatif bir sapma olarak okunmaktadır. Bu konunun Paris Komünü ile ilişkisi nedir diye sorulacak olursa bu eğilim devletçi olmayan ve özgürlükçü addettiği Marx'a karşı devletçi gördüğü Lenin ve Lenin sonrası Marksizmi karşı karşıya getirmektedir. Sorunsal alanlarındaki farklanmanın kendisini, konjonktürel farklılıkları ve bir düşüncenin, üstelik de dünyayı değiştirme iddiasındaki pratik-politik bir akım olan Marksizmin kendini her coğrafyada ve her tekil militanın kolektif, örgütlü pratiğinde yeniden üretmesine gönülleri razı olmamaktadır.

Bizim sorunumuz Marx sonrası Marksizm iken onların sorunu Marksizm öncesi Marx, yani Marx'a Dönüş olarak özetlenebilir. Bu kolaycılık Marx sonrası Marksizmin bütün sorunsal alanlarından, üstelik de Marx'ı 'sahiplenerek' kaçma eğilimindedir. Kuşkusuz her kolaycılığa olduğu gibi bu basitleştirme ve kolaycılığa da saldırmamız gerekir.

Paris Komünü kısa erimli bir deneyimdir ve en nihayetinde yenilmiş bir devrimdir. Şüphesiz devrimleri yeni ve yenilgi sözcükleri üzerinden okumayabiliriz denebilir. Gelgörelim ki belirli bir sol eğilim Marksizmin kurucu devrim deneyimlerinin yenilgisine tanık olarak başka bir yarım kalmış deneyimi de örnek gösteremez bu durumda. En azından bu anlayış sahiplerinin iç tutarlılık taşımak gibi bir dertleri var ise.

Kaldı ki yenilgi sözcüğü ve başarısızlık sözcükleri arasında da bir ayırım yapmak durumundayız. Bruno Bosteels'in vurgusuyla söyleyecek olursam "özellikle, reel bir hareket olarak komünizmi ya da sosyalizmi başarısızlık açısından değil de yenilgi açısından düşünmek" (2017) basitçe bir sözcük seçimi ya da değişimi meselesi değildir. Keza Paris Komünü'nü de başarısızlık değil bir yenilgi olarak okumak onun açtığı imkanları ve şimdide bize sordurduğu soruları bugünün devrimci pratiği içinden yeniden ve yeniden düşünmemiz anlamına gelmektedir.

Yine Paris Komünü'ne dair bu regresif okumanın dışında bu okumayla ilişkilendireceğimiz bir eğilim de Paris Komünü'nde yer alan farklı akımları genel bir Komün başlığı altında eşitleme eğilimidir. Lenin'e ve 20. yy deneyimlerine sırtını dönmesi istenen Marx'a ikinci bir çelme takılıp diğer politik akımlarla eşitlenmesi istenmektedir. Şüphesiz durumu kesintiye uğratan devrimci bir olayın yakıcılığı farklı özne konumlarını yan yana

getirebilir. Dahası mevcut özne konumlarının kendi konumlarına dair onlara sorular da sordurabilir. Fakat bu basitçe farklı dünya ve toplum tahayyülleri olan ve kavramları da birbiriyle dövüşen akımların aynı torbaya doldurulması anlamına gelmez.

Komün üzerine düşünmek evvela komünün anlamı/mahiyeti üzerine düşündürmektir. Ve her isim olduğu gibi Komün ismiyle gerçekleşen devrimci pratik de temellük edilir, bir ihtilafa konu edilir ve yenilenir. Ben de naçizane ideali gerçekliğin yerine ikame etmekten sakınıp bir gerçekliğin içinden ideali düşünen Marksizmin teorik çerçevesi içinden Komün meselesine yaklaşacağım. Bu şüphesiz genel bir Komün savunusu da olmayacaktır. Komünizmin ve komünist hareketin tarihi içindeki en kudretli akım olan Marksizmin kuruculuğu içinde bir Komün tartışması olacaktır. Aklımın elverdiğince Marksizm içi bir tartışma yapmaya çalışacağım.

Marksizm nasıl ki kendi sorunsal alanları içinden Komüne döner ve bakarsa, her akım da kendi sorunları içinden komünü okur. Fransız Marksist Louis Althusser'in sözleriyle Masum okuma yoktur. " 'masum okuma' diye bir şey olmadığından, [ta en baştan] ne tür bir okuma yapmaktan suçlu olduğumuzu söylemeliyiz" (2002). Ezcümle herkes tıpkı diğer tartışmaları olduğu gibi komünü de kendi durduğu yer ve politik konum alıştı üzerinden seçili bir okumaya tabi tutar.

Paris Komünü -yaşadığı dönemden yıllarca sonrasalt Lenin adlı Marksistin eleştirel edinimine konu olmamıştır. Bilhassa yaşadığı dönemde Marx ve Engels'in de eleştirilerine konu olmuştur. Marx, Komünü kendi teorik dizgesi içinde filtrelendirmeden genel bir başlık altında okumaz. Komünün kendilerine ne söylediğiyle ilgilenmekle birlikte yaşanan bir deneyime dair onun da söyleyecek pek çok sözü vardır. Bu basitçe kendini teoride doğrulama mekanizması yahut da pratiği kendi teorisine uyumlu kılma mekanizması olarak düşünülmemelidir. Marx tüm teorik titizliğiyle devrimci bir olayın kendi teorisine sordurduğu soruları es geçmez. Bilakis Komün deneyiminden sonra Komünist Parti Manifesto'suna 1872'de yazmış olduğu yeni önsözde "İşçi sınıfı hazır durumdaki devlet mekanizmasına el koyup onu kendi amaçları için kullanamaz demiştir" (akt. Ross, 2016). Fakat Lenin'e göre bu soruna halen Marx soyut bir cevap vermekle yetinmektedir (Lenin,1976). Yani bu gibi temel meseleler bir görüşün ya da ismin hilafına değil somut durum içinde tartışılarak realize olur. Bu

yazıda bütünüyle açıklamama imkân olmadığı için bu tartışmayı şimdilik burada paranteze alıyorum.

Komüne dair yaygın ve genel okumalardan biri ise Komünün bir platform gibi edinilmesidir. Farklı tartışmaları ve akımları bünyesinde barındıran herkesin sözünün kendine kaldığı liberal bir fikir kulübü olarak Komünü edinme eğilimidir. Bu anlayış sahiplerine göre Bakunin'in Marksistlere otorite üzerine ve ordulaşma yönünde yaptığı eleştiri boş, Marksistlerin Anarşistlere ve Komüne merkezleşme yönünde yaptığı eleştirileri boş, Marksistlerin Komün'ün yenilgisinde otorite eksikliği üzerine yaptığı vurgular ve söyledikleri sözler boş, yine kurucu Marksistlerin Komün Mültecileri Programı'na ve Komün Yürütme Konseyi Komitesi'ne dair yaptığı eleştiriler boş ve lüzumsuzdur. Kristin Ross gibi çalıştığı konunun hakkını veren bir isim bile anarşistlerle marksistler arasındaki komüne dair tartışmaları bugünden geriye gidip okuduğumda yapay buluyorum diyebilmektedir (Ross, 2016). Ayrımlar fanatiklerin elinde teorik temellendirmelerden yoksun bırakılarak bir kayıkçı dövüşüne dönüştüğünde ancak bir yapaylıktan söz edebiliriz halbuki. Ayrımlar ayrımlar olduğunu iddia eden kişilerin hipotetik öngörülerini değil, bilakis bir maddilik taşıyan ve kendine teorik yeri içinde bölgesel sınırlar çizen, bilgi nesnelere saptayan ve kavramının ağırlığını bilen teorik konum alışlardır. Buna karşın kavramların materyalist olmayan konumsuz edinimi daima bir ortalamacılık riskiyle karşı karşıyadır. Sınıf mücadelesinin teorik ve taktik sorunlarını eşitleme eğilimindedir.

Bu teorik ortalamacı eğilim Birinci Enternasyonal'deki bölünmenin anlamsız olduğunu buna karşın Paris Komünü'nde Marksistlerin ve Anarşistlerin ortak tahayyüller için ortak çizgide buluştuklarını üstelik de tarihsel olarak geriye dönüp söyleyebilmektedir. Yinelemekte fayda var. Kuşkusuz Paris Komünü'nü Blanquistlerden Proudhonculara, Proudhonculardan Marksistlere varana değin başlıca üç akım olmak üzere bir dizi akım birarada deneyimlemiştir. Marksistler dışında Blanquistler Komünün devrimleşmesi için itilim sağlayan bir diğer önemli devrimci akımdır ve Blanquistlerin devrimci mirası Ekim Devrimi'nden günümüze bir dizi devrimci akıma yol göstermektedir. Anaakım ve Legal Marksistler tarafından Marksizmin devrimci mirasını savunan Marksistlerin, kitlecilik üzerinden kitleleri yok sayan komplocu Blanquistler olarak yaftalan-

ması yeni değildir. Marksizm içinde güçlü olan belirli bir kitleci eğilim, konspirasyoncu ve kitlelerden uzak gördüğü tüm devrimci pratiklere, pejoratif manada büyük devrimci Blanqui'nin adıyla seslenmektedir. Lenin ise bu sağcı eleştiriyi devrimci bir tarzda boşa düşürür. Yaşadığı dönemde tüm teorik ayırım çizme hamlelerine karşı yeri geldiğinde Blanquist, yeri geldiğinde Narodnik ve Jakobin olarak eleştirilen Lenin; bu akımların devrimci mirasına çok şey borçlu olduklarını sakınmadan söyler. Sosyalist solda şiddet pratiğine yönelen devrimcilerin dünyanın her yerinde Blanquizm ile anılması bir tesadüf değildir. Bu olsa olsa Blanqui'nin devrimci gücünü ve eyleminin ve fikirlerinin ayrıştırıcı gücünü gösterir. Paris Komünü tüm ayrımlarına rağmen iki büyük devrimciyi Blanqui ve Marx'ı buluşturmuştur üstelik de kimliği belirli bir toplumsal grubun adı olmayan mücadelesi içinde adlandırılan olmaya hak kazanan proleterya kavramı üzerinden. Peter Hallward'ın deyişle: "Demokratik" bir Marx ile "otoriter" bir Lenin arasında derin bir yarık açmaya meyilli eleştirmenlerin, kendi açıklamalarını sürekli olarak Blanqui eleştirisi üzerinden temellendirme gayretleri bir tesadüf değildir (2017). Konjonktürün yakınlaşmalarına yeterince imkan tanımadığı Blanqui ve Marx buluşmasının Marksizm içindeki karşılığı ise yıllar sonra Lenin ve Rus Bolşevik Tkaçev şahsında somutlanmaktadır. Marksizmin devrimci ediniminin Blanquizmle böyle bir pozitif ilişkisinden söz edebiliriz.

Buna karşın bilhassa federalizm ve merkezizetçilik sorunlarına dair Marksistler Komünün bir diğer devrimci akımı olan Anarşistlerle ciddi bir görüş ayrılığı içindedir. Bakunin Komün'ün büyük yanılısı, komünçülerin, "anarşist pratik"lerinin tersine, "devrimci sosyalizm" in ilk koşulundan vazgeçmeleri ve devrimci bir hükümet ile bir ordu kurmalarını (Kolpinski ve Yeremina, 1996) gibi sözleri söylediğinde Marksistler tam da onun ordulaşamaması yani kendine ait merkezi ve düzenli bir orduya geçememesi ve otorite eksikliği üzerinden Komünü eleştirmişlerdir. "Marx'ın yaptığı Komün çözümlemesinin ve bu çözümlemeden çıkan sonuçların karşısına Bakuninciler, [Proudhon menşeil] federalist ilkeyi, genel olarak devletin yadsınmasını ve proletaryanın uluslararası örgütlenme zorunluluğunu çıkarıyorlardı. Fransa'da İç Savaş'a yanıt olarak Bakunin, gerçekte anarşistlerin tüm bu sorunlar üzerindeki amantüsü olan *Paris Komünü ve Devlet Kavramı* adlı yapıtını

yazdı. Bakunin Komün'ün devrimci sosyalistlerin (yani anarşistlerin) parlak bir deneyimi olduğunu, "devletin gözüpek, açıkça belirtilen bir yadsınması" olduğunu ileri sürüyordu. Komün'ün değerlendirilmesi konusunda Bakunin, devlet sorunu üzerinde marksistlerle derin görüş ayrılığının, "güçlü bir iktidar ve devletin tam girişkenliğinden yana olan kolektivist-sosyalistlerin, federalistlerden tamamen ayrıldıkları nokta üzerinde olduğunu" söylüyordu. Bakunin'e göre, berikiler ve ötekiler (yani marksistler ve anarşistler) "aynı ortak ereğe" salt kolektif çalışmaya dayalı yeni bir toplumsal düzen -sahip olmalarına rağmen, iki ayrı yöntem kullanıyorlardı: "Kolektivist sosyalistler, devletlerdeki siyasal iktidarı fethetmek için işçilerin güçlerini örgütlemek gerektiğini düşünüyorlar. Federalist-sosyalistler ise devletleri ortadan kaldırmak, ya da daha yumuşak bir deyimle yeğlerseniz, ilga etmek için örgütleniyorlar" (Kolpinski ve Yeremina, 1996) demiştir. Oysaki Marksistler açısından "Devlet, tıpkı sermaye gibi, bir nesne değil, toplumsal sınıflar arası bir ilişkidir. Devlet, yönetenle yönetilen arasındaki sınıf ilişkisidir. Devletin özü bu ilişkidir. Bu ilişki ortadan kalktığında devlet de ortadan kalkar. Merkezileşmede devletin asıl unsurlarından birini görmek, üretim araçlarını sermaye olarak görenlerle aynı hataya düşmek demektir." (Buharin, 2006).

Üstelik yukarıda söylediğimiz otorite başlığı üzerinden sadece Marksistler de değil Paris Komünü militanlarından Fransız gazetesi Charles Longuet'de Anarşist akımı sert sözlerle eleştirmiştir. "Komün yetersiz siyasal örgütlenmesi yüzünden yıkıldı. Güçlerin bir merkezde toplanması olmayınca, Bakunin ve Guillaume'un kolektivizmi kaç para eder?" (Kunina, 1996: 147-183) demiştir.

Marksizm açısından ne iktidar tartışması kendinde kötü olarak nitelenebilir. Ne otorite tartışması düzene bağlı olmak ve değiştirmek istediğin ilişkileri yeniden üretmek olarak nitelenebilir. Marksistler daima bir bağlam dahilinde tartışmaya katılmakta ve kelimenin kimin elinde olduğu sorusuyla işe koyulmaktadır. Marksistler sadece diğer devrimci akımlarla değil örgütlü mücadele yürütmek istediği kitleleri tıpkı Blanquistler gibi homojen bir bütün olarak ele almaz. Birleşmek için önce bölünmek gerekmektedir. Bu sınıf ve partinin özde olmadığı ancak siyasal bir kategori olarak sınıfın siyasallığının partileşebileceği anlamına gelmektedir. Dünyanın bütün proleterleri birleşin veciz sözünde dile gelen bir-

lik vurgusu ancak işçiler ve diğer toplumsal kesimlerin yeni bir dünya kurup kurmak istememeleri üzerine bir ayrılığa gitmeleri sonucuna bağlıdır. Bu da siyasette yeni bir dağılım ve dizilim yaratma meselesidir. Lukacs'ın sözleriyle "Birleşmek için ayrılıyoruz. Prensipite sisteme karşı olan bir örgütte ayrılıyoruz, ancak her fırsatta tüm sınıf mücadelesini ilerletmek için özellikle sınıfın [devrimci] çoğunluğu ile mücadeleleri birleştirmeye çalışıyoruz. Parti ve sınıf arasındaki etkileşim burada hayati önem taşır." (Akt. Rees, 2002).

Şüphesiz anarşistler de siyasette yeni bir dizilim yaratma saikiyle bir dağılımdan yana olsalarda kavramlarla ve dünyayla bir nominalist ya da materyalist olarak ilişkilenebilir kavrama evrensel bir kendilik bahşetmekle tam da kendi savundukları an-arkhe (Latinceyle an olumsuzluk eki, arkhe köken anlamına gelmektedir) fikrine gölge düşürmektedirler. Anarşizm etimolojik olarak köken ve kurucu ilke, başlangıç ilkesi sözcüğünün olumsuzlanması anlamına gelmesine rağmen anarşistler kavramlarla arkhe düzeyinde ve materyalist olmayan bir tarzda ilişkilenebilmektedir. Marksizm toplumu verili bir bütün olarak değil hareketli bir yapı ve sınıflardan oluşan ihtilafçı bir alan olarak okumaktadır bu anlamda topluma arkhe mantığıyla değil arkhe mantığının boşa düşürülmesi olarak yaklaşmaktadırlar. Fakat düzensizliğin bir başka alem ya da düzen kurmak anlamına geleceğinin, devrimlerin kaostan kosmoz çıkartmak istediğinin farkında olarak. Gelgörelim ki bu kosmoz yani yeni dünya eskinin ilgasi içinden yeşerecektir.

Lenin'in bu tartışmaya yıllar sonra dahli ise şu şekildedir. Marx tam da federalizm konusunda (proletarya diktatörlüğünden ayrı olarak) hem Proudhon ve hem de Bakunin ile uzlaşmazlık içindedir. Federalizm ilkeleri, anarşizmin küçük-burjuva görüşlerinden kaynaklanır. Marx, merkezileşçidir. Ve, ondan aktarılan parçalarda, merkezileşçiliğe en küçük bir aykırılık yoktur. Yalnızca devlet karşısında küçük-burjuva bir "boşınan" ile dolu kimseler, burjuva devlet makinesinin yıkılmasını, merkezileşçiliğin yıkılması olarak anlayabilirler! (Lenin, 1977: 446).

Ama eğer proletarya ve yoksul köylülük devlet iktidarını ele alır, komünler içinde tam bir özgürlük ile örgütlenir ve sermayeyi cezalandırmak, kapitalistlerin direncini ezmek, demiryollarının, fabrikaların, toprağın vb. özel mülkiyetini tüm ulusa, tüm topluma vermek için bütün komünlerin eylemini birleştirirler ise, bu,

merkeziyetçilik olmayacak mıdır? Bu, en tutarlı demokratik merkeziyetçilik ve üstelik proleter bir merkeziyetçilik olmayacak mıdır? (Lenin, 1977: 446) demektir. Lenin bizlere soyut bir merkeziyetçilik eleştirisinin boş olduğunu göstermekte, gerçeklikte durumun hiçte böyle olmadığını örneklerle ortaya koymakta ve merkeziyetçilik fikrini bir de somut deneyimler üzerinden düşünelim diye bir tartışmaya davet etmektedir.

Yine sıklıkla özgürlükçü Marx'a karşı devletçi olmakla itham edilen Lenin, devletin gerekliliği tartışmasını II. Enternasyonal Marksistleri gibi yeni bir devlet diye değil, devlet olmayan devlet fikri üzerinden formüle eder. Bu basitçe bir kavramsal müdahale değildir. Sözü Lenin'e bırakalım: "Marksizm, sosyalizme geçmek için bir devletin gerekliliğini kabul etmekle anarşizmden ayrılır; ama alışılmış parlamenter burjuva demokratik cumhuriyet tipinde bir devlet değil (ve işte burada, Kautsky ve ortaklarından ayrılıyoruz), 1871 Paris Komünü'nün ve 1905 ve 1917'deki İşçi Vekilleri Sovyeti devletine benzer bir devlet" (Lenin, 1976: 363). Proleter devrim, burjuva devlet makinesinin, kuvvet yoluyla tahribi olmadan ve yerine Engels'in sözleriyle "sözcüğün asıl anlamıyla artık bir devlet olmaktan çıkan" bir yenisini koymadan, olanaksızdır (Lenin, 1976: 422). Komün devletçi olduğu iddia edilen Lenin açısından bir devlet formu değil bir önceki devletten devlet olmayan devlete yönelen kopuş formudur. Lenin partiyi Komün'den belirli bir tür öznel kuvvet çıkararak tasarlar. Komünü bir politik öznenin sonucu ve etkisi olarak okur ve parti fikrini de bu okuma üzerinden inşa eder (Dean, 2020).

Yine anarşistler devlet eleştirisiyle merkezileşme eleştirisini özdeşleştirmiş ve devletçi gördükleri Marksistlerin gerekli gördüğü merkezileşme tartışmasını da yok saymıştır. Oysaki merkezileşme örgütlenme sorunu ile [doğrudan] bağlantılıdır. Devrim "zor" dur ve şiddet pratiğini devreye sokar. Merkezileşme ise bu zorun ve devrimin örgütlenme biçimidir.

Bu gibi alıntıları ve değinileri Anarşizm ve Marksizm arasındaki herkesin bildiği bir polemige kapı aralamak için değil, mevcut ayrımları yok sayan bir okumaya karşı iyinin ve kötünün ötesinde bir vakıa olarak paylaşıyorum.

Sonuç olarak Paris Komünü deneyimi bu teorik ortalamacı görüşleri boşa düşürmüştü. "Enternasyonal içinde varlığını sürdüren ideolojik uyuşmazlıkları su yüzüne

çıkarmış, [her devrimci olayda olduğu gibi] sınıflar savaşımlarının teori ve taktik sorunları üzerindeki ayrılıkları ortaya koyup derinleştirmiştir. Komün, Enternasyonal içinde daha önce varolan "tüm bölünmelerin safça birleşmesi" ne bir son vermiştir." (Kunina, 1996: 151).

Nicel bir sayma işleminin ötesinde devrim fikri

"Eğer devrim çok hızlı ve radikal bir şekilde galip gelirse bunun biricik sebebi, son derece orijinal tarihsel bir durum sebebiyle tamamen farklı akımların, heterojen olan sınıf çıkarlarının, tamamen karşıt olan siyasal ve toplumsal etkilerin olağandışı bir zeka ile karışmasıdır." (Uzaktan Mektuplar, Lenin).

"Devrim koşullarında karşıtlıkların, farklılıkların, ayrılıkların ve zıtlıkların "olağanüstü birikimi" "aynı oyunun içine" dahil olur." (Louis Althusser).

Şüphesiz her devrimci girişimde olduğu gibi, Paris Komünü deneyimi de Marksistlere yeni sorular sorduruyor ve mevcut ayrımsallıkların belirginleştirilmesine imkân tanıyordu. Kabaca Marksist devrim fikri siyasal örgütlenme tartışmasında tikel bir öznenin değil tarihsel gerçekliklere, mücadelenin seyir ettiği toplumsal formasyona ve konjonktüre bağlı bir dizi etmen üzerinden devrimin dostlarını saptayan bir yapı olarak düşünülürse Komünün sadece Fransa-Prusya savaşındaki hoşnutsuzluklar gibi onu önvarsayan nedensellik bağıntısı içinden düşünülmesi de sadece işçi sınıfı üzerinden okunması da soruna tam olarak temas etmeyecektir. Her devrimci olay farklı sınıf çıkarlarını devrimci temelde aynı oyunun içine dahil ederek ortak hakikat üretimini gerçekleştirdiği ölçüde olay olma vasfına hak kazanır. Paris Komünü deneyiminin de sadece işçi sınıfını değil köylülük ve lümpen proletaryayı da aynı kaçış çizgisine dahil etmek istediği unutulmamalıdır. Lenin açısından da, Halk devrimi kavramını kullanan Marx açısından mesele siyasetin tikeli nesnel grupları temsil ettiği fikrinin ötesine geçme meselesidir. Bakınız Marx 22 Şubat 1881 tarihinde Lahey'deki Ferdinand Domela Nieuwenheis'ye yazdığı mektupta ne diyor: "... Karşıma kuşkusuz Paris Komünü olayını çıkartacaksınız; ama bunun olağanüstü koşullar içinde bir tek kentin ayaklanması olduğu bir yana bırakılsa bile, Komün çoğunluğu hiçbir zaman sosyalist değildi ve olamazdı da. En küçük bir sağduyu sonucu, o gene de Versailles ile tüm

halk yığını için yararlı olacak bir uzlaşma sağlayabilirdi: o zaman yapılacak tek şey buydu. Fransa bankasına el-konması, Versailles palavracılarının gözünü korkutmaya yeterdi vb. vb.” (Marx, 1977: 165).

Eğer Komün deneyimi proleter devrimin ancak “çoğunluğun devrimi” olmak koşuluyla ve yığınların bu devrime kendi yararlarına bilinçli bir biçimde katılmaları kaydıyla yenebileceğini gösteriyorduysa, işçi sınıfı partisinin -bu devrimi gerçekleştirmeye yarayan aletin- bilinçsiz bir çoğunluğu kendi ardından sürükleyen bilinçli bir azınlığın dar, kapalı bir grubu olamayacağı açıktı. Tersine bu parti, işçi sınıfının bütün ileri öğelerini bir araya getiren ve bu öğelerin gelişmesi sayesinde saflarını durmadan tamamlayan gerçekten yığınsal bir parti olmalıydı. Marx ve Engels partinin gerçek gücünün, savaşkanlığının ve toplumsal yaşamdaki rolünün, her zaman yığınlarla bağlanma, yığınlar arasında etkinlik gösterme ve onları kendine çekme yeteneğine bağlı olduğunu düşünüyorlardı (Tartakovski, 1996: 124).

İşte tam da bu nedendir ki azınlık çoğunluk tartışması da, anarşistlerin kavramadığı üzere nicel bir sayma işleminin çok ötesindedir. Çoğunluk bir siyasal sayma işlemine karşılık gelse de bu öncül olarak çoğunluk değil bir birleşik devrim teorisidir. Devrim anlayışının evrensellik kazanması demek ne metropollerdekilere ne de taşradakilere, ne işçilere ne de köylülere kategorik olarak öncelik verme meselesi değildir. Paris Komünü en nihayetinde bir kent ayaklanmasıdır. Gücü de geniş ölçüde buradan gelir fakat taşra ile birleşmediği köylülük ile temasa geçemediği ölçüde yenik düşmüştür. Burada ne işçiler ne de köylüleri toplumsal ya da sosyolojik bir kategori olarak değil ileri işçiler ve devrimden yana köylüler olarak siyasal gruplar olarak düşünmek gerekir. Jacques Ranciere’in sözleriyle: “zanaatçı, küçük burjuva lümpen bu tarihsel-toplumsal kategoriler, işçi ile proleterler arasındaki mesafenin gelişmenin zamanı ile devrimin zamanının çakışmamasının gizlenmek için büründüğü birer kılık ya da maskedir.” (Ranciere, 2013: 106). Keza Halk devrimi derken de bir Marksist yapay bir birlik tasavvuru ile halk arasındaki sınıfsal farklılıkların yok sayılmasını değil, bilakis bu farklılıkların tam da sınıf savaşımının dağılımı içinde yeniden kurulmasından bahseder.

Bugünden Paris Komünü’ne eleştirel gözle bakmak

“Paris Komününün yaşamına malolan şey, merkezizetçilik ve otorite eksikliği oldu. Zaferden sonra otoriteyi vb. ne isterseniz yapın, ama savaşım için tüm güçlerimizi biraraya getirmek ve onları aynı saldırı noktası üzerinde toplamak zorundayız. Otorite ve merkezileşmeden her türlü koşul ve durumda kötülenecek iki şey olarak söz edildiği zaman, bana öyle geliyor ki, bunu söyleyenler ya bir devrimin ne olduğunu hiç bilmiyorlar, ya da bunlar sözde devrimcilerden başka birşey değiller.” (Engels’ten Carlo Terzaghi’ye, 1872).

“Bizim 1871’in büyük savaşçılarından almamız gereken “Komün” kelimesi değildir; biz onların her sloganını körce tekrarlamamalıyız; yapmamız gereken şey, Rusya’daki olayların gelişimi ile ilgili “proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü” kelimeleri ile formüle edilebilen pratik ve programa ait sloganları seçip almaktır.” (Lenin).

“Bu deneyim Marx ve Engels’e, Komün tipi proleter devrimin, onu daha önceki bütün devrimlerden kesin olarak ayıran tikel özellikleri açıkça ortaya koymak ve büyük bir doğrulukla belirginleştirmek olanağını sağlıyordu.”

Paris Komünü deneyimi siyasal parametremizin ve teorik yönergelerimizin tartışmaya açılması bakımından bir dizi imkan taşımakla birlikte sağlıklı bir değerlendirme Komünü neleri başarıp başaramadığı ve eksikleri nelerdi soruları içinden de düşünmeyi de gerektirmektedir. Komün bir yüceltim ya da bir yok sayma işleminden fazlasını hakediyor. Komünü değerlendirmeye çalışırken onu kendi teorimize uydurmaya da çabalamıyoruz yalnızca onu kendi ayrımlarımız içinde değerlendiriyoruz. O nedendir ki Komünü ele alırken bu özgül spesifik deneyimin neler eylediği ve söylediği ile birlikte neleri eyleyip söyleyemediğinin de üzerinde duracağım.

1. Komün yaygın kanının aksine özel mülkiyetin ilgasına yönelik programında bir ilke taşımamaktadır.
2. Yine Komünün değişim değerine ve bunun ayrıcalıklı aracı olan paranın kullanımına karşı da önceden tasarlanmış bir tavır ya da ilkesi bulunmamaktadır.
3. Komün tasfiye olunan düzenli ordunun yerine, kendi devrimci birliklerini kurmaya da yönelmez. Sadece gönüllü halk milislerinin varlığı söz konusudur.

Bakınız bu süreci Kropotkin nasıl betimliyor: “Komün tümüyle iktisadî devrim yoluna atılmaya cesaret etmedi; kendini açıkça sosyalist ilân etmedi; ne sermayelerin kamulaştırılmasını ne çalışmanın düzenlenmesini gerçekleştirmedi ne de kentün tüm kaynaklarının sayım dökümünü. Devlet ve temsili hükümet geleneğiyle bağlarını koparıp atmadı; bağımsızlığını ve Özgür Topluluklar Federasyonu’nu ilân ederek ilk adımını attığı o yalından karmaşığa örgütlenmeyi Komün’ün içinde gerçekleştirmeye çalışmadı.” (Kropotkin, 2018: 116). Marksistlerin bir eleştiri olarak karşılayacağı gelişmeleri Kropotkin bir avantaj olarak okuma yanlısı.

Yine öncü politika ve öncülük fikriyle mesafe-lenler için yukardaki üçüncü madde bir eksiklikten ziyade Komünün artısı olarak okunabilir. Fakat gerek Marksistler gerekse de Blanquistler öncülük tartışmasına tipik bir dışardan eşit bilinç ya da bilinçte eşitlenme meselesi olarak da yaklaşmamaktadır. “Bir öncü-işlevden söz etmek, [kategorik bir buyruk değil] bir şeyin ardından gidildiği ölçüde önderlik ettiğini söylemektir: İşe yaradığında işe yaramaktadır ve işe yaramazsa da işe yaramamaktadır.” (Nunes, 2017). İşte bu nedendir ki kaçınılmaz bir sonuç değil belirli bir siyaset yapma biçimine karşılık gelmektedir.

Devrimci partiye ilişkin en yaygın yanlış anlamlardan biri, partinin sınıfa dışardan dayatılan bir şey olduğudur. Tablo kabaca şöyle resmedilir: Bir grup ideolog toplanıyor, bir parti kuruyorlar ve demokrasi dışı yolları kullanarak kendi irade ve istemlerini sınıf hareketinin kalanına dayatıyorlar vs. Oysaki Lenin’in parti teorisi bunun tam tersini içerimler (Rees, 2002). Sanki sınıf hareketi olarak nitelenen şey nesnel bir bütünlük gibi ve o bütünlüğün parçası olanların maddilikleri ve siyasallıkları eşdeğermiş gibi onları dışardan bölen bir üst akıl olarak öncü fikrine yaklaşıyor. Maddi hareketin gerçekliği ve yeniden üretimi içinde nasıl ki süreksizlikler varsa sınıf mücadelesi içinde de süreksizlikler bulunmaktadır. Bu da bir eşitsizlik, eşitsiz bilinç sorunudur. Zamanda değil maddi gerçekliğin içindeki bir eşitsizlik. Zaman bir soyutlamadır. Süreklilik/süreksizlik ise zamanı değil, belli bir maddi gerçekliğin kendini yeniden üretmesini nitelendirir. Eşitsiz gelişme, eşitsiz bilinç gibi durumlar “zamanda” değil, ancak belli maddi hareketlerde saptanabilir.

Evet, her devrimci hareketin basit gibi görünen ve alımlanan çelişkilerin karmaşıklığını gözler önüne sermek ve uzlaşmazlıkları derinleştirmek ve bölünmeyi hızlandırmak, dahası toplum adlı şeyin verili bir bütün değil sınıflar savaşı içindeki bir imkânsızlığın adı olduğunu vurgulamak ve iç savaşı görünür kılmak gibi bir derdi vardır. Sisteme karşı mücadele eşitsiz olduğu için bir bilinçten söz etmek de aynı ölçüde eşitsiz bir bilinçten söz etmektir. Marksistler ancak bu eşitsizliği gözler önüne serer. Dahası toplumu nesnel bir bütün olarak okumadıkları için verili rolleriyle uygunluk taşıyanlarla verili konumlarından kopmak isteyenlerin çağrılması üzerine kafa yorarlar. Bu aynı zamanda sınıf ve partinin özdeş olmayacağı anlamına da gelmektedir. Parti kabaca sınıfın değil sınıf mücadelesinde taraf olanların bir değişim isteyenlerin toplanma cephesidir.

Büyük proleter devrimci August Blanqui mahkeme savunmasında yargıç mesleğiniz nedir dediğinde proleter demiştir. Yargıç proleter nedir ve proleterler kimlerdir dediğinde ise sizin bu düzeninizi ilga etmek isteyen otuz milyon fransızdan herhangi biri demiştir. Şu veya bu tikel özne değil sizin bu düzeninizi ilga etmek isteyen otuz milyon Fransızdan herhangi biri. Dikkatinizi çekirim Blanqui proleterler için şu veya bu tikel özne dememiştir yahut da Blanquistlerin programını okuyan sadık militanlar dememiştir herhangi biri yani eyleme geçtiği ölçüde proleter olmaya hak kazanan milyonlar demiştir. Burada herhangi biri sözcüğünün altını kalın harflerle çizelim. Komün’ün gerçekleştiği zaman diliminde Fransa’nın nüfusunun otuz milyondan fazla olduğu hesaba katılacak olursa Blanqui’nin söylemek istediği daha da açıklık kazanacaktır. Proleter gerek Blanqui gerekse de Marksistler açısından kimliği belirlenebilir olan toplumsal bir kategori değil, ancak eyleme geçtiğinde verili rollerinden çıkarak, toplumun dağılımını gerçekleştirecek olan siyasi güçtür.

Bu tam da eşitsizlikler dünyasında kendini başka bir zamansallığa katmak sorunudur. Verili zamanın içinde başka bir mekan ve zaman yaratma meselesidir. Anarşistlerin savladığı gibi biz istersek bu zamansallıktan çıkarız biz istersek devlet olmaz naifliğinde bir sözce değildir.

Lenin, Paris Komünü’nün, Paris proletaryasının yaptığı iki yanlışlık yüzünden güçsüzleştiğini ortaya koydu. Lenin’e göre Paris Komünü, mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesi işinin tamamlanmasında yan

yolda durdu ve düşmanlarına karşı gereğinden çok gönül yüceliği, gereğinden çok bağışlayıcılık gösterdi. Bu da onun, Versailles'lılara karşı askeri çabaya gerekli tüm önemi vermemesine yol açtı. Birinci yanlışlığın en tipik örneklerinden biri, o dönemde özel bir statüye sahip; kağıt para emisyonu ayrıcalığından yararlanan ve Rothschild'ler, Mallet'ler ve yüksek finansın öteki para babaları gibi kimseler tarafından yönetilen özel bir banka olan Fransa Bankası karşısında takındığı tavrıdır. Parisli Komüncüler bu bankaya el koymakla, Versailles hükümetinin kredilerini kesmek, Thiers'yi korkunç güçlükler karşısında bırakmak ve günlük gereksinmelerini karşılamak için gerekli tutarları istemekle yetinen Komünün etkinlik araçlarını büyük ölçüde artırmak olanağını kazanacaklarını anlamadı. Ayrıca istenen paralar da ucu ucuna hesaplanıyordu. Komüncüler en küçük bir hırsızlık suçlamasına yol açmak istemiyorlardı. Ama bu titiz muhasebeci kafası, Thiers'nin kışkırtmasından kaynaklanan ve sürdürülmesi gereken devrimin gereklilikleriyle de pek bağdaşmıyordu (Duclos, 1977: 11).

“Komün'ün Lenin tarafından belirtilen ikinci yanlışlığı da 18 Mart akşamından başlayarak Versailles'lıların çok işine yarayan beklemece bir tavır takınılmasının benimsenmesiydi. Versailleslılar eğer hemen saldırıya uğrasalardı, güç bir duruma düşerlerdi. Paris'in askeri güçleri yalnız başlangıçta Versailles'ın askeri güçlerinden üstün olmakla kalmıyor, ayrıca Thiers'nin kaçıışı sonucu Parisli güçler yüksek bir morale de sahip bulunuyorlardı, oysa Versailleslı birliklerin morali bozulmuştu ve dağılmaya hazırdılar. Ne yazık ki Paris tek başınaydı ve çeşitli taşra kentlerinde patlak veren ayaklanmalar hızla bastırılmıştı.” (Lenin, 1977: 12).

Alain Badiou Özne Teorisi isimli çalışmasında Lenin'in Paris Komünü'ne dair uyarılarını dört başlık altında özetler.

1) İster işçi ister popülist olsun, yerel bir romantik isyan değil, Marksist politikayı uygulamak gerekir. Ne Yapmalı tamamen bu zor ve orijinal çağrının içinde yer alıyor.

2) En azından ulusal çerçevede genel bir görüşe sahip olmak ve mücadelelerin federalizminde parçalanmamak gerekir.

3) Kırsaldaki kitlelerle ittifak kurmak gerekir.

4) Karşı-devrimi, kesintisiz, askeri açıdan saldırgan, merkezi bir süreçle kırmak gerekir (Badiou, 2009: 46).

“Eylül 1917'de Bolşeviklerin, Parisli Komüncülerle karşılaştırıldığında sahip oldukları üstünlükleri gösteren Lenin, Bolşeviklerin iktidara geldikleri takdirde halka verebilecekleri şeyi, yani köylülere toprağı, Komün'ün hemen veremediğini belirtiyordu. Marx'ın “Komün Paris'i ile taşra illeri arasındaki üç aylık özgür iletişim köylülerin genel bir ayaklanmasına yol açabilirdi” yolundaki gözlemini Lenin, çok önemli buluyordu. Devlet konusunda Marksizm özetlemesinde Lenin, Fransa'da İç Savaş'tan bu parçayı özellikle aktarıyor, altını üç çizgiyle çiziyor ve sayfa kenarına da “NB” (nota bene) işaretini koyuyordu.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 211).

Lenin'in Paris Komünü'nden çıkardığı dersler

Lenin'in Komün deneyiminden çıkarmış olduğu dersleri temelde iki başlık altında toplayabiliriz sanıyorum. Bunlar şunlardır: Birleşik Devrim Teorisi ve İç Savaş Fikri

a) Birleşik Devrim Teorisi

Marksizmi edinimi, ekonomizm ve uvriyerizm dışında şekillenen Lenin, her özel olayın iç dinamikleri üzerine kafa yormakla birlikte burjuva askeri-bürokratik devlet aygıtının dağıtılmasının her gerçek halk devriminin ön şartı olduğu sözüne ve bu sözü Marx'ın dil sürçmesi olarak edinmek isteyen Struvecilere karşı Paris Komünü'nü de tam da halk devrimi fikrinin, rüşeym hali olarak nitelendiriyor ve kendi mücadeleleri için onun bu dersini kavriyordu. Marx'ın “Komün Paris'i ile taşra illeri arasındaki üç aylık özgür iletişim köylülerin genel bir ayaklanmasına yol açabilirdi.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 211).

Aktarımdaki gözlemini çok önemli buluyordu. Yine Komün'ün “işçilerin ve köylülerin çıkarlarını” birleştirdiği fikri üzerinde ısrarla duruyordu. Lenin, Marksist teori bakımından şu önemli sonucu çıkarıyordu: “Küçük burjuvazinin bütün öteki katmanları gibi köylülüğün de yalnızca çok küçük bir azınlığı, sözcüğün burjuva anlamıyla 'yükselir', 'başarı kazanır', yani yalnızca bazı bireyler, ya ense kulak yerinde kişiler, burjuvalar durumuna, ya da güvenceli ve ayrıcalıklı memurlar durumuna gelirler.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 212).

Dahası öncesinde de vurguladığım gibi devrimin evrenselleşmesi demek eşitsiz gelişim içinde ileri işçiler

dışında devrimden çıkarı olan kitleler kimlerdir sorusunu da beraberinde sormaktır. Lenin şöyle yazıyordu: “Tezlerimde, henüz olanaklarını tüketmemiş olan köylü ya da genel olarak küçük burjuva hareketin üstünden atlamaya yönelik her türlü girişime karşı, bir işçi hükümeti aracılığıyla “iktidar alma” oyunu oynamaya yönelik her türlü girişime karşı, her türlü Blanquici serüvene karşı bütün gerekli önlemleri aldım, çünkü açıkça Paris Komünü deneyimine başvurduğum.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 213).

Yine “Komün derslerini çözümlerken Lenin, birçok kez bu sorun üzerinde durdu. Versailles ve Alman birlikleri tarafından kuşatılan komüncülerin, taşra ile az da olsa kararlı ilişkiler kuramadıkları ve geniş köylü yığınları kendi yanlarına çekemedikleri biliniyordu.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 211).

Lenin’in birleşik devrim teorisi ne arı bir devrim, ne homojen bir dizilim ne de soyut bir evrenselcilik değil güç ilişkileri ve sınıfların mevzilenmesi oranında devrimin demokratik görevlerini ve merhalelerini de hesaba katan bir yaklaşımdır (Kuşkusuz arı olmayan bir devrim fikri onu Blanquistlerden evrenselci olmayan bir devrim fikri de çağdaşı Troçki’den ayıracaktır). Lenin açısından sınıf savaşımı tam da iki karşıt sınıfa indirgenemez olduğu için ara bölgeyi hesaba katarak yürütülen bir savaştır. Lenin açısından Devrim, her zaman tek bir çelişkiden kaynaklanmanın çok uzağında olup, kendi aralarında epeyce farklılaşan ve sömürgecilerin aygıtını parçalamak ve bütün bir ulusun bunalımına denk gelen bir süreci ifade eder. Lenin açısından sadece işçi sınıfı ve sermaye arasındaki çatışmaya dayanarak toplumu dönüştürme naifliğine bağlanmış bir partinin şansı yoktu.

b) İç Savaş Fikri

“Sanki Thiers Paris’i zorla silahsızlandırmaya çalışarak iç savaşı daha önce başlatmamış, sanki Prusyalılarla barış ya da savaşı kararlaştıran ulusal meclis ...’e savaş ilân etmemiş gibi, budalalıkları yüzünden iç savaşı başlatmak istemediler.” (Marx).

Şüphesiz İç savaş fikrinin izlekleri kurucu Marksistlerin metinlerinden Lenin’e ve oradan da günümüz mücadele deneyimlerine kadar sürülebilir. Bu başlı başına başka bir makalenin konusu olacağı için tartışmayı Paris Komünü ekseninde ele alıp sınırlı tutacağım. Fakat şunu belirtmem gerekir ki iç savaş derken salt askeri olmayan bilakis toplumun imkansızlığına yönelik bir vur-

gu ile birlikte bu terimi düşünmemiz gerekir. Özel bir durum olarak emperyalist savaşların devrimci iç savaşlara yol açma ihtimali dışında sınıf mücadelesinin kurucu uğrağı olarak iç savaş fikrini hep akılda tutmalıyız. Bu da demektir ki herkesin egemenlikten pay alma ya da bu ilişkileri reddeden herkesin devrimin dostları olma durumu potansiyel olarak vardır. Toplumdaki nesnel olduğu savlanan roller de toplum adlı yapay bir birlik kurgusu antagonizmalar içinde kaynayan bir kazandır. Bize gerçeklik değil gerçekliğin ters yüz edilmiş hali sunulmaktadır. Bu kendini devrim mücadelesi içinde tanımlayan bir bireyin karşı-devrime ücretli emeğini satan bir bireyin ücretli emeğini reddedebileceği bir kaymalar silsilesi anlamına gelir. Toplumdaki verili aidiyetlerini onaylayanların ücretli emek düzeninde ayrıcalığını koruduğu anlamına gelir. Menkıbe metninde, Suphi Nejat Ağırnaslı’nın yazdığı gibi herkesin müstakbel birer kapitalist yani herkesin müstakbel bir düzen çarkının dışlisi olabileceğine anlamına gelir. Yani tartışma bir o kadar boyutludur. Etienne Balibar’ın sözleriyle: “İç savaş, sınıf mücadelesinin uzlaşmaz karakterinden daha çok onun indirgenemez karakterine işaret eder. Aynı zamanda, sınıf mücadelesi toplumdaki bölünmeleri yerinden ettikçe o toplumda ne kadar yerleşik hale geldiğini de gösterir. “İç savaş” in sadece bir mantığı değil, bir tarihi de vardır. Ancak bu tarihin içinden “saf” veya “mutlak” özneler olarak sınıf ‘dışındaki’ faktörler zorunlu olarak müdahale eder. Öncelikle, devlet, çeşitli kendilikler arasındaki dengeleme noktası olabilen, kesişim noktasında görece özerk bir aygıt olarak müdahale eder: antagonist sınıfların çıkarları arasındaki, sınıfların toplu çıkarları arasındaki ve onları oluşturan bireyler arasındaki” (Balibar, 2020). Çağının Marksist devrimcisi olarak Lenin “Paris proletaryasının, savaşımının en yüksek biçimlerine, yığınların silahlı ayaklanması ve iç savaşa yükseldiğini ortaya koydu. Bu gerçeği kavramayan herkese Lenin, Paris Komünü’nün iç savaş demek olduğunu sabırla açıklıyordu. Burjuva hükümetlerin savaşımın nasıl bir iç sınıflar savaşımına dönüştüğünü açıkça gösteren Komün, işçi hareketini kendi deneyimiyle zenginleştirdi.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 214).

“Lenin komüncülerin başarılarını da, yanlışlarını da dikkatle saptıyordu. Komüncülerin taktiğini 1905’te Rusya’daki isyancı işçilerin taktiğiyle karşılaştıran Lenin, erkeklerin ve görevlerin farklılığına rağmen Rus proletaryasının da aynı savaşım yoluna, yani iç savaşa

başvurmak zorunda kaldığını belirtiyordu.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 214).

Özetle sınıf mücadelesini sadece özel bir durum olarak iç savaş fikri üzerinden değil genelleşmiş bir iç savaş olarak da okumamız Paris Komünü'nün de bizlere hatırlattığı bir meseledir.

Sonuç yerine

Komün Deneyimi'nin Marksistler için belli başlı sonuçları üzerinde durup toparlayacak olursak;

1. Bu devrim Marksistler açısından sınıf egemenliğinin iki biçiminden biri olan yürütmeci ve parlamenter biçimler arasındaki bir dalaş değildir.
2. Bu devrim üretici güçlerin gelişimine paralel olarak devletin sönmülmesi tartışması değil devletin ilgası içinden okunmalıdır.
3. Bu devrim bir iç savaş şekli almıştır. İç Savaş toplumun imkansızlığına vurgu olduğu gibi, aynı ölçüde karşı-devrimci kampın devrime katılan kitleleri silahsızlandırma girişimidir.
4. Bu devrim bir proleter devrim olarak burjuva devrimlerin gerçekleşmeyen vaatlerinin de nihayete erdirilmesidir. Proleter devrimler çağının açılmasıdır.
5. Komün işçi sınıfının köylülükle ortak temellerde yan yana gelmesine yol açmış. Fakat köylülerin toprak sorunları gibi temel sorunları karşılanamadığı için köylüler geri çekilmiştir. Burjuva cumhuriyetçilerin Komün'den ayrılması ise hareket her ne kadar heterojen olsa da hareket içindeki proleter devrimci akımlardan sakınmasından dolaydır.
6. Komün örgütlü karşı-devrim cephesine karşı silahlanmanın gerekliliğinin altını çizmiştir. Marksistlere ve özeldede ilk olarak Marx'a yenilirse bu sadece nazik davranmaları olacak sözünü söylemiştir. “Yenildikleri takdirde suçlanacak yalnızca “iyi doğaları” olacaktır. Hemen Versailles'ın üzerine yürümek gerekirdi (...) Vicdanlar nedeniyle doğru an kaçırıldı. İkinci hata: Merkez komitesi, Komün'ü oluşturmak için kendi yetkilerini bırakmakta fazla aceleci davrandı. Bir kez daha aşırı bir dürüstlük kaybı” (Marx, 1871).
7. Bu devrim, Marx açısından da Lenin açısından da genelleşmiş bir kavram olarak değil, spesifik özgül bir kavram olarak Halk Devrimi olma vasfındadır.

Lenin'in Portekiz ve Türk Devrimleri'nden Halk Devrimi olmadığı buna karşın 1905 Devrimi'nin tıpkı Paris Komünü gibi gerçek bir halk devrimi olduğu yolu söylediklerini anımsayacak olursak. Bu devrim, halk devrimidir. “Çünkü halk yığınları, halk çoğunluğu, halkın baskı ve sömürü altında bunalan en derin “aşağı” toplumsal katmanları, kendiliklerinden ayaklanmış ve devrimin tüm gelişmesi üzerinde kendi istemlerinin, yıkılmakta olan eski toplum yerine kendi gönüllerince yeni bir toplum kurma yolundaki kendi girişimlerinin damgasını basmışlardır.” (Gorbunov ve Yeremina, 1996: 198-199).

8. Marksistlerin parti tartışması burjuva parti anlayışından kategorik olarak farklıdır. Parti devleti önceler. Bu II. Enternasyonalcilerin sonradan doktrinize ettiği parti anlayışından farklıdır.

“1871'de Marx'ın Paris Komünü savunusu ile birlikte, Enternasyonal keskin bir şekilde dikkatini sendikal işbirliği problemlerinden proleter devriminin problemlerine çevirmiştir. Ve bu yıl içerisinde, Londra Konferansı, kısmen Marx tarafından yazılmış, Marx'ın politik eylem doktrinini açıkça benimseyen bir önergeyi kabul etti. Bu önerge iki tezle özetlenebilir. Birincisi, proletarya, sadece, kendisini mülkiyet sahibi sınıflarca kurulan tüm partilerin karşısında ayrı bir politik parti biçiminde oluşturarak bir sınıf olarak eyleyebilir. Ve ikincisi, politik iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi toplumsal devrimin tam bir zaferi için zorunlu bir koşuldur.” (Moore, 2015).

Meseleyi yalnızca deneyim alanı içinden düşünen ampiristler farklı felsefi konumları uyarınca bir devrimci olayı ya içsel fark (ayrımların hiçbir şekilde bir birliğe varmadığı) ya da ayrımların bir bütünü içinde önceden eritildiği içsel birlik olarak okuyabilirler. Oysaki komün çelişkilerin üstbelirlenimi içinden okuyabileceğimiz onu oluşturan öğelerinin sentezi içinde devrimci bir uğraktır. Komünün birliği özsel ve kökensel bir birlik değil farklı özne konumlarına karşılık gelen ve onları aynı halkanın parçası kılan bir olayda birliktir.

Toplayacak olursam; Bugünün devrimciliği Marksistler açısından Lenin'i Marksistleştirmek değil, Marx'ı bugüne taşımak yani Leninleştirmektir. Tarihte büyük zaferler mücadeleler ile elde edilmiş yenilgilerdir (F. Engels) sözünden hareketle ister meseleyi zafer isterse de yenilgi açısından okuyalım, bizler Paris Komünü'ne

bugünden bakmak zorundayız. Bu açıdan geriye dönüşleri değil pozitif ileri sıçramaları takip etmeliyiz. Bu bugünün Marksistleri açısından Lenin sonrasına uzanmak anlamına gelecektir. Marksizm ancak bu şekilde genişleyen ve yeniden üretilen bir devrim teorisi olarak şimdide pratize edilebilecektir.

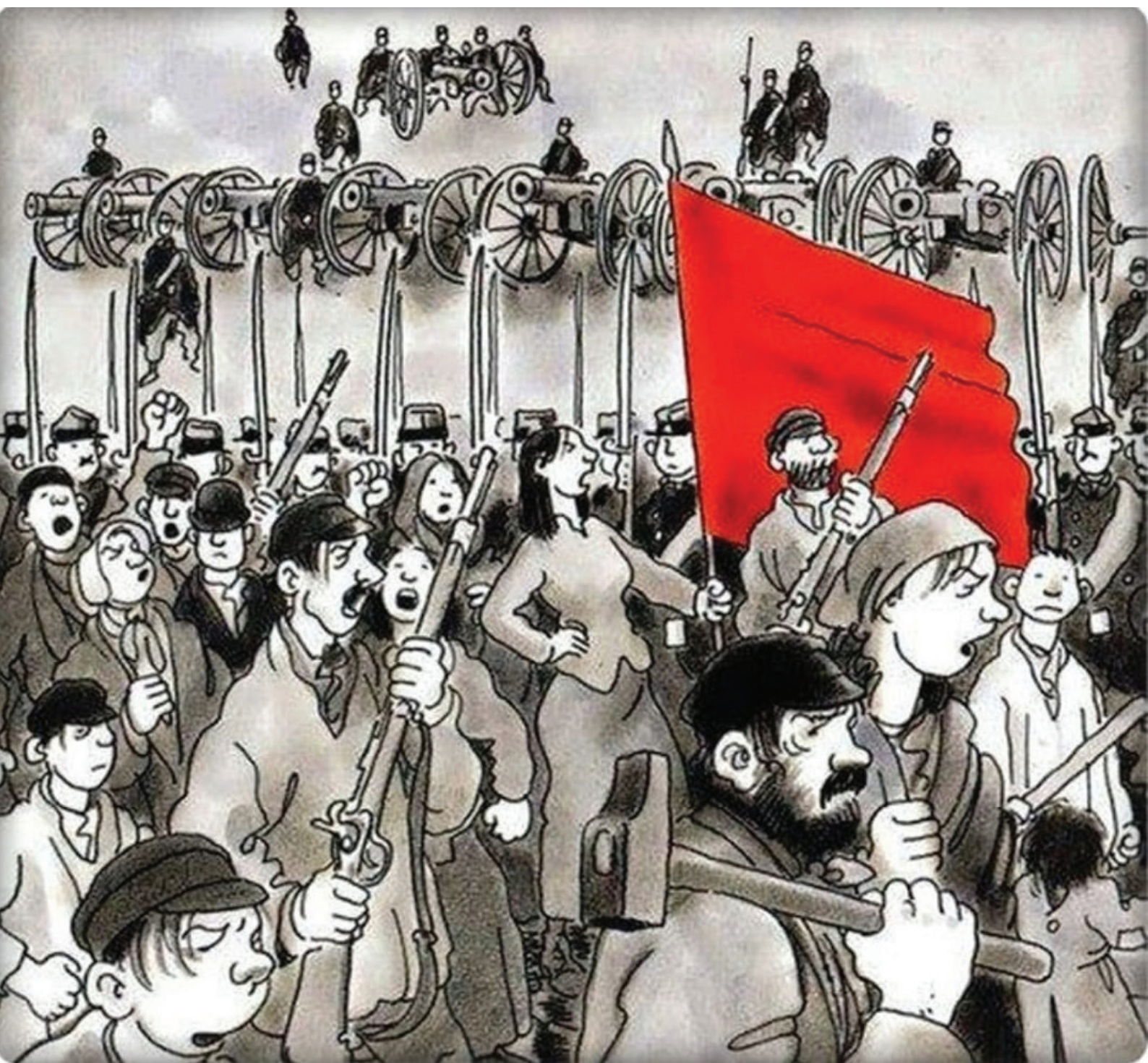
Kaynakça

- Marx, Engels, Lenin (1977), *Paris Komünü Üzerine*, çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları
- Marx, K. (1977) *Fransa'da İç Savaş*, Çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları
- Lenin, V. I. (1976) *Marx, Engels, Marksizm*, Çev. Vahap Erdoğan, Ankara: Sol Yayınları
- Lenin, V.I. (1977) *Komün Dersleri*, çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları
- Lenin V. I. (1976), *Paris Komünü Üzerine (Parçalanmış Devlet Aygıtı Ne ile Değiştirilmeli)*, Çev. Mehmet Şimşek, Odak Yayınları
- Golman, L. & Bach, I. (1996) *Paris Komünü ve Marksizm*, çev. Kenan Somer, Sarmal Yayınları
- Badiou, Alain. (2009) *Theory of Subject*, Continuum Book, Translated by Bruno Bosteels
- Ross, K. (2016) *Ortak Lüks (Paris Komünü'nün Siyasal Muhayyilesi)*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları
- Moore, Stanley. (2015) Marx ve Çoğunluk Devrimi, Çev. Sina Güneşli, Teori ve Politika sayı: 67 <https://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/855-marx-ve-cogunluk-devrimi>
- Althusser, L. (2002) *Marx İçin*, Çev. Işık Ergüden, İthaki Yayınları
- Dean, J. (2020) Komün, Parti, Devlet çev. İbrahim Karataş <https://komunizminguncelligi.wordpress.com/2020/09/28/komun-parti-devlet-jodi-dean/>
- Balibar, E. (2020) Marksist Politikanın Aporia'ları Üzerine: İç Savaştan Sınıf Mücadelesine çev. Eser Kömürücü <https://komunizminguncelligi.wordpress.com/2020/08/25/marksist-politikanin-cikmazlari-aporialari-uzerine-ic-savastan-sinif-mucadelesine-etienne-balibar/>
- Bosteels, B. (2017) Devlet ve Komün, çev. Eser Kömürücü <https://komunizminguncelligi.wordpress.com/2017/12/02/devlet-veya-komun-ekim-devrimine-zapatanin-topraklarindan-bakmak-bruno-bosteels/>
- Nunes, R. (2017) Militanlığı Yeniden Düşünme Üzerine Notlar, çev. Köstebek Kollektif <http://www.kostebek-kollektif.org/militani-yeniden-dusunme-uzerine-notlar-rodrigo-nunes/>
- Rees, J. (2002) Leninism in the 21st Century <https://www.marxists.org/history/etol/writers/rees-j/2002/xx/leninism.htm>

- Buharin, N. (2006) Anarşi ve Bilimsel Komünizm, *Conatus* çeviri dergisi sayı: 6, Çev. Sinem Özer, İstanbul: Otonom Yayıncılık
- Korpotkin, P. (2018) *Bir İsyancının Sözleri*, çev. İhya Kahraman, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Guérin, D. (1969) A Libertarian Marx? <https://www.marxists.org/history/etol/writers/guerin/19xx/xx/libmarx.html>
- Hallward, P. (2017) “Siyasal İstenç Üzerine” çev. Sercan Çalıcı, Pendakis, A. & Szeman, I. (der) *Siyasalin Düzenekleri, Çağdaş Marksist Kuramda Tartışmalar* içinde, Ankara: Dipnot Yay.
- Ranciere, J. (2013) *Filozof ve Yoksulları*, çev. Aziz Ufuk Kılıç, Metis Yayınları.
- Marx to Dr Kugelmann Concerning the Paris Commune https://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/letters/71_04_12.htm

Ek Okuma Listesi

- P. O. Lissagaray, *1871 Paris Komünü*, Payel ve Notabene Yay.
- G. Lefrançais, *1871'de Paris'teki Komüncü Hareket Üzerine İrdeleme*
- G. Weill, *1852'den 1902'ye Kadar Fransa'daki Toplumsal Hareketin Tarihi*
- G. Bourgin, A. Adamov. *Paris Komünü*; Ağaoğlu Yay., 1968
- C. Thales, *Paris Komünü*
- Paul Louis, *Fransız Sosyalizmi Tarihi*, Dördüncü Yayınevi, 1966
- Jules Valles, *İsyancı “Komün Günlüğü”*, Öncü Kitabevi Yayınları, 1975

Komün'e karşı "kutsal ittifak" -Peter Watkins'in *Paris Komünü* filmi odağında-

Arif Arslan-Aykut Arslan

Cumhuriyetçi bir ülkeden başka
Hiçbir cennet istemiyoruz bizler
Haç mı gerek? Sırıkların başında
Taşdığımız kırmızı başlık var.
Köleleştiren bir dine tapmayız,
İnanmadığımız yasalar uğruna
Ya kazanır ya ölüme gideriz.¹
(*Devrim sonrası bir halk şarkısı*)

2008 ekonomik krizi sürecinde ABD'den yayın yapan Fox News kanalı ana haber bülteninde, Görünmez Komite imzalı *Yaklaşan İsyân* adlı kitabın özellikle de gençler arasında ilgi görüp yayılmasını biraz da öfkeli bir dille haber konusu yapmıştı. Haberde saldırganca bir dil içeriyor: "Dünya ekonomileri üzerinden tank geçerken ve işsizlik artarken aşırı sol, sağduyuya aykırı şekilde şiddet çağrısı yapıyor. *Yaklaşan İsyân* tehlikeli bir kitap. Devrimci şiddet çağrısı yapan Fransâ'dan anonim bir grup olan Görünmez Komite tarafından yazılan bu kitap, teröristçe bir faaliyet!"² Aslında bu saldırgan dil pek de yabancı olduğu bir durum değil. Egemenler çıkarlarını tehdit eden her tür direnişi ve alternatifini karalamaktan, suçlamaktan, "zararlı" saymaktan, bilemedin asimile etmekten geri durmaz. Bu karalayıcı propaganda günümüzde olduğu gibi geçmişte de her tür eşitlikçi ve özgürlükçü taleplere öfkeyle saldırmaktan geri kalmaz. Bu makale yönetmenliğini Peter Watkins'in yaptığı *Paris Komünü* (2000) filmine odaklı olarak egemen sınıfın ve işbirlikçilerinin politik ve kültürel söylemde ortak

hareket ederek ağız birliği yaptığını belirliyor. Kaynak olarak kullanılan *Paris Komünü* filminin yapısını, akışını, yaklaşımını belirleyerek tarihin bir anında ezilenlerin kendilerini yönetme deneyimine, egemenlerin nasıl da düşmanca yaklaştığını göstermeyi amaçlıyor.

Propagandanın ortaya çıkışı

Gerçekte sınıf çatışmasıyla süren toplumsallık, ezen ve ezilenler ayrımı üzerinden teşekkül ederken egemenlerin bilincinde ve söyleminde bu belirlenmiş yaşamın doğal kanunu olarak lanse edilir. Sınıflı toplumların kurumsallaşmasından itibaren farklı materyaller üzerinden egemenler, gerçekliği kendilerine yontar şekilde sunma âdetindedir. Yazılı en eski metinlerden biri olan Gılgamış Destanı'nda şehri çevreleyen surlara kendisini öven resimler çizdirip yazılar yazdırıyordu. Tarih boyunca galipler zaferlerini anıtlarla, heykellerle, frizlerle kentin en görünür yerinde sergilemeyi seçmiştir.

Propaganda teriminin ortaya çıkması ise görece yenedir; basılı yayın olarak gelişmesi için ise matbaanın icat edilmesi gerekiyordu. Terim ilk kez 17. yüzyılda Otuz Yıl Savaşları sonrasında Katolik Kilisesince, Katolikliğin yayılmasını amaçlayan işleri yürütmek için Sacra Congregatio de Propaganda Fide'nin (İnancı Yayma Meclisi) kurulmasıyla kullanılmış olur. Katolik Kilisesinin resmi organı olarak çalışan bu kuruluş hem Katolik inancını yayma hem de kendi gücünü tazeleme ve geliştirme işlevini yerine getiriyordu, en azından amacı buydu. Propagandanın tarihteki işlevinin önemini gösterme açısından Martin Luther'in yeni bir Hristiyan mezhebi olarak kurduğu Protestanlığın, propagandanın yararları

1 Alkan, Erdoğan (2006). Gerçekçilik, Varlık Yayınları, s. 32.

2 <https://www.youtube.com/watch?v=ZKy2qNskJc>

narak çok kısa sürede çok hızlı yayılması göstermiştir. Yine 1789 Fransız Devrimi, siyasal propagandanın sonuç verdiğini gösteren önemli bir olaydır. Devrim öncesinde burjuvazi, egemen olan aristokratlara ve kiliseye karşı yazılı materyallerin oluşturulması ve dağıtılmasıyla devrimin gereksindiği düşünsel talepleri neredeyse her kulağa duyurmuştur. Şehirleşme, iletişim araçlarının gelişimi ve okuma-yazmanın yaygınlaşması propagandanın geniş kitlelere ulaşarak etkili olmasını sağlamıştır.

Siyasal hegemonyanın kurulmasında propagandanın etkililiği yanında kapitalizm açısından arz ettiği önem, önceki üretim tarzlarından çok daha fazladır. Kapitalizmde piyasa koşullarının belirleyiciliği, hem üretim hem de tüketim açısından bireylerin geçmişteki bağlarından “özgürleşmesini” gerektirir. Serbest girişimi desteklemek yönünde daha fazla meşruiyete ihtiyaç duyacaktır burjuvazi. Dahası endüstrinin gelişimiyle birlikte piyasada metaların tanıtılması, pazarlanması veya “ihtiyaç” haline getirilmesine katkı yapan reklamlar da bir tür propagandadır. Bu gelişim aynı zamanda oluşan yeni devlet biçimi olarak ulus devletin, “hayali cemaat” oluşturmak ve cemaati harekete geçirebilmek açısından işlevsel yöntemlerden biridir. Propaganda gibi kamusal bildirimlerin çift yönlü bir etkisi olduğunu da unutmamak gerekir; seslendiği kesim üzerinde bırakacağı etkinin yanında seslenen kesimin çeperindeki “gevşekliği” sıkılaştırmak açısından bir etkisi de söz konusu olacaktır. Bu yüzden propaganda çoğunlukla kuru kuruya yapılmak yerine bir ritüele eklenerek yahut yeni ritüeller icat ederek işletilir.

“Yalnız Paris Komünü’nü değil, geçmişteki ve bugünkü toplumda kitle iletişim araçlarının rolünü konu edindiği”ne vurgu yaparak başlayan Peter Watkins’in *Paris Komünü*, propagandanın işleyişi açısından bakmak, bize sınıf çatışmasının söylemler ve tavırlara yansımalarını gösterecektir.

Film olarak *Paris Komünü*

Paris Komünü filmi iki yüz civarında gönüllü insanın üç haftalık süre içerisinde ortaya koyduğu şahane bir ürün. “Olanları hayal etmenizi istiyoruz.” diyerek başlayan kurgu, beş buçuk saatten fazla bir süre için izleyiciyi gerçeklik ile kurmaca arasında sürekli git gellerle aynı zamanda tarihle “şimdi” arasındaki bağın kurulmasını da sağlamış oluyor. Tarihi bir döneme gidildiği için de film

siyah beyaz çekilmiş. Gerçekte olaylar geçmişte yaşanmış bitmiştir ancak oyuncular “şimdi” settedir, o günkü yaşananları hem kendileri için hem de izleyici (bizim) için canlandırmaktadırlar. Filmin bu yönü belgesel ile kurmaca arasında bir “arada olma” haline yaslanarak tarihi gerçekliğin de ancak “hayal edilerek” kavranabileceğini anlatmak istiyor. Bu kavrayış sadece izleyiciyi dönüştürecek yahut olayların içine çekecek değil, bizzat oyuncunun performansını etkileyecek bir konumlanmadır. İzleyici nasıl hayal ederek algısını güçlendirecekse oyuncu da ancak hayal ederek performansını en iyi hale getirebilecektir. Bu aynı zamanda özdeşleşmeye çağrıdır; sanatın cazibesi ve etkililiği, en iyi şekilde özdeşleşmeyle mümkün olabilir. “Okuduklarım çok canlıydı, âdeta içinde yaşadım” diye bir ifade, metindeki özdeşleşmeye örnektir.

Sinema sanatının gerçeklikle ilişkisi açısından daha avantajlı olduğu sanılabilir; çünkü kamera karşısındaki gerçekliği görüntüye almaktadır. Sinema öteki sanatlardan farklı olarak fiziki dediğimiz gerçekliği gösterebilme imkânı sunduğundan ontolojik olarak “gerçekçi”dir. Dügün salonunda gelin ile damadı çeken kamera için avantaj olan durum, söz konusu sinema sanatı olduğunda dezavantaja dönüşür. Kameranın ham gerçekliğe odaklanması sanat üretmeye yetmez; izleyici bütün sanatlardan beklediği gibi sinemadan da kurmaca bir örgü ve ham gerçeklikten farklı bir imge bekler. Herhangi bir sanat eserinin büyüğü, en başından yani yönelim anından itibaren, sanat eserini kurmaca kabul etmesine dayanır. Sanat eserine yaklaşım ile bir şey “öğrenmek” amaçlı yaklaşım çok farklıdır çünkü sanat eserine yaklaşım duygusal tetiklenmeyi hazır hale getirir, öğrenme amaçlı yaklaşım zihinsel tetiklenmeyi. Özetle, sinema ham gerçekliği dönüştürdüğü ölçüde izleyicide estetik haz ve duyusal etki yaratabilir. Pasolini’ye göre sinema, gerçekliği simgelerle değil, gerçeğin kendisi ile anlatılmalıdır; ona göre sinema metaforik değil, metonomiktir çünkü gerçekliğin kendisini ifade etmek için metafora ihtiyacı yoktur. Gerçeği, ancak kendisiyle sunan sinemanın önemli bir avantajı evrensel bir dili kalayabilmesinin kolaylığı olacaktır. Pasolini der ki, “Bir ağacı anlatmak istersem, ağacı ağaçla anlatırım. Sinema gerçekliği, gerçeklikle ifade eder. Sinema ile gerçeklik arasında ne fark var? Aslında hiçbir şey yok.” (Pasolini, 1991). Siegfried Kracauer için ise sinema basit bir estetik araç değil, insanların kardeşliğini güçlendirmek için

teknolojiyi uygun bir şekilde kullanabilecek bir imkandır. Ona göre dünyanın farklı yerlerinde bütün insanlar, yaşadıkları çatışma ve çelişkilerin ötesinde, ortak temel duyguları paylaşan “aynı” varlıklardır; insanın bu aynılığını sinema görünür kılmalıdır (Kracauer, 2015).

Tarihsel gerçekliği, Komün filminde adım adım izliyoruz; film tarihi kayıtların ötesine geçerek o günün gündelik hayatında komüncülerin hissiyatını da bize “hayal ettiriyor.” Ancak bu “hayal ettirme”, klasik burjuva sinemasındaki drama usulüyle verilmiyor. Burjuva sineması gerçeklik hissi/izlenimi yaratan bir sinemadır. Bu sinemanın bütün çabaları gerçeklik hissini artırma yönünde gelişmiş, gerçeklik yanılması yaratabilmek için mantık çizgisinden kopmamaya dikkat eder (Parkan, 2004: 47). Watkins ise bu hissi kırmak için kamera ile sinemayı özdeş kılıp gerçeklik izlenimi yaratmanın önüne geçmeyi amaçlıyor. Kurmaca televizyonun muhabirlerinin uzattığı mikrofonu konuşan milisler, söz konusu olanın bir temsil olduğunu gösterir şekilde kameranın dışına bakıp gülerler: “İcra edilmekte olan yalnızca bir temsildir; izleyici gibi biz de bunun farkındayız.” demek ister bu gülüş.

Komün filminin seti, Paris’in yirmi komününden en fakir olan 11. Bölge’yi temsil eder şekilde kurulu, anakronik bir kurmaca unsuru olarak Komün TV kuruluyor. İki muhabir ve bir kamera sokağa inip mikrofonu yoksul Parislilere uzatıyor. Versay hükümetine bağlı Ulusal TV’nin yanlı tutumu karşısında Komün TV, yoksulların, Parislilerin sesi olmayı amaçlıyordu. Halk belediye binasını ele geçiriyor, Belediye Heyeti kuruluyor, canlı canlı devrim izliyoruz. Devrim iki TV kanalınca naklen yayınlanıyor. Ulusal TV din adamlarına mikrofonu uzatıyor, onlar endişeli ve halkın yaptığını “çılgınlık” olarak niteliyor; Komün TV halktan birine mikrofon uzatıyor, heyecanla: “Çok yaşa Cumhuriyet. Yabancılaştırma bitti artık, monarşi bitti. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!” diye bağırıyor. Biz 18 Mart 1871’den itibaren hem Paris’te olan biteni izleriz hem de Paris’te olan biteni farklı şekilde yansıtan iki tarafın medyasını da izleriz. Aynı olaylar Komün TV’de farklı, Ulusal TV’de farklı şekilde öne çıkarılarak sunulur. Kötü yaşam koşullarını doğrudan “gösteren” Komün TV yanında Ulusal TV’de “alanında uzman” konukların Paris’te olan biteni kuşkularla itham eden, küçümseyen yorumlarıyla izleriz. Ulusal TV, sokak röportajı yaptığı zaman ancak Paris’te kalmış burjuvalarını göstererek

yanlı tutumunu Komün TV’nin tam karşıt çizgisinde sürdürüyor. Halkın sokaklardaki isyanı ise, “Şiddetli bir hoşnutsuzluk var, durumu anlamak zor!” diyerek devrimi görmezden geliyor.

Komün filminde kullanılan teknikleri şöyle sıralayabiliriz: (1) Kurgusal televizyon muhabirlerinin yaptığı kurgusal sokak röportajları, (2) Açıklayıcı notlar, istatistik verileri, anekdotlar, (3) temsili canlandırma, (4) oyuncuların politik değerlendirmeleri, kendi güncel yaşamlarıyla tarihi karşılaştırmaları, (5) dönemin belgeleri (mektup), (6) dönemin düşünürleri ya da komüne katılanların yazdıklarından alıntılar, (7) kurgusal televizyon yorumcularının yorumları. Bu kadar çeşitli tekniğin bir arada kullanılması zengin bir anlatım ortaya çıkarıyor. Ayrıca anakronizmden yararlanarak şimdi geçmişin içine, geçmiş şimdinin içine dâhil oluyor. Bu da filmin sadece tarihi bir film olmayıp güncel politik bir film olmasını sağlıyor. Film aynı zamanda oyuncuların filmin yapımı sürecine katılımını yansıtarak her bir oyuncunun insan ilişkilerini ve film deneyimini tecrübe etmesini konu edinerek “sanat hakkında bir film” olma özelliği de kazanmış oluyor. Yönetmen Peter Watkins, filmi yapmak için televizyon kanallarından, ajanslardan destek istediğinde “amatör oyuncuların filmi” olduğu gerekçesiyle hiçbir kanal destek vermiyor. Yönetmen de filme katılarak bu tutuma itirazını dile getiriyor: “Büyük kanalların istediği, halk yığınlarının küçük dikkörtgenin içinde yer almamasıdır.”

Filmin ele aldığı temel politik meselelere de bakalım: (1) Yoksulluk ve işsizlik: “Kölelik ve sömürü sona ersin!” diye bağırıyor bir komünar. İşçilerin buluştuğu kulüp toplantılarında asıl mesele genellikle ekmek yani mülkiyet meselesiydi: “Hangi konudan bahsedilirse bahsedilsin asıl konu buydu.” (Ross, 2016: 29). (2) Siyasal özgürlük yani cumhuriyet: Merkez Komite, “Komün, Evrensel Cumhuriyet’in öncüsü olacak, ortak hedefimiz Evrensel Cumhuriyet!” diye ilan ediyor. (3) Parasız ve laik eğitim: Rahibeler okulunda rahibe, “Mutluluğu dışarıda değil, içte bulursun. Vicdanınızı dinleyin!” derken öğrencileri, Paris’teki devrimden uzak kalmalarına yönelik bir öğüt veriyor. (4) Dinsel yabancılaşma ve dinin egemenlerle işbirliği: Rahip kilisede itidal ve sağduyu çağrısı yapıyor, yoksul bir kadın ise “Din kadınların cahil kalmalarına neden oluyor, din bize sadece otoriteyi öğretiyor!” diye veryansın ediyor. (5) Sansür ve yanılma, genel olarak medyanın rolü:

Filmin laytmotifi asıl olarak bu meseleye odaklı. (6) Göçmenlik: Film boyunca farklı ülkelerden destekçi olarak gelmiş insanlar hakkında bilgi veriliyor, onlara mikrofon uzatılarak düşünceleri ortaya konuluyor. Özellikle Cezayir’den gelmiş “asilerin” komüne destek verdiği için öldürülmeleri ve sürgün edilmeleri söz konusu. (7) Sınıf çatışması: İşçi kadınların ve yoksulların duygularının sık sık öfkeli bir şekilde dışavurulması söz konusu. İşçiler aynı zamanda sistemin propagandasının farkında. Kadın işçiler diyor ki: “Güç ve para kimdeyse televizyon onun tarafında. İdeolojilerini bu yolla aktarıyorlar. Bütün basın bunun aracı.” (8) Emperyalist saldırganlık: Bir göçmen Fransa’nın Cezayir’de yaptığı katliamı, Avrupa’nın sömürgeci siyasetini ve gittikleri yerlerde halka yaptıkları zulümleri dile getiriyor. (9) Kolektif insan ilişkilerinin sağladığı tatmin: Oyuncular bir arada çalıştıkları üç hafta boyunca çok şey öğrendiklerini, daha çok olgunlaştıklarını dile getiriyor. (10) Sanat deneyiminin geliştiriciliği: Halktan sıradan insanlar bir araya gelerek okumalar, tartışmalar ve sette çeşitli canlandırmalar gerçekleştiriyor, belli tarihi kişiliklerle rol gereği ilişki kuruyorlar. (11) Egemen sınıfın ikiyüzlülüğü: Almanlarla savaşan Fransızlar, söz konusu işçiler olduğunda Almanlarla uzlaşarak katliama giriyor. (12) Evrensellik: Seçilen Merkez Komite, “Komün, evrensel cumhuriyetin öncüsü olacak. Ortak hedefimiz, evrensel cumhuriyet!” diyor. Parislilere destek vermek üzere gelen yabancılar da anılarak Komün’ün evrensel niteliği gösteriliyor. (13) Kadınların özgürleşmesi: Kadınları okuyup yazması, meslek sahibi olması kadınlar için önemli. Kadınlar toplantı yapabilmek için Belediye binasında kendilerine de yer tahsis edilmesi için uğraşılıyor; alıyorlar da ancak bu çok yeterli değil. Özellikle de kadın oyuncuların filmi ve dönemi değerlendirme oturumların da kadınların özgürleşme mücadelesinde Paris Komünü’nün önemine dikkat çeken tartışmaları izliyoruz. (14) İşçilerin örgütlenme deneyimsizliği: Özellikle de yönetme kararlarının alınmasında yanlış kararlar yahut gecikmelerin felaketi nasıl getirdiği gösteriliyor. Paris’te işçiler genellikle çeşitli kulüplerde veya Enternasyonel’in bürolarında buluşup örgütleniyordu. Bu “kızıl” kulüpler pedagojik amaçlı toplantıların olduğu yerlerdi; bu nedenle burjuvalar bu kulüplere “ahlaksızlık, kargaşa ve fesat okulları” (Ross, 2016: 28) diyordu. (15) Egemenlerin tarihi çarpıtması: İçeride ve dışarıda egemenler çeşitli yayınlar aracılığıyla gerçekliği çarpıt-

tıkları veya kendi çıkarlarını meşrulaştırmaya çalıştıklarını hem kurmaca boyutta hem de gerçeklikte gözler önüne seriliyor. (16) Ulus devletin egemenlerin aparatına dönüşmesi: Ulus devletin sömürü sistemini organize etme ve burjuvaları koruma refleksi açıkça gösteriliyor; esirleri kanunen korumak zorunda olduğu halde burjuvaların duygularını okşamak için hepsini idam ediyor; Paris’e girdikten sonra Thiers, “yasaları dikkate almaksızın” diyerek askerlerin her türlü şiddeti göstermelerinin önünü açıyor. Bu kadar çok mesele üzerinde durulması elbette en temelde sınıf meselesi üzerinden okunabilir çünkü bir şekilde ezilenler ve egemenler karşıtlığı her meseleyle ilgili gündeme geliyor.

Filmde egemen sınıfın tavrı

Paris Komünü, sınıf çatışmasını apaçık şekilde gösteren eşi bulunmaz olaylardan biri olduğu gibi, elitlerin ezilenlere karşı tavrını açıkça dışavurduğu bir olaydır. Paris Komünü, Fransa-Prusya savaşında Fransa’nın yenilgisi sonrasında ortaya çıkmıştı. 1870’li yıllarda çökmekte olan imparatorluk rejimi ile yükselmekte olan işçi sınıfının karşıt iki güç olarak saflaştığı bir dönemdi. İmparator III. Napolyon, kötü gidişin doğurduğu hoşnutsuzluğu bastırıp yıpranan otoritesini güçlendirmek için Prusya’ya savaş açtığı savaşı kaybedince, Paris’te örgütlenen işçi sınıfı açısından bulunmaz bir fırsat ortaya çıkmıştı. 1848’deki yenilgilerden sonra işçilerin örgütlenmesi daha da güçlü elbette ancak Enternasyonel’in Paris şubelerinde toplantılar yapabiliyorlardı. Ordunun yenilgisinden sonra Paris’in savunmasını örgütlemek için Merkez Komite seçim yapılmasını istiyor, hükümet ise yönetimi işçilerin etkin olduğu bir organa vermek istemiyordu. Sedan’da Fransızları bozguna uğratan Almanlar savaşı sürdürmeye kararlıydılar; Alman birliğini sağlamış olan Bismark Fransa’ya karşı bir fetih hareketine giriştiği için Fransa’nın kendini savunacak güçlere ihtiyacı olduğu için milis kuvvetlere başvurmaktan başka çaresi kalmamıştı. Hükümet nihayetinde Ulusal Muhafız Taburları kurulmasına karar vermişti; bu taburlar işçiler, esnaf ve küçük memurlardan oluştu. İşçiler Paris’in savunması için savaşıyordu artık. İşçiler Paris’i canla başla savunmaya kararlıyken hükümet bu konuda yeterli bir çaba göstermiyordu, işçiler bunun farkındaydı. Çünkü savaş koşullarına karşın burjuvalar ne kiralari düşürmüştü ne işçileri arttırmıştı. Aslında burjuvazi silahlanmış bir işçi sınıfından daha çok korku-

yor ve Paris'i Almanlara teslim etmeye hazırdı. Dahası Ulusal Muhafızları Almanlara ezdirmek için de ellerinden geleni artlarına koymadılar. Paris'i savunmak üzere işçilerden alınan paralarla dökülen topları bile almak isteyince Hükümet, işçiler ayaklandı ve Paris'te kendi yönetimlerini kurmuş oldular. Merkez Komitesi, Resmi Gazete'de, "yurdun ve bütün umutların yıkılışı karşısında, ülkenin kaderini ellerine almayı ve iktidara el koyarak zaferini sağlamayı vazgeçilmez bir görev ve mutlak bir hak olarak" ilan etmişti. Tutucu güçler bu durum karşısında tam olarak tedirginliğe düştüler ve bundan sonra Paris'i savunan işçilere karşı düşman siyaseti uygulamaya başladılar.

23 Mart'taki toplantı sonrasında emekçilere seslenen bir bildiri yayınladı. Bildiri şöyle başlıyordu: "Emekçiler! Komün'ün bağımsızlığı, özgürce tartışılmış maddeleri, sınıflar arasındaki karşıtlığı ortadan kaldıracak ve toplumsal eşitliği sağlayacak bir sözleşmenin biricik güvencesidir. Biz, emekçilerin boyunduruktan kurtulmasını istedik. Komün temsil kurulları bunun tek güvencesidir. Çünkü her yurttaşın hakkını savunmakla, işlerini yönetmekle yükümlü kıldığı temsilcilerin eylemlerini denetleme ve toplumsal reformların sırayla uygulanmasına karar verme olanağını sağlayan bir sistemdir." Metnin ileriki bölümlerinde de çeşitli özgürlükleri inşa edecek yapılanmaları ve eşitliği sağlayacak uygulamaların başlatılacağına dair satırlar yer alması, burjuvaziyi korkutmakta haklıydı. Komün iktidarı ele geçirdikten sonra eski devlet aygıtını değiştirmeye yönelik kararlar aldı ve uygulamaya başladı; kendi iktidar organlarını kurdu.

Paris Komünü filmi daha çok, bu tarihsel sürecin sokaktaki insanın dünyasına etkisi üzerinden vermeye çalışan sahnelere yer veriyor. Monarşistlerin çoğunlukta olduğu meclis, gelişen durum karşısında korkuya kapılıyor ve apar topar 19 km uzaktaki Versay'a kaçmak zorunda kalıyor. Paris'te olan biten ise Ulusal TV üzerinden yapılan yayınlar üzerinden kötülenmeye başlanıyor. Yapılan röportajda din adamları, olan biteni endişeyle izlediklerini ve gelirlerinin akıbetinin belirsizliği dile getirerek halkın yaptığının "çılgınlık" olduğunu söylüyorlar. Komün'e destek için gelen yabancılar öne çıkarılarak isyancıların "dış güçler" tarafından yönlendirildiğini ve gayri milli olduklarına vurgu yapılıyor. Dış güçleri olarak da Enternasyonel ve Karl Marx gösteriliyor. Bu vurgu Paris dışındaki kentlerin desteğini kös-

telemek ve köylülerin Komün'ü ılımlı karşılamaının önüne geçmeyi amaçlıyor. Onlara göre halkın topları orduya vermeyişi ve Muhafızların şehri korumaya alması "yasadışı" bir durum. Versay hükümeti, ayaklanmacıları suçlayıp halkı onlara karşı kışkırtmayı hedefliyordu. Propagandalarında "özgürlüğün ve Cumhuriyet'in tehlikeye düştüğünü" söylüyor, Komüncüleri de "caniler ve şaşkınlar takımı" olarak suçluyordu (Rougerie, 1993: 16). Komün bir kararname ile işyeri sahiplerinin işçilerden ücret kesintisi yapamayacağını ve işçilere ceza veremeyeceğini duyurduğunda Komün karşıtı Le Bon Sens gazetesi söz konusu kararın, "çalışma özgürlüğüne bir saldırı" olduğunu yazmıştı.

Versay'a bağlı ordu, "Paris'i bu kozmopolit süprütünlere terk edemeyiz. Cumhuriyet'in bekası sorunsu biz koruruz. Asayişsizliği biz sağlayacağız, özgürlüğü savunmalıyız. Komüncüler huzursuzluk yaratıyor. Bizler kanun ve düzenin teminatıyız." deseler de Paris'i "temizlemek" operasyonu Parisli kadınların da öne çıkmasıyla gerçekleşemez. Paris'e karşı saldırganlığında gittikçe el arttıran Versay, çirkef bir propaganda tarzını izlemeye de başlar bu arada. Paris'ten kaçan burjuvalara söz veren Ulusal Tv'de, "Onlar utanç kaynağı, hainler, ancak zordan anlıyorlar, hepsini öldürün!", "Mahremiyet kalmamıştı, ne kilise ne devlet, bu yüzden Versay'a kaçtık!", "Başlarında yabancılar var, en önemli değerlerimizi çiğniyorlar.", "1789'a döndüklerini sanıyorlar, gülünç ve yasadışı bir durum.", "Biz olmasak onlara kim para verecek, bakın çocukları yoksulluk içinde." ifadelerini duyuyoruz.

Ulusal değerlerden söz eden burjuvalar bunun yanında, az önce savaştıkları düşmanları Bismark'ı övmeye başlıyor ve "Barış istiyoruz, ticari anlaşmalar yapabiliriz." ifadeleriyle egemen sınıfın ikiyüzlülüğünü göstermiş de oluyor. Aynı günlerde, Versay Hükümeti, aldığı Parisli esirleri kurşuna dizmekte tereddüt etmiyor ve gelecek günlerdeki sergileyecekleri acımasızlığı erkenden gösteriyor. Üstelik Başbakan Thiers, "Ordumuz görev aşkıyla dolu!" diyerek karşı tarafın apaçık şekilde "düşman" olduğu yaklaşımını göstermiş oluyor. Filmde bu akışta aralara giren açıklayıcı notlarla, gerçek tarihte neler olduğunu iki tarafa ilgili verilerle iki taraf arasında kıyaslama yapma imkânı da sunuyor. Yanıltıcı propaganda nedeniyle Paris'e sağcı gazeteleri sokmama kararı alıyor Merkez Komite ama bazı burjuvalar bu sağcı gazeteleri izliyor. Paris'te de işler aksamıyor değil ve kuruluş amacı tamamen gerçekleri göstermek olan Komün

Tv’de artık “iyimser” haber yapmaya başlıyor.

Gündelik olayları çarpıtmanın yanında Ulusal TV, ekrana aldığı konuklarla ideolojik yorumlarıyla kafa bulandırmayı yahut gerçekliği ters yüz etmeyi amaçlıyor. Ünlü bir siyaset yorumcusu sima diyor ki: “Komün’ün devrimci bir başarısı yok. Eylemleri beyhude, yaptıkları demagoji, laf ü güzaf, kalabalığı memnun etmek. Yarın biri çıkar ‘ekmek parasız’ der. Sistem domino taşlarından oluşmuş bir şato. Biri düştü mü diğerleri de onu takip eder. Kira ödenmeyince mal sahibi vergi veremez. Oysa devleti ayakta tutan vergidir. Bu ne demek Paris’te yeni şantiye yapılamaz. İnsan haklarından bahsedenerlere şunu hatırlatırım ki Parisli işçilerin önemli bir kısmı inşaat işçileri, inşaat yapılmazsa hepsi işsiz. Komün politik öngörüden yoksun, bir avuç palavrayla karşı karşıyayız. Çok yüklenmek istemiyorum ama hepsi eylemle boşboğazlığı karıştırıyor.”

Filmin kurmacasında burjuvaların komünle ilgili görüşlerini bir başka ağızdan, Paris’i terk etmeyen orta sınıf mensubu Bayan Talbot’un kızına yazdığı mektuplardan öğreniyoruz. Bayan Talbot’un mektupları film boyunca birkaç kere daha sahneye geliyor. “Bitmek bilmeyen isyanlarından dolayı Parislilerden nefret ediyorum.” diye yazıyor kızına Talbot. Burjuva ikiyüzlülüğünü gösteren tutumlardan biri de seçimler konusunda ortaya çıkmıştı; seçimlerde katılım oranını düşük bulup seçimin meşru olmadığını iddia ettiler. Oysa daha önceki seçimle katılım oranı aynıydı. Yalnız bu kez, burjuva semtlerinde katılım düşük, işçi semtlerinde daha yüksekti. Seçimi de Blanquistler, Sosyalistler, Radikaller vb. temsilcileri kazanınca seçimi kabullenmemişler, “Birkaç isyancıdan başka bir şey değil, halkı temsil etmiyorlar.” demişlerdi.

Versay TV bir yandan da egemenlerin, işçileri düşündüğünü ancak koşulların zorunluluğu nedeniyle yoksulluğun var olduğu düşüncesini işleyerek bir doğallaştırma stratejisine başvuruyor. Konuk olarak getirilen yorumcu, popülist anlayışı besleyen yorumlar yapıyor: “Komüncüler emeğin toplumsal örgütlenmesinden bahsediyor ama bu yeni bir şey değil, daha önce Prens (III. Napolyon’dan bahsediyor) 1844’te *Fakirliğin Yok Oluşu* adlı bir kitap yazmıştı; ne demişti orada ‘İşçi sınıfının elinde hiçbir şey yok. Onları mal sahibi yapmalıyız. Ellerindeki tek zenginlik, emekleri. İşte o emeğin de herkese faydalı olduğunu göstermeliyiz. Sibarisliler arasında Spartalı köleler gibiler. Ülkemizin çıkarlarına

bağlı olarak onlar da toplumumuzda yer edinmelidir.” İşçilere örgütlenme haklarını daha önce imparatorun zaten verdiğini, her şeyin “doğallıkla” sürmesine izin verilse işçilerin durumlarının iyileşeceğini ama işçilerin “devrim de devrim” ısrarıyla korkunç ve kanlı olaylara sürüklendiği dile getiriliyor. Oysa işçiler, hayatlarında hiçbir değişim olmadığını, devletin yoksulluğa karşı yara bandı sarma politikasını sürdürdüğünü düşünüyor.

Entelektüellerin yaklaşımı

Film ara yazılarla dönemin entelektüellerinin Paris Komünü’ne karşı tutumlarını ortaya koyan ifadelerine yer veriyor. Dönemin ünlü yazarlarından George Sand, Komün’ü eleştiriyor, “İhtiras, cehalet ve gurur hepsine baskın çıkmakta.”; Maxime du Camp, “Komün kadınları fettan ve deliler. Cesaret gösterisi sandıkları, şiddet eylemleriyle sivrilmekteler.”; Emile Zola, “Paris’i devrimci bir şehre çeviren bu isyankâr ruh, alev saçan cadalozlara dönüşen bir avuç kadında cisimleşir.”; Francesque Sarcy, “Bu çılgınlık içinde kadınların vahşiliği erkeklerini aşıyor; çünkü çok daha gelişkin bir sinir sistemine sahipler; beyinleri daha küçük ve duygusal yanları da ağır bastığından.” ifadeleri dikkat çekiyor. Hükümetin Tv kanalı kadınların cesur eylemlerini akıldışı bir çılgınlık olarak yorumlamaktan yana: “Büsbütün çılgınlık. Değişik değişik giyinmiş bir sürü kadın. Kısa ve uzun pantolonlar; tüfekler, dirgenler... Saldırıyorlar, bağırıyorlar, nutuk atıyorlar...” Sosyalistliğini vurgulayarak Proudhand’ın da bir alıntı veriyor: “Kadınlar düşündükleri zaman, öfkeleniyorlar, çirkinleşiyor, kocakarılar dönüşüyorlar.”

Kadınların bu denli göze batması, bir gerçekliği göstermiş olur aslında. Bu gerçeklik Komünü’nün kadınlar açısından nasıl bir ufuk olduğu ve nasıl bir özgürleşme sunduğudur. Bu durum öylesine önemli bir ufuku ki bütün gerici ağır ağırları köpürerek kadınlara saldırmaya başlamıştı. “Değerlendirme oturumları”nda kadın oyuncular, bu noktanın üzerinde özellikle duruyor. 19. yüzyıldan günümüze gelindiğinde bile kadınların çok temel sorunları varlığını sürdürüyor: Kadınlar hâlâ çok çalışıyor ve eziliyor; hem evde hem dışarıda. Hâlâ saygı ve haysiyeti hak ettiği şekilde göremiyor, hâlâ kendi adına konuşamıyor. Kadınlar elbette Komün sürecinde canla başla mücadele ettiler çünkü en çok ezilen onlardı. Paris Komünü filminin oyuncularını, Komün kadınlarının dünyasını tahayyül etmenin çabası yanın-

da kadın olarak mevcut hayatlarının üzerine düşünüp bunu tartışıyor. Kapitalist sistemin sömürücü mantığı değişmemiştir ve bu düzende insanlara gelişimlerini sağlamak için gereken boş zamanı verilmez. Komün erkeklerle kadınların konumunun yaklaşması için tarihte bir fırsattı, Kadınlar Birliği kurulmuştu ve kooperatifler biçiminde örgütlenecek kadınların eğitimi, kendilerini ifade edecek dili kazanmaları için imkanlar yaratmaya çabalayacak, öncelikle iktisadi bağımsızlığını sağlayarak sanatsal becerilerini geliştirmeleri için öncülük yapacaktı. Kadınlar Birliği'nin kurulması ve kadınların hakları ve özgürleşmeleri adına tartışmalar yapması bile Komün'ün bambaşka bir muhayyilesi olduğunu gösterir. Komün başka yaşam biçimlerine açılan bir kapı olacaktı.

Entelektüellerin Komün hakkında yazdıkları, söyledikleri filmde uzunca yer almıyor elbette ama birkaç yazarın tutumunu ayrıca aktarmakta yarar var. Mesele dönemin ünlü yazarı Gustave Flaubert, Komün'ün ardından Paris'i gördükten sonra, "Duygusal Eğitim'i (Flaubert'in romanı) anlayabilselerdi, bunların hiçbiri olmazdı." diyordu. Komün sırasında George Sand'a yazdığı bir mektupta, "Bütün Komün'ün zindanlara gönderilip bu kanlı serserilere, kürek mahkumları gibi boyunlarına zincir vurulup Paris'in çöpleri toplatılmalı görüşündeyim. Tabii bu insanlık dışı bir tutum olurdu. Ama bu vahşi köpeklerle bu kadar yumuşak davranıp ısırdıkları insanlara anlayış göstermemek olur mu?"³ diye yazarak düşmanca tutumunu göstermiştir. Edmund Wilson, *Flaubert'in Politikliği* adlı incelemesinde onun hakkında şunları yazar: "[Flaubert'e göre] proleterya kendi başına etkili eylem yapamayacak kadar aptaldı. Komün, bu bakımdan onu tam bir paniğe uğrattı; bu yüzden de Komüncülere cani ve serseriler diye sövmekten kendini alamadı."⁴ Eserlerinde gayetle "hümanist" gözüken birçok entelektüelin Komün sürecinde ve sonrasında Komün'ü karalamaktan geri durmadığı anlaşılıyor.

Komün'e karşı hiddetini gizlemeyen sadece Flaubert değildi, dönemin ünlü başka yazarlarının da Komün düşmanlığı sergilediği görülür. Teophile Gautier de bunlardan biridir. Komüncülerin katledilişi penceresinden izlemiş ve onlar hakkında şunları yazmıştı: "Kuşkusuz bunların tümü birer cani, birer katil, birer

kundakçıydı. İlgilenmeye değmeyecek yaratıklardı; ama içinde buldukları o durumda hayvan bile olsalar acıma duygusu uyandırılırdı. Bazı iyiliksever insanlar birkaç kova su getirdi. Bunun üzerine bütün sürü karmakarışık, birbirine çarparak, dört ayak üzerinde yürüyerek arkalarından sicim gibi yağın yağmurlara aldırmaksızın hayvansı davranışlarla suya saldırdı. Başlarını kovanın içine sokarak uzun uzun su içti."⁵ Naturalist akımın önemli temsilcilerinden olan yazar Edmund Goncourt, III. Napolyon'un himmetinden yararlanan yazarlardan biriydi ve Komün sürecinde Paris'teydi. Mart ayında Komün ilan edildiğinde, "Paris'i ayaktakımının zapt ettiğini ve sonucun nereye varacağını bilmediğini" yazmıştı günlüğüne. Alexandre Dumas da ressam Courbet'ye Komün'e katıldığı için hakaretler ederek Komün'ü karalayan birçok laf etmişti. Daha naif bir tutum sergileyen Victor Hugo ise Almanlara karşı Paris'in savunulmasını övdüğü halde, Komün ilan edildikten sonra, "Komün'ün ifade ettiği şey sonsuz, sınırsızdır. Çok büyük şeyler yapabiliirdi yalnız küçük şeyler yapıyor; iğrenç küçük şeyler, yürekler acısı. Hayır, bilimin şehri bilgisizlikle yürütülemez. Komün kötü uygulanmış bir şeydir."⁶ Oysa Victor Hugo böyle düşünürken Komüncüler ona büyük saygı duyuyordu çünkü *Sefiller*'de 1848 Devrimi'nde işçi barikatlarındaki Gavroche adlı çocuğun mücadelesini anlattığı satırlar, işçilerin hafızasındaydı. Komüncülerin çoğunluğu sınıf bilinci yerinde işçiler ve zanaatkarlardan oluşuyordu. Ahde vefa göstererek Haussmann Bulvarının adını değiştirip "Victor Hugo Bulvarı" adını vermişlerdi. Ancak Victor Hugo'nun aynı vefayı gösterdiğini söylemek zor. Komün'e karşı anlayışsızlığından dolayı Engels, Hugo'yu "hödüklükle" suçlamıştır. Buna karşılık Fransa'nın karşı yakasında William Morris'in Komün'e hayranlığını hiç bırakmadı. O günleri için yazdığı "Umudun Yolcuları" adlı uzun şiirde şu dizeler geçer:

"...bize ait olmayan
bir hayatı yaşadık o günlerde
Ve sadece dünyanın umudunu gördük
ve çağların ektiği tohumun
Ölümlerin üzerini örten topraktan
güzel çiçekli bir ağaç verdiğini" (Morris, 2007: 81).

3 Devrimler ve Karşı-Devrimler Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 22.

4 A.g.e. s. 22.

5 A.g.e. s. 23.

6 A.g.e. s. 23.

Netice

21 Mayıs’ta Versay birlikleri korumasız bırakılan bir kaptan Paris’e girdi ve kadın, erkek, çocuk demeden tutukları öldürmeye başladı. İlk büyük katliam da hastanedeki yaralıların tamamının öldürülmesiydi. Parisliler bir yandan direnişi de sürdürüyordu; film setinde oyuncular gerçekliği aratmayacak bir manzaranın içindeydi; kan ter içinde barikatları savunmaya çalışıyorlardı: Gerçeklikle kurmaca iç içe. Kamera ve muhabir yaklaşım soruyor: “1871’de olsa barikata gider miydiniz?”, “Elbette!” yanıtını alıyor. Bir oyunu/işçi, “Bugün de ayaklanma için gayet nedenlerimiz var!” diyor. Bir başkası: “Blanqui ne demişti, yalnızca şiddet özgürlüğün garantisidir!”, yine bir başka işçi: “Fikirlerimizi ifade ettiğimiz sürece ölme riskimiz var!” diyor. Bir işçi kadın, “Bize katılın, bırakın elinizden şu mikrofonu! Ütopyamız için bizimle yan yana savaşın. Hâlâ savunulacak şeyler var.” derken Tv muhabirini de savaşıma davet ediyor ve “Kameranın arkasına saklanmayın!” diyor. Versay’ın askerleri ise dolduruldukları ideolojinin etkisinde, “Kokuşmuş Kızılar çıkın deliklerinizden!” diye bağıyorlar, evlerinden çıkan burjuvalar alanda toplanan Komünarlara nefretlerini kusuyor: “Öldürün onları, hepsini öldürün!” Thiers öfkeyle demek veriyor televizyondan: “Amacımıza ulaştık, insanlık davası, medeniyet kazandı, vazifeşinas cesur ordumuz sağ olsun! Zaferin ardından cezalandırmalıyız. Yasaları boş verip cezalandırmalıyız!”

Kanlı Hafta adı beş gün sürüyor ve binlerce Komünar katlediliyor, sorumlusu elbette yüksek rütbeli generallerdi. Askerler, “Güçlü Fransa için öldürdük. Onlar yabancıydı, anarşi istiyordu. Bu gerekliydi!” Kamera kanlı cesetleri gösterirken bir yandan mikrofonu da burjuvalara uzatıyor: “Korkunç bir gün. Ama bu katliamlardan Thiers’in sorumlu olduğunu düşünmüyorum, hâlâ düşünmüyorum.” Bir başkası: “Ordu ölçüyü kaçırdı. Kişisel sadizm görüntülerine tanık olduk, çok endişe verici!” diyor. 28 Mayıs’ta Mac-Mohan sonucu ilan etti: “Paris kurtarılmıştır. Düzen, çalışma, güvenlik yeniden doğacak.” (Rougerie, 1993: 127). Çarpışmalarda 4 bin civarında Komünar ölmüştü ama infazlarda binlerce insan katledildi, özellikle de jandarma ve özel birlikler yaptı bu katliamları. Komünarların kızılca kıyamet ortamda öldürdüğü rehinelere ise burjuvalarca hiç önemsenmedi. Elise Reclus, “Bundan ancak ikinci derece bir olay olarak bahsedilir. Mülklerin tahribi, insan yaşamı-

nın tahribinden çok daha heyecan vericidir.” (Rougerie, 1993: 128). diye yazmıştır. William Morris, Komün’ün yenilgisinden sonra Komün’e selam durdu:

“Pek çok şey öğrendik ama öğrenemedik nasıl Yeneceğimizi, Acımasız keder öğütücüsünü, vahşi savaş makinesini; Burjuva dünyası tarafından burjuva dünyası için yapılmıştı; ve biz, Motorlu dokuma tezgahı karşısındaki köylü dokumacılar gibiydik belki biz de.” (Morris, 2007: 83).

Komün’ün hayaleti bütün Avrupa’da ve monarşilerde dolaştı. Bunu, yenilgiden sonra civar ülkelere kaçan Komünarları yasadışı ilan edip tek tek avlayarak ülkelere iade etme gayretlerinden de anlamak mümkündür. Siyasetçi Jules Favre, “Bunların cemiyetleri [Enternasyonal’i kastediyor] dev bir mason teşkilatı gibi Avrupa’nın tamamını kapsıyor... onlardan nefret etmek... onları cezalandırmak yetmez. Tohumlarını arayıp bularak yok etmez lazımdır.” (aktaran Ross, 2016: 46) diyordu. ABD’de dönemin New York Times gazetesinde şunlar yazmıştı: “Hükümet kontrolü sağlayana kadar ve iktidarını tesis edene kadar Paris’i harabeye çevirsin, sokaklar kan gölüne dönsün, bütün nüfus yok olsun. Bedeli ne olursa olsun son direniş girişimlerini de ezsinler. Böylece Paris ve Fransa’ya hiç unutamayacakları ve yüzyıllar boyunca hoşlarına gidecek bir ders vermiş olurlar.” Ortaya net olarak çıkan fotoğraf şudur ki egemenler, iktidarı kaybedince düşman oldukları ülkelerle çarçabuk işbirliği yaparlar; o zaman din ya da milliyet gibi her daim savundukları değerlerin kendileri için hiçbir değeri yoktur. İdeolojik propaganda çok işlevseldir. Komüncüler, Paris dışındaki kentleri dayanışmaya, özgürlüğe çağıran bildiri ve yayınları ne yazık ki diğer kentlere ulaştırılamamış, hükümet özellikle bunu engellemiştir. Hükümet, bir yandan da özellikle küçük köylülüğü yanına çekmek için, “Komüncüler başarılı olursa ellerinizdeki topraklara el koyacak!” propagandasını yapmış, “kiliselerin ahıra çevrildiği, din adamlarının yakıldığı” iftiralarını dillendirerek geleneksel değerlere bağlı halk kesiminde nefret uyandırmayı başarmıştır. Sonuç olarak Peter Weiss’in Direnmenin Estetiği’nde, Bergama frizlerinde Attalos zaferine dair şu satırlar Paris Komünü için de geçerlidir: “Toplumsal kutuplaşmada zafer, sosyal ilerlemeden yana olan güçlerin değil, kendini yok etme aşamasına gelen tutuculuğun olmuştur.” (Weiss, 2013: 56).

Yönetmen Peter Watkins, Fransız eğitim sisteminin bugün Komün tarihine yer vermediğini, Paris Komünü üzerine film yapıldığı için filme destek veren yapımcıların engellendiğini, filmin bu yapımcılara adandığını ifade ediyor filmin sonunda ve şöyle bitiriyor: “Mallardan ve sermayeden ibaret bir dünya kurdular. Canımıza tak etti!”

Kaynakça

- Alkan, Erdoğan (2006). *Gerçekçilik*, İstanbul: Varlık Yayınları
- Devrimler ve Karşı-devrimler Ansiklopedisi* (1987). “1871 Paris Komünü”, Gelişim Yayınları.
- Kracauer, Siegfried (2015). *Film Teorisi: Fiziksel Gerçekliğin Kurtuluşu*, Çev: Özge Çelik, İstanbul: Metis Yayınları.
- Morris, William (2007). *Umudun Yolcuları*, Çev: Buket Akgün, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Parkan, Mutlu (2004). *Brecht Estetiği ve Sinema*, İstanbul: Don Kişot Yayınları,
- Pasolini, P. P. (1991). *Pasolini Pasolini'yi Anlatıyor*, Çev: Filiz Özdem, İstanbul: Belge Yayınları.
- Ross, Kristin (2016). *Ortak Lüks Paris Komünü'nün Siyasi Muhayyilesi*, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayıncılık
- Rougerie, Jacques (1993). *Paris Komünü*, Çev: Galip Üstün, İstanbul: İletişim Yayınları
- Weiss, Peter (2013). *Direnmenin Estetiği*, Çev: Çağlar Tanıyeri-Turgay Kurultay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Film için:

<https://www.youtube.com/watch?v=QmAdBHxC53k>

107 - Paris sous la Commune 1871 — Proclamation de la Commune sur la Place de l'Hôtel-de-Ville, 18

Paris Komünü bağlamında kültürel miras tartışmaları

Zeynel Abidin Çuhadar*

Özet

19. yüzyılın ilk özyönetim deneyimi olan Paris Komünü siyasi hedefleri, hedefleri için kullandığı araçlar ve bunun modern toplumsal hareketler üzerindeki etkisi uzun yıllardır radikal, politik düşünce dünyasının önemli duraklarından birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Komün siyasi hedefleriyle doğrudan ilişkili ancak bundan belli oranda bağımsız bir değerlendirmeye tabi tutulabilecek, toplumsal hayatın tabandan yeniden dönüşümünün yeni bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştı. Paris Komünü yalnızca belirli politik hedeflerle bir araya gelen insanların ortaya çıkardığı bir tarihsel deneyim değil, aynı zamanda insanların birbirleriyle bir ilişkilendirme biçimiydi. Bu bağlamda söz konusu politik faktörlerin yanı sıra kültürel çalışmalarla kurulan ilişki de güncel tartışmaları aydınlatacak önemli bir deneyim sunabilir. Günümüzde kültürel miras alanında tartışılan kamusal alternatiflerin yetersiz kalması sebebiyle bu çalışmada Komün'ün kültür, sanat alanına dair bıraktığı mirasla güncel sorunları nasıl çözeceğimizi tartışacağız.

Abstract

The Paris Commune, which was the first experience of self-government in the 19th century, has been one of the important point of the radical and political world of thought for many years with its political goals, the tools it uses for its goals, and its impact on modern social movements. However, the Commune emerged as a new manifestation of the grassroots re-formation of social life and it is directly related to its political goals also it could be subject to a somewhat independent assessment from these goals. The Paris Commune was not only a historical experience of people coming together with certain political goals, but also a way which people relate to one another. In this context, in addition to the aforementioned political factors, the relationship established with cultural studies can also provide an important experience that will illuminate current debates. In this study, we will discuss how to solve current problems with the legacy of the Commune in the field of culture and arts, due to the inadequacy of public alternatives discussed in the field of cultural heritage today.

Anahtar kelimeler: Elie Reclus, Gustave Courbet, kültürel miras, Paris Komünü, mülkiyet

Keywords: Elie Reclus, Gustave Courbet, cultural heritage, Paris Commune, property

* İstanbul Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi bölümünde lisans öğrenimine devam etmektedir
zeynelcuhadar@gmail.com

Giriş

“Bilim insanları zenginlere ve hükümetlere bel bağladıkça onların güdümü altında kalmaya devam edeceklerdir, bu da kuşkusuz bilimsel gelişimin elini kolunu bağlayacaktır.”

Pyotr Kropotkin

İçinden geçtiğimiz günler, bir yandan bütün bir dünyayı ve dolayısıyla bilgi üretim alanlarını da etkisi altına almış Koronavirüs salgınının çelişkileri daha bir görünür kıldığı, bu bağlamda devletin insan hayatı üzerindeki yoğun baskısının ve denetiminin ayyuka çıktığı bir dönem oluyor. Yaşadığımız coğrafyada ise söz konusu başlıkların yanı sıra akademik özerklik, bilgi üretim ve paylaşım süreçlerinin siyaset ve bürokrasi ile olan ilişkisi gibi konuların da dahil olduğu yakıcı tartışmalar ve bu tartışmalara kaynaklık eden önemli olaylar gözlerimizin önünde cereyan ediyor. Paris Komünü'nün 150. yıldönümünde kültürel miras tartışmaları üzerine düşünürken, güncel tartışmaları aydınlayabilecek bir umut ışığı olarak Komün'ü ve mirasını yeniden düşünmek oldukça elzem. Bu tartışmalara aranacak olan cevaplar, kültür odağını aşır bilim, sanat, devrim gibi konuları doğrudan etkileyen yeni tartışmaları ortaya çıkarıyor.

Paris Komünü, 71 gün süren bir politik eylem ya da devrimci andan ibaret değildi. Komün gündelik yaşamın prefigüratif dönüşümünü içermesi, bu modelleme içerisinde ise çok yönlü bir dönüşümün sürekliliğini aramasıyla iktidar, savaş, ekonomi gibi odaktaki meselelerin yanında kimilerince “devrimden sonra” çözümlenecek kültür, sanat gibi olgulara acil öneriler geliştirmişti. 19. yüzyılın ünlü figürlerinden anarşist, komünar, coğrafya bilgini Elisée Reclus komünün ideolojik kavrayışını, “Komün geleceğe yüklü bir miras, kendisinden önceki bütün devrimlerden daha üstün bir ideal bıraktıysa yöneticileri sayesinde değil, savunucuları sayesinde bıraktı” diyerek ifade ediyordu (Reclus'den aktaran Ross, 2016: 15). Tam da bu sebeple özellikle kültürel mirasa ilişkin neoliberal saldırının ve buna karşılık geliştirilmeye çalışılan kamusal alternatiflerin dışında radikal devrimci bir yaklaşım nasıl geliştirilebilir sorusuna cevap ararken Paris Komünü'ne ulaşacağız. Paris Komünü'nün kültürel mirasa ilişkin tartışmalara olan katkısını, savunucularının geliştirdiği çözümler ve ürettikleri deneyim

ışığında inceleyeceğiz. Tartışmaya kaynaklık etme noktasında 1871'in mirasını taşıyanlar da aralarında olmakla beraber, Komün'ün kendi özgücü ile ortaya çıkardığı alternatifler daha ağırlıklı olacak şekilde bahse konu edilecek. Çalışma, kültürel mirasın korunumuna ilişkin süren tartışmaların birçoğuna cevap olabilecek yaşanmış bir deneyimi bize hatırlatacak ve teorik düzlemde ele alınan bazı problemlerin pratikteki karşılığını açığa çıkararak çözümlenmesine katkı sağlama iddiasıyla özgün bir değere sahip.

Kültürel miras ve buna yönelik tutumları ortaya koyarak başlayacak olan çalışma, önce kamusal alan tartışmaları ve neoliberalizmin bu alana dair krizinin nasıl aşılabacağına dair yaklaşımları ortaya koyacak. Paris Komünü ve bıraktığı deneyimin, kültürel miras ve insanlığın materyal kültür ürünlerinin korunumunda tabandan bir alternatifin kurulmasına yönelik bir öneriye nasıl ışık tuttuğuna ilişkin yorumlar geliştirmeye çalışacak. Çalışma Paris Komünü sonrası işçi hareketinde belirginleşen belli tartışmaların kültür alanına yansımalarının izlerini sürecek. Kültürel mirasa dair koruma politikaları açmazını sivil-toplum, devlet, bilim insanı üçgeninden çıkararak, mülkiyet ekseninde yeniden yorumlayacak. Sonuç bölümünde de kültürel mirasın korunmasında devrimci bir alternatifin kurulması için geçmişten çıkarılacak derslerde nereye bakılması gerektiğine işaret ederek son bulacak.

1- Kültürel miras kavramı ve kültürel mirasın korunmasında problemler

İnsanlığın tarihöncesinden günümüze gerisinde bıraktığı bütün materyal ve soyut kültür ürünlerini kapsayan kültürel miras ya da kültür mirası kavramı başta arkeologlar ve sanat tarihçileri olmak üzere konuyla ilgili bütün çevreleri ilgilendirmektedir. Tarihöncesi arkeolog Mehmet Özdoğan tarafından “insanlığın ortak bilincinin arşivleri” olarak tanımlanan kültürel miras öğelerinin korunmasında yapılacak hatalar, ihmalkarlıklar (ya da daha kötüsü tahribat) “insanlığa karşı işlenmiş bir suç” olarak nitelendirilmektedir (Özdoğan, 2011: 49). Günümüzde devletlerarasında süregelen savaşlar ve bu bağlamda süren çatışma iklimi ile birlikte düşünüldüğünde bu suçun ortakları belirginleşmektedir.

1960 ve 70’li yıllarda özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı büyük yıkımın ardından büyüyen yapı ve inşaat sektörü (Renfrew, Bahn 2013: 169) kültürel miras tartışmalarına özellikle arkeolojik bağlamda önemli yenilikler getirmiştir. Ekoloji, çevresel sorunlar gibi konularda yürütülen tartışmaların dahil olmasıyla “kültürel doğal çevre” (*cultural landscape*) kavramı ortaya çıkmıştır. Kültürel doğal çevre, tartışmaların eksenini insan merkezli yaklaşımdan çekip, işin içine doğal varlıkları da katmıştır, bu kavramın genişletilmesinde ise arkeolog, antropolog araştırmacıların sahada edindikleri deneyimden hareketle geliştirdikleri yerli halklar arkeolojisi, etnografik çalışmalarda avrupamerkezci yaklaşımın reddi gibi fikirler besleyici olmuştur.

Arkeoloji ve sanat tarihi, hem tarihsel hem de güncel açıdan disiplinleşmesi sürecinden günümüze kronolojik bir birlikteliğe sahiptir. “*Osmanlı müzeleşme hareketinin başından beri arkeoloji müzesi ile güzel sanatlar müzesi, antik eserler (asar-ı atika) ile modern sanat birlikte düşünülür*” (Artun, 2019: 43). Bu durum dünyada da aynı şekilde gelişim göstermiştir. Yazı boyunca yer yer arkeolojiye referans veren, yer yer ise sanata referans veren kültürel mirasın korunumu birlikte ele alınacaktır.

Dünyada kültürel mirasın korunmasında sorumluluk ağırlıklı olarak (bilim ve sanat alanındaki ilgililerle işbirliği koşuluyla) devletlere verilmiştir. “*UNESCO gibi kuruluşlar dünyanın her yerinde tarihi kalıntıların korunmasını sağlamak üzere faal bir rol üstlenmektedir*” (Renfrew, Bahn 2015: 168). Aralarında Türkiye’nin de olduğu pek çok Avrupa ülkesinin imzacısı olduğu Malta Valetta Sözleşmesi (Özdoğan, 2006: 35), kültür varlıkları üzerinde yapılacak tahribatı önleme amacı taşımakta ve sorumluluğu devlete yüklemektedir. Avrupa Sözleşmesi’nin maddelerinde geçtiği üzere büyük imar faaliyetlerinde görülen hızlı artış, bunun yanında “doğal tehlikeler”, “yasadışı veya bilimsel nitelikten yoksun kazılar” yahut “halkın yeterli bilgilendirilmemesinden” dolayı, kültür varlıklarının tahribat tehdidi altında olduğu resmi belgelerde kayıt altına alınmıştır (TBMM Tutanak, 1999). Sözleşmede geçmese de dünya siyasetini şekillendiren neoliberalizm (Harvey, 2008: 88) ve onun beslediği tüketim kültürü, şovenizm gibi olgular, tahribat tehdidini birazdan örneklendireceğimiz bazı durumlarda görüldüğü gibi güçlendirmektedir. Neoliberalizmin dünyayla, doğayla ve nesnelere kurduğu ilişki sınırsız büyüme ve kalkınma üzerinden olduğu için

(Emmelhainz, 2013) kültür politikalarında sorunlar açığa çıkmakta, bu durum kültürel miras tartışmalarını etkilemektedir. Özellikle kültürel mirasa ilişkin varlıkların devletli siyasetin bir argümanı ya da neoliberalizmin bir tüketim nesnesi olarak görülmesi önemli sorunlara yol açmaktadır.

Yakın zamanda Yunanistan’daki kültür politikaları alanında önemli tartışmalara yol açan haber, konuyla ilgili herkesi tartışmaya dahil etmeyi ve kültürel miras alanında neoliberal yaklaşımın ne kadar güvenilmez olduğunun tekrar açığa çıkmasını sağladı (Cumhuriyet, 2020).

Uzun süredir ekonomik krizin içerisindeki Yunanistan, korunumunu üstlendiği müzelerdeki tarihi eserlerin 50 yıllığına kiralanmasına izin veren bir kültür politikası değişikliğine gitti. Düzenlemeye göre müzelerin depolarında tuttuğu ya da kataloglarında bulunan eserler, Avrupa veya dünyanın başka yerlerinde bulunan müzelere kiralanabilecek. Başta Atina’daki Benaki Müzesi koleksiyonundan bir eserin kiralanması ile başlayan süreç, “korunulması” öngörülen bütün eserleri tehdit eden bir durum haline geldi. Yunanistan basınında da yankı uyandıran sürece dair en önemli eleştirilerden birisi, Brown Üniversitesi Arkeoloji ve Modern Yunan Çalışmaları Profesörü Yannis Hamiliakis tarafından bir yayın kuruluşuna verdiği röportajda “neoliberal metalaşma” ve “uzun mesafeli milliyetçiliğin” bir uzantısı olarak tanımlanıyor (Avgi Gazetesi, 2020). Kültürel mirasın neoliberal amaçlara hizmet için kullanılması, insanlığın bu ortak bilgi arşivinin nasıl hızlıca tüketim nesnesi haline getirilebileceğini gözler önüne seriyor. Arkeolojinin ve sanat tarihi disiplininin kurulduğu yıllarda kültürel miras öğeleri devletlere şanlı ulusal bir geçmiş kurgulamak için bir araç olarak, kolonilerdeki eserlerin yağmalanmasını meşrulaştırmak için kullanılmıştır (Moro-Abadia, 2019: 51-80). Gelişen kuramsal yaklaşımlar söz konusu pratiklerin eleştirisini yapmış ve pek çok yeni düzenleme getirilmesini sağlamış olsa da günümüzde Yunanistan örneğinde olduğu gibi farklı örneklerde Avrupa merkezci, milliyetçi düşünceler kültürel mirasa etki etmeye devam etmektedir. Avrupa kültürünün taşıyıcısı olduğunu öne süren bütün devletlerin milli kimliklerini pekiştirmek ve kurgulamaya çalıştığı ulusal geçmişini hâkim olduğu topraklarda yeniden yaratmak için satın alınabilir meta olarak tarihsel kalıntılara erişimi, anlaşma maddeleriyle çözülebilecek bir sorun değildir.

Neoliberalizm, kültür varlıklarını kendi ideolojisi ile metalaştırarak pek çoğunun varlığını tehdit ederken, azımsanamayacak bir kısmını da anlamsızlaştırmaktadır. Böylelikle neoliberalizm, hem modernliğin yükü olan korumacılıkta üzerine düşeni şirketler aracılığıyla sermayeye devrederek üzerinden atabilirken kültürü özelleştirerek de yeni pazarlar açmaktadır. Böylece tarihin ve kültürün getirdikleri yavaş yavaş çürütülmektedir.

Akademik alanda mekan tartışmalarını yönlendiren önemli teorilerin de tartışma zeminlerinden olan “kamusal alan”, “kamusallık” kavramlarını da bu noktada ele almak gerekmektedir. Kültürel miras üzerine yeniden düşünüldüğü ve “kamusal alan” kavramının canlandığı bir dönemde, toplumsal muhalefetin büyük bir kısmı da kavramı sahiplenici bir tutum almaktadır. Habermas ve takipçileri sistemin kamusal alanları depolitize ederek kendi iktidarını sağlamıştığını esas meselenin bu politikleşmede aranması gerektiği fikrindedir. Aynı şekilde kurulması gereken alternatifin içerisinde bürokrasinin müdahalelerinden kaçınılmasının aksine onun denetleyiciliği ve “koruması” olumlanmaktadır (Habermas, 1993: 66, 93). Ancak tarihte kamusal alanın politikleştiği örneklerde de bürokrasinin yarattığı açmazlardan kurtulmada başarısız olunması bugün bu argümanları sorgulatmaktadır. Kültürel mirasa kamusal bir perspektiften yaklaşımın sonuçları sosyalist devletlerin tarihine bakılarak anlaşılabilir. Tarihsel referans olarak ilk etapta bu tartışmaların somutlandığı SSCB’nin kuruluş yıllarındaki sanat ve devlet ilişkisi akla gelmektedir. Rusya’da devrimin ilanıyla dünyanın dört bir yanındaki avangart sanatçılar, özgürce sanat yapmak umuduyla ülkeye akın etmişler buna karşılık Bolşevik hükümet bir propaganda planının parçası olarak sanatçılara Anıtsal Propaganda Planı isimli projesini sunmuştur (E-Skop Dergisi, 2018). Ancak bu planın kurgulanmasındaki asıl mesele “*söz konusu akımların yeni kurulacak olan devletin çıkarları noktasında kullanılabilir bir araç olmasında*” yatıyordu (Arkun, 2019). Keza öyle de oldu ve o dönemdeki Sovyet ideolojisinin bir aracı olan heykeller, dönem değişip Stalin’in iktidara gelmesiyle teker teker yerlerinden söküldü, pek çoğunun akıbeti küçük müzeler ve kişisel koleksiyonların insafına bırakıldı. Kültürel mirasın kamusal dönüşümü, bürokrasinin belirleyiciliği terk edilmediği için “ideolojinin çıkarlarıyla” çarpışıyordu. Takip eden dönemde Sovyet sanatının daha ulusal bir üslubu resmîyet altına

aldığı göz önünde tutulduğunda, neoliberal örnekteki metalaşmanın uzağında ancak bürokrasinin çıkmazından kurtulamamış bir kültürel miras yaklaşımının öne çıktığını görmek mümkün.

Kültürel miras üzerinde katı bir denetimin devlet mekanizmasının gücüyle denetim altına alınması işe yarar görünse de bilim ve sanatın özgürlüğü karşısında bir tehdit oluşturmaktadır. Kültürel mirasın korunması için gerekçelendirilen denetim, zamanla kültür ürününü aşır onun üreticisi ya da üzerinde çalışan bilim insanlarını da kontrol altına almaya dönüşüyor. Özdoğan bu denetimi “*bilimsel çalışmalar üzerinde katı bir denetimin kurulması yapılan çalışmanın daha iyiye gitmesini sağlamayacağı gibi, bu çalışmanın durmasını, engellenmesini ve bilimin bürokratik yaklaşımlarla boğulmasını getirir*” (Özdoğan, 2011) diyerek ortaya koyuyor. Aynı şekilde sanatçının en nitelikli eserlerini de özgürlük ortamında yarattığını sayısız tarihsel örnek göstermektedir.

Neoliberal saldırı dünya kültürel mirasını tehdit ederken, liberal değerleri savunmaya dönüşen (Meydan Gazetesi, Kamusal Alana Karşı Kolektif Alan, 2013) kamusal alan tartışmalarının alternatif üretmesi zor gibi görünüyor. Bu noktada yeni bir paradigma üzerine düşünmek için çok fazla sebepimiz var.

2- Paris Komünü

1870 yılında patlak veren Fransa-Prusya Savaşı, iktidarı sallantıda olan son Fransa İmparatoru III. Napoleon için fırsat olarak görülürken halk için büyük bir sefaleti beraberinde getirmekteydi (Baker, vd. 1988). Prusya Ordusu’nun kuşatmasından ve sefaletten kurtulmak için Paris halkının isyan etmesi sonucunda 18 Mart 1871’de Komün ilan edildi (Bookchin, 2017: 263). Paris’i bir devrim olarak ilan eden komünarlar sefalette bir son vermeye kararlıydı. Komünün içerisinde pek çok farklı fikir temsil ediliyordu ancak ideolojik olarak iki düşünce öne çıkıyordu; birisini sosyalist düşünür ve eylemci Louis Blanqui’nin fikirlerinden etkilenerek hareket eden Blankizm oluştururken diğeri ise özellikle anarşist düşünür ve eylemci Pierre Joseph Proudhon’un fikirlerinden etkilenen devletsiz sosyalizm düşüncesiydi (Somay, 1988). Blanqui öncü militanlar tarafından yürütülecek bir kadro mücadelesiyle devrime ulaşma fikrini ve sosyalizmin bir zamanlar Jakoben’lerin yaptığına benzer pratik bir perspektifle zafere ulaşacağına inanı-

yordu (Spitzer, 2013). Proudhon ise “*kendi tarlalarının, kendi çalışma aletlerinin efendisi olan küçük üreticilerin, kendi dernekleri tarafından oluşturulan bir özerk komünler federasyonu*” (Somay, 1988) tasarlamıştı.

Komün üzerine önemli çalışmalara imza atan anarşist Pyotr Kropotkin, 1871 Komünü’nü “*yalnızca bir başlangıç olabilirdi*” şeklinde değerlendiriyor (Kropotkin, 2018: 116). Bu başlangıç devrimci dönüşümün, gündelik yaşamın prefigüratif yeniden yaratılmasını da içermeyle tarihte kendisinden önceki devrimlerden ayrılıyordu. Anarşistler Paris Komünü’nü bir özyönetim olarak görmeye eğilimlidir. Öte yandan, Komün içerisinde aktif bir şekilde yer almalarıyla onun örgütlenmesine doğrudan etki etmişlerdir, öyle ki bu etki Komün’ün diğer katılımcıları olan radikal Jakobenler ve Blankicileri de ilkesel anlamda etkisi altına almıştır. Yakın tarihte Komün üzerine çalışan önemli isimlerden biri olan Kristin Ross’un da belirttiği gibi Komün, ne ulusal cumhuriyetçi bir ittifakın ne de devletçi bir kolektivizmin kendi tekeline alabileceği bir muhayyileye sahip değildi (Ross, 2016). Paris Komünü halkın tabandan örgütlenme biçimini pratikliyordu. Bunu yaparken ise açık bir şekilde otoriter yapılar örgütlemeyi reddediyordu: “*Komün her şeyden önce, bizzat devletin kendisine açıkça ve cesurca meydan okuyarak devlet ilkesini reddetti.*” (Dolgoff, 2009: 280).¹

Alman sosyalistler Karl Marx ve Friedrich Engels, Paris Komünü’nü tarihteki ilk işçi yönetimi ya da ilk “proleterya diktatörlüğü” olarak görse de (Marx, Engels 2014: 116) bu tanımlamalar Paris Komünü’nün reel gerçekliğinden oldukça uzaktır. Paris Komünü, içeriğini şekillendiren düşünce dünyası ve pratikte kurmayı başardığı ilkelerine gelmeden önce, ilanıyla birlikte kendiliğinden devlet ilkesinin feshiyle başlamış bir deneyim olduğundan aslında bütününde diktatörlüğün sona erdirilmesi idi.

Paris Komünü’nün bir lideri yoktu (Debord vd, 2013). Komün, örgütlenme biçimi olarak da kendine bağlı birimlerin özgürlüğünü ve bağımsızlığını tanıması, bütün bu birimleri federatif bir düzlemde bir araya getirmesiyle bir özyönetimdir. 18 Mart’ta komünarlar hızla anti-militarist bir savunma stratejisi geliştirdiler ve halkın silahlanmasına izin verdiler. Komün konse-

yi, ilk iş atölye ve işletmelerin örgütlenmesini işçilere veriyor; ölüm cezasını ve zorunlu askerliği yürürlükten kaldırıyordu, kilise ve toplumsal örgütlenmeleri birbirinden ayırmışlardı (E-Skop Dergisi, 2016). Tüm bu sebeplerle, farklı bileşenleriyle toplumsal yaşamı baştan sona dönüştürmeye kalkışan bir politika yapma biçimi ve kolektif bir alan (Meydan Gazetesi, Kamusal Alana Karşı Kolektif Alan, 2013) olarak Paris Komünü’nün kültürel miras alanında bizlere neler söyleyebileceğine odaklanmamız gerekmektedir.

3- Devrimci bir kültürel miras yönetimi üzerine düşünmek

Paris Komünü halkın özörgütlenmesini bir savaş ortamında gerçek kılmaya çalıştığı, sosyalist düşünce, hareketlerin politik arenada ve toplumsal hareketler üzerinde etkili olduğu 19. yüzyılda gerçekleşen ilk tarihsel deneyim olduğu için devrimci mücadele tarihi içerisinde ayrıksı bir yerde durmaktadır. İlk olmanın verdiği zorluklara karşın Komün, toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesini sağlamış; bilim, kültür, sanat ve eğitim gibi alanlarda geniş kapsamlı devrimlere sahne olmuştur. Kültürel miras bağlamında ise hem kurumsal hem de düşünsel açıdan kökten bir değişim komünarların eylemleri ve kurdukları örgütlenmeler üzerinden okunabilmektedir.

1871’in özgür günlerinde Komün’ün kültürel mirasla doğrudan ilgili işleri “Paris Sanatçılar Federasyonu” adı verilen bir komisyona verilmişti. Komisyonun başında da daha önce resimleri Louvre’ün elitize edilmiş saray kültürüne kabul edilmemiş; ezilenleri resmettiği tabloları ve dinin otoritesini yaşamdan silmeye dönük yaptığı çeşitli çalışmaları, kurduğu özgür atölyesiyle bilinen gerçekçi ressam Gustave Courbet yer alıyordu. Courbet kendini Komün günlerinde “idealist” direnişin² bir parçası olarak buldu. Courbet ayrıca sonrasında ceza alacağı “komünar bir sanatçı” olarak kendi tutsak portresini³ yaparak bu imajı güçlendirecekti.

1 Sam Dolgoff’un bu eseri çoğunlukla M. Bakunin’in 1842 ile 1875 yılları arasında yazdığı metinlerin kısa versiyonlarının derlemesinden oluşmaktadır.

2 Komün ilan edildikten sonra Paris’ten ayrılmayı değil Paris’te kalmayı seçen ve Komün’e katılan sanatçı Courbet’ye atfen yapılan bir tanımlama. Bknz: Musée d’Orsay, Courbet and the Commune

3 Courbet’in “Self Portrait at Sainte-Pélagie” adlı eseri Orans’daki Courbet Müzesi’nde sergilenmektedir. Bknz: https://www.wga.hu/html_m/c/courbet/2/courb222.html

Gustave Courbet, Prusya kuşatması sırasında Cezanne, Pissarro, Degas gibi ünlü ressamlar Paris'ten kaçmaya başlarken orada kalıp federasyonda çalışan tek kişidir (Ross, 2016: 56, 57). Yine onunla birlikte komünün emekçilerinden anarşist edebiyatçı Eugene Pottier de onunla birlikte Sanatçılar Birliği'nin örgütlenmesinde yer alıyordu. Pottier, bugün bütün bir işçi hareketine esin veren "Enternasyonal" marşını bir anlatıya göre Kanlı Hafta sırasında, bir çatı katına sıkışmışken kaleme almıştı (Çelik, 2018). 18 Mart gecesi Montmartre Tepesi'nde Thiers hükümetinin halka, ulusal muhafızlara ait olan toplara el koymasını engelleyen kadınlardan olan ve Komün'ün eğitim komisyonu üyesi Louise Michel, yaratılan yeni dünyanın şiirlerini yazıyordu. Komüne katılmış antropolog, etnograf Elie Reclus de kültür işlerinde sorumluluk aldı. İçlerinden Michel ve Pottier eğitim alanındaki devrimlerin hızlandırıcısı olarak öne çıkarken, Courbet ve Reclus kültür sanat alanında büyük adımlar attı.

Courbet'nin çağrısıyla toplanan sanatçılar, belki de tarihte ilk defa kendilerini ilgilendiren konularda bürokrasiden bağımsız hareket edebileceklerdi; Pottier'in okuduğu bildiride "kendi çıkarlarını yönetme işi sanatçılara bırakılsın" talebini belirginleştiren komite bir hazırlık bildirisi ile toplantıya katılıyordu (Paris Sanatçılar Federasyonu, 2016).

Paris Sanatçılar Federasyonu, anıtlar ve müzeler üzerindeki özel mülkiyete son veriyor ve kültürel mirası herkes için erişilebilir hale getiriyordu. Federasyon'un benimsediği ilkeler sanatta gerçek bir bağımsızlık ve özgürlüğün sürdüğünü bize hissettirmeye yeter:

- Geçmişin zenginliklerinin korunması;
- Günümüzün bütün unsurlarının aydınlığa kavuşturulması ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine imkân verilmesi;
- Geleceğin eğitim yoluyla yeniden kazanılması;
- Anıt ve müzelerin sanatçılar tarafından yönetilmesi (Paris Sanatçılar Federasyonu, 2016).

"Federasyon sanatların özgürlüğünü, sanat ve sanatçıların devlet iktidarı karşısındaki özerkliği" olarak kurguluyordu (Ross, 2016: 63). Ayrıca sanatın özgürleşmesi ve bürokrasi ile olan bağların koparılması konusunda Élisée Reclus, Herbert Read ve diğerlerinin eserlerine dönmemekte fayda var. Reclus bu bağlamda kaleme aldığı "Sanat ve Halk" başlıklı yazısında "Bütün bu resimler, heykeller (...) bana dışarıdaki kirli sefaleti ve barışçıl va-

tandaşa karşı patlayabilecek bir polisin silahını unutturabilir mi?" (Reclus, 1927) diyerek müzelerin toplumsal sorunları unutturmaya yönelik işlevine vurgu yapıyordu ve bahsettiği bu işlev Komünle beraber sona eriyordu.

"Courbet, 1871 Paris Komünü'nde etkin bir politik rol üstlendi. Kültür komitesine seçildi ve sanatın fiilen kurumlardan arındırılmasını savundu. Galeri ve müzelerin sanatçıların kontrolüne bırakılmasını; akademilerin öğrenciler tarafından yönetilmesini ve sanatçılara verilen bütün devlet ödül ve madalyalarının yürürlükten kalkmasını önerdi. Courbet'e göre, politik mücadelede sanatın önemi, kişisel hakikatin tecessümü olmasından ileri geliyordu. Sanatsal özgürlüğün koşulu ise bireysel özgürlüktü (Bradley, 2016)."

Courbet bu vizyon içerisinde sanatçının özgürlüğü ile sanatın özgürlüğünü ayrılmaz bir bütün olarak düşündü, anarşist düşünce ile de tutarlı olacak bir biçimde adeta bireyin özgürlüğü/toplumun özgürlüğü ilişkisinde olduğu gibi bütünlüklü bir özgürlüğü savundu. Mektuplarından birinde "Ben Courbet, asla hiçbir okula, hiçbir kiliseye, hiçbir kuruma, hiçbir akademiye bilhassa da hiçbir yönetime -özgürlük düzeni hariç- ait olmadım! Böyle yaşadım, böyle öleceğim" diyordu (Baillods, 2008: 70).

Komün'ün kültürel mirasa olan etkisinde öne çıkan bir başka isim aynı vizyonu pratik bir deneyimle besleyen Elie Reclus oldu. Kropotkin'in anılarında "iyi yürekliliği, alçak gönüllülüğü, parlak zekası ve insanlığın gelişimini derinlemesine kavrayışıyla" anlattığı Elie, Eduard Vaillant'la koordine halinde "Ulusal Kitaplık ve Louvre Müzesi'nin korunması görevini üstlendi" (Kropotkin, 2000: 667). Louvre bu gelişkin estetik bakış açısıyla yalnızca organizasyonda değil, ideolojik bağlamda da bir dönüşüm geçiriyordu. Daha önce bir avuç seçkinin zevklerine hitap eden, halkın özlemlerinden uzak müze halkın erişiminde yeni bir biçim kazanıyordu. Federasyon bu devrimci dönüşümde halkın taleplerini işletmek için bir başvuru mercii olarak kendini ilan etmişti. Reclus de bu bağlamda önemli bir koruyucu ve kolaylaştırıcı oldu. Kropotkin onun büyük emeğini şu şekilde anlatıyor:

"Elie'nin üstün çabaları, yoğun dikkat ve ilgisi sayesinde bu iki kurumda toplanan insanlık kültür ve sanatının yeri doldurulamaz hazineleri gerek Thiers ordularınca Paris'in bombalanması, gerek bunu izleyen yangınlar sırasında hiçbir zarara uğramadılar. Antik sanat tutkunu Elie, Louvre'un paha biçilmez heykel ve vazolarını kağıt-

lara sararak müzenin bodrum katın gizledi. Ulusal Kitaplığın yeri doldurulamaz kitaplarını güvenli yerlere taşımak ve kitaplığı Paris'in her yanını kaplayan alevlerden korumak için basiret ve ihtiyatlılık örneği olarak gösterilebilecek önlemler aldı (Kropotkin, 2000: 668).”

Devletin Reclus'nün bu mücadelesine cevabı kürek cezası olmuştur. Yani devlet, kültür kendi tekelindeyken ve kendi ideolojisine hizmet ederken koruma politikaları geliştirmekte kültür özgürleştğinde sanatçıları tutsak ederek, onların eserlerini sansürleyerek bir yıkım siyasetini tercih etmektedir. Bu yüzden kültürel mirasın korunmasında devrimci çözümler kendini dayatmaktadır.

Sonuç

Bugün kültürel mirasın nasıl korunacağına ilişkin tartışmalara ışık tutacak devrimci alternatifin nasıl kurulacağını değerlendirmeden önce, devletlerin günümüzde kültürel mirasa dair yıkıcı politikalarına güncel örneklerle kısaca göz atalım. Ortadoğu'da yükselen savaş siyaseti arenasında olduğu gibi devletler ne yazık ki kültürel mirasın korunmasında değil tahribatında oynadıkları rolle insanlığın ortak hafızasını yok etmektedirler. Bu durum bazen güçlü küresel devletler tarafından gerçekleştirilen bazen de yerel iktidarlar tarafından yürütülmektedir. Suriye Savaşı'nda bu yok etmenin, adına “devlet” diyen bir yapı⁴ tarafından başının çekilmesi ise konu bağlamında kritik bir anlatıcılığa sahiptir (Gazete Duvar, 2017). Fakat bunun yalnızca terörist organizasyonlar tarafından gerçekleştirilmediğini görüyoruz. 2003'te başlayan ve uzun yıllar süren Irak Savaşı sürecinde ABD askerlerinin yarattığı tahribat, beslediği eski eser piyasası, tarihi eserler üzerinde gezinen asker figürleri, sit alanına kurulan askeri üsler o dönemde dünya arkeoloji çevrelerini sarsmıştı (The Atlantic, 2018).

Son olarak geçtiğimiz yıl gerçekleşen bir eylem kültürel miras tartışmalarına dair bizi çözülmemiş problemlerin nasıl düşünülmesi gerektiği noktasında tartışma zemininin yeniden düşünülmesine götürebilir. Mwazulu Diyabanza isimli bir aktivist, Louvre müzesinin Afrika koleksiyonundan bir eseri kucaklayıp müzeden “kurtarmaya” girişti (NTV, 2020). “Fransızların Afrika'dan çaldığı eserleri geri almaya geldiğini” söyleyen

eylemci, asıl hırsızın bu eserler üzerinde mülkiyet iddia eden otoriteler olduğunu söylüyordu. Bu gibi durumların altında yatan sorunun materyal kültür üzerindeki iktidar olduğunu anlamak gerekir. Halkın denetiminde, mülkiyetine son verilmiş bir kültürel miras örgütlenmesinde, müzede sergilenen eserin kaderini belirleyecek olan yine o eseri üreten halkın kendisi olacaktır. İşte Paris Komünü bu iradenin zemini olan kurumları kurmaya girişmiştir. Benimsenecek yeni devrimci kültür politikalarında, bu çıkmazları aşmak için Komün'ün yaptığı gibi kültürel miras yönetiminde enternasyonalizm ve kolonyal geçmişin sorgulanması elzemdir.

Bir yandan neoliberal saldırının yarattığı metalaşma ve milliyetçi ulus devletler ile kurulmaya çalışılan geçmiş anlatısına bir malzeme olan, öte yandan kamusal bürokrasinin denetimini arttırmasıyla yükselen devlet baskısının arasında sıkışma tehlikesine sahip kültürel mirasa ilişkin çelişkileri çözmek noktasında komünarların yarattığı vizyon çözüm olabilir. Ayrıca Komünü yalnızca kültürel mirasın korunumunda devrimci çözüm için de değil, bugün pek çok probleme konu olan sömürgeci geçmişin sürdürülmeye çalışılmasına da bir çözüm olarak düşünebiliriz.

Kültürel Miras yönetiminde, bürokratik müdahaleyi küçültmeye ya da güçlendirmeye çalışan görüşlere karşı ısrarlı bir şekilde devletin varlığını sorgulamak ve radikal devrimci çözümleri gündeme getirmek gerekiyor. Gustave Courbet'nin görüşleri bundan bir yüzyıl önce yaşanmış tarihsel bir deneyimden hareketle bahsettiğimiz ideolojik mesajı içeriyordu. Courbet, devletin sanatta bilgisiz olduğunu ilan etmişti, “devlet sanattan elini çekmelidir” diyordu, “sanatı resmi beğenilerin içine hapsettiği ve alabildiğine kısır bir sıradanlığa mahkum ettiği için de ölümcüldür” şeklinde yazdı (Baillods, 2013).

Paris Komününün yarattığı politik mirası akılda tutarak, kültürel miras yönetiminde deneyimlenen özgürleştirme örneğini yeniden üretebiliriz. Proudhon'un “Mülkiyet hırsızlıktır” (Proudhon, 2010: 1) sözünde karşılık bulan ruhu, kültürel yaşama uyarlayan Paris Komünü'nün izinden gidelim, zira eğer bu yolu takip etmezsek devletlerin ve kapitalizmin yarattığı çıkmaz içerisinde elimizdekileri de kaybedeceğiz.

4 Suriye'deki savaş sırasında Irak İslam Şam İslam Devleti (İŞİD) adıyla bilinen örgütlenmenin kendisi “El Dewle” yani devlet olarak adlandırıldığı bilinmektedir.

Kaynaklar

- Artun, A. (2019) *Mümkün Olmayan Müze: Müzeler Ne Gösteriyor?*, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baillods, J. (2008) *Courbet Yaşıyor*, Birinci Baskı, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Baker, U. Bora T. Koçak, O. Töre, T. (1988) *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 8.cilt. İstanbul: İletişim.
- Bookchin, M. (2017) *Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale*, İkinci Baskı, Ankara: Dipnot.
- Bradley W. (2016, 24 Mayıs) Sanat ve Toplumsal Değişim, E-Skop Dergisi, <https://www.e-skop.com/skopbulten/sanat-ve-direnis-sanat-ve-toplumsal-degisim/2955>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Debord, G. Kotányi, A. Vaneigem, R. (2013) “Paris Komünü Üzerine Tezler”, E-Skop Dergisi, <https://www.e-skop.com/skopbulten/paris-komunu-uzerine-tezler/1341>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Dolgoft, S. (2009) *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi ve Düşünceleri*, İkinci Baskı, İstanbul: Kaos.
- “Ekonomik Krizden Çıkış Arayan Yunanistan Tarihi Eserleri 50 Yıllığına Kiralayacak” (2020 10 Aralık), Cumhuriyet Gazetesi, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomik-krizden-cikis-arayan-yunanistan-tarihi-eserleri-50-yilligina-kiralayacak-1797677>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Emmelhainz, I (2013) “Neoliberalism and the Autonomy of Art”, https://www.academia.edu/10165845/Neoliberalism_and_the_Autonomy_of_Art_at_Bureau_Publik_Copenhagen_Denmark_October_29_2013, Son Erişim Tarihi: Mart 2021.
- Fütürist Bakunin’in Moskova Halkıyla İmtihanı (2018, 14 Haziran), E-Skop Dergisi, <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-futurist-bakuninin-moskova-halkiyla-imtihani/3822>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Habermas, J. (1993) *İdeoloji’ Olarak Teknik ve Bilim*, İkinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Harvey, D. (2008) *Umut Mekanları*, Birinci Baskı, İstanbul: Metis.
- “İŞİD, Palmira’nın Simgesini Yıktı” (2017, 27 Ocak), Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2017/01/20/isid-palmiranin-simgesini-yikti>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Kamusal Alana Karşı Kolektif Alan (2013, 7 Eylül), Meydan Gazetesi, <https://meydan1.org/2013/09/07/kamusal-alana-karsi-kolektif-alan/>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Kropotkin, P. (2014) *Bilim ve Anarşizm*, Birinci Baskı, Ankara: Alter.
- Kropotkin, P. (2000) *Bir Devrimcinin Anıları*, İkinci Cilt, Birinci Baskı, Ankara: Öteki Yayınevi.
- “Κυβέρνηση/Πρωτοφανής διαχείριση της ιστορικής μνήμης” (2020, 9 Aralık), Avgi Gazetesi, https://www.avgi.gr/tehnese/373926_protofanis-di-aheirisi-tis-istorikis-mnimis, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- “Louvre Müzesi’ndeki Sömürge Eylemine 5 Bin Euro Ceza” (2020, 22 Aralık), NTV, <https://www.ntv.com.tr/sanat/louvre-muzesindeki-somurge-eylemine-5-bin-euro-ceza,bvVVP-hfSKkCfC761qk2F5A>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Marksizmin UPDATE’i – Basit Bir Marksizm Eleştirisi (2018, 26 Nisan) Meydan Gazetesi, <https://meydan1.org/2018/04/26/marksizmin-updatei-basit-bir-marksizm-elestirisi/>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Marx, K. ve Engels, F. (2014) *Komünist Manifesto*, İkinci Baskı, İstanbul: Yordam
- Merve, A. (2019) “Moskova’da Dolaşan Bakunin Hayaleti”, Meydan Gazetesi, <https://meydan1.org/2019/04/19/moskovada-dolasan-bakunin-hayaleti-merve-arkun/>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Moro-Abadia, O. (2019) Bir Kolonyal Söylem Olarak Arkeoloji Tarihi, Boren, A. (der.) *Arkeoloji: Tarihin ve Kültürün Yapılandırılması* içinde, Birinci Baskı, İstanbul: İletişim, 51-80.
- Musée d’Orsay, Courbet and the Commune, https://www.musee-orsay.fr/en/events/exhibitions/in-the-museums/exhibitions-in-the-musee-dor-say-more/article/courbet-et-la-commune-4001.html?S=&tx_ttnews%5BbackPid%5D=649&c-Hash=6db55b0211&print=1&no_cache=1&, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Özdoğan, M. (2006) *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, Birinci Baskı, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. (2011) *Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Kuruma Politikaları 3: Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı?*, Birinci Baskı, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Paris Sanatçılar Federasyonu (2016, 12 Aralık), “Paris Sanatçılar Federasyonu Manifestosu”, E-Skop Dergisi, <https://www.e-skop.com/skopbulten/paris-sanatcilar-federasyonu-manifestosu/3196>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Proudhon, P. (2010) *Mülkiyet Nedir?* Birinci Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Reclus, É. (1904) Art and the People, <https://theanarchistlibrary.org/library/elisee-reclus-art-and-the-people>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Renfrew, C. ve Bahn, P. (2015) *Arkeoloji: Anahtar Kavramlar*, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim.
- Ross, K. (2016) *Ortak Lüks: Paris Komününün Siyasi Mühayyilesi*, Birinci Baskı, İstanbul: Metis.
- Samuel, S. (2018, 19 Mart), “It’s Disturbingly Easy to Buy Iraq’s Archeological Treasures”, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/03/iraq-war-archeology-invasion/555200/>, Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2021.
- Somay, K. (1988) “Komün’ün İki Partisi: Blanquiciler ve Proudhoncular”, Baker, U. Bora T. Koçak, O. Töre, T., *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* içinde, 2. cilt. İletişim.
- Spitzer, A. (2013) *Louis Auguste Blanqui’nin Devrimci Teorileri*, Birinci Baskı, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (1999) “Arkeolojik Mirasın Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı ve Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor ve Dışişleri Komisyonları Raporları”, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c008/tbmm21008045ss0023.pdf>, İndirilme Tarihi: 21 Mart 2021.